

ВБО «УКРАЇНСЬКИЙ ФОНД «БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДІТЕЙ»

«ТВОРИМО РАЗОМ СВІТ, БЕЗПЕЧНИЙ ДЛЯ ДИТИНИ»

Програма та зміст тренінгових занять для батьків

Інформаційно-методичні матеріали

в допомогу педагогам для здійснення просвітницької роботи з
батьками в рамках впровадження програми виховної роботи з
підлітками з питань протидії торгівлі людьми
«Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція»
в загальноосвітніх навчальних закладах

КИЇВ – 2012

УДК 37.017.4
ББК 74.200.51
0-75

Автори-упорядники Програми:

Мирошниченко Т. І., Руда О. В., Румак О. М.

Наук. кер. та ред.: Зверева І. Д.

Рецензенти:

Безпалько О. В. – доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту психології та соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка

Редактор: Рустамова О. В.

Дизайн видання: Головатий В. Г.

Творимо разом світ, безпечний для дитини : інфор. метод. матеріали ; наук. кер. та ред. І. Д. Зверевої. К. : _____, 2012. – 268 с.

Інформаційно-методичні матеріали підготовлено в рамках проекту «Попередження торгівлі людьми шляхом розвитку соціальної роботи та мобілізації громад», що впроваджується Представництвом Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні у партнерстві з Українським фондом «Благополуччя дітей» та Західноукраїнським ресурсним центром за фінансової підтримки Швейцарської Конфедерації.

Розраховано на вчителів, соціальних педагогів, психологів, інших фахівців соціальної сфери, студентів вищих педагогічних навчальних закладів, слухачів курсів підвищення кваліфікації інститутів післядипломної педагогічної освіти, а також на всіх, хто не байдужий до проблем дітей в Україні.

УДК 37.017.4
ББК 74.200.51

ISBN

© Український фонд «Благополуччя дітей»
© Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні

Всі права захищено. Відповідальність за зміст публікації несе виключно Український фонд «Благополуччя дітей». Думки, висловлені в публікації, не обов'язково співпадають з точкою зору донора.

ЗМІСТ

4	I. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
10	II. ПРОГРАМА ТРЕНІНГОВИХ ЗАНЯТЬ ІЗ БАТЬКАМИ «ТВОРИМО РАЗОМ СВІТ, БЕЗПЕЧНИЙ ДЛЯ ДИТИНИ»
	7 КЛАС
17	- ОСОБИСТІСТЬ ПІДЛІТКА. ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО Я-ОБРАЗУ
34	- БАТЬКИ Й ДІТИ. ВНУТРІШНІЙ СВІТ ПІДЛІТКА
48	- НАВЧАННЯ САМОСТІЙНОСТІ. СТАТЄВЕ ВИХОВАННЯ
59	- ПРАВА ДИТИНИ. БЕЗПЕЧНИЙ ІНТЕРНЕТ. ДОЗВІЛЛЯ
	8 КЛАС
75	- САМООЦІНКА ПІДЛІТКА ТА РОЛЬ БАТЬКІВ У ЇЇ ФОРМУВАННІ
88	- ПІДЛІТОК У БЕЗПЕЧНОМУ СВІТІ
100	- РОЗВ'ЯЗАННЯ СКЛАДНИХ СИТУАЦІЙ
111	- ТОЛЕРАНТНА СІМ'Я – ТОЛЕРАНТНА ДИТИНА
	9 КЛАС
124	- ЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ
134	- ЯК БУДУВАТИ СТОСУНКИ З ІНШИМИ
148	- СУПРОВІД ПІДЛІТКІВ У ПРОФЕСІЙНОМУ ПРОСТОРІ
160	- ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ
	10 - 11 КЛАСИ
187	- ДИТИНА – ТВОРЕЦЬ СВОЄЇ ДОЛІ
202	- ПІДГОТОВКА ДИТИНИ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ
223	- ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКА
241	- ПОЇЗДКА ЗА КОРДОН: ЗА І ПРОТИ
252	III. ПРИКЛАДИ ДЕЯКИХ СТРУКТУРНИХ ВПРАВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГУ

I. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Торгівля людьми як грубе порушення прав людини, незважаючи на зусилля державних органів, міжнародних та неурядових організацій, залишається однією з найгостріших проблем в Україні.

Жертвами цього злочину стають жінки, чоловіки й діти, які потерпають від різноманітних його форм, серед яких – торгівля людьми з метою примусової праці, сексуальної експлуатації, примусового жебрацтва, вилучення органів тощо.

Сучасна державна політика України у сфері протидії торгівлі людьми орієнтована на активізацію профілактичної роботи, а саме на захист прав людини через розвиток її правосвідомості, формування об'єктивної оцінки суспільної небезпеки цього явища.

Аналіз наявних програм первинної профілактики серед дітей та молоді, а також різноманітних публікацій переконують у тому, що робота із сім'єю є досить важливою складовою частиною системи профілактики загалом, у тому числі й профілактики торгівлі людьми.

Родина – це перший стійкий колектив у житті кожної людини. У процесі формування особистості сім'я відіграє досить важливу роль. Тут дитина здобуває життєві вміння й навички, у тому числі в спілкуванні та людському взаєморозумінні. Саме в сім'ї починає формуватися її моральне обличчя, система цінностей, відбувається професійне й життєве самовизначення тощо.

Тому лише завдяки спільному поєднанню зусиль школи та сім'ї можна досягнути бажаних результатів у виховному процесі підростаючого покоління, здій-

сненні профілактичної роботи, у тому числі щодо протидії торгівлі людьми.

Українським фондом «Благополуччя дітей» розроблено програму виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» в рамках реалізації проекту «Попередження торгівлі людьми шляхом розвитку соціальної роботи та мобілізації громад», що впроваджувався Представництвом Міжнародної організації з міграції в Україні у партнерстві із Західноукраїнським ресурсним центром.

Досвід впровадження цієї програми в загальноосвітніх навчальних закладах засвідчив необхідність та актуальність розробки матеріалів для роботи з батьками дітей.

В основі програми виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» закладено чотири базові компоненти розвитку й становлення особистості:

- ❖ ставлення до себе (особистісне самовизначення);
- ❖ ставлення до інших (самовизначення у сфері комунікації);
- ❖ ставлення до діяльності (поведінкове та професійне самовизначення);
- ❖ ставлення до навколишнього світу (суспільне самовизначення).

Основними завданнями програми виховної роботи з учнями є:

- ❖ сприяння самопізнанню, самореалізації, самоствердженню й самовдосконаленню особистості;
- ❖ розвиток навичок відповідальної та водночас безпечної поведінки, умінь адекватного ухвалення рішень у різноманітних, у т. ч. складних життєвих ситуаціях;
- ❖ визначення й формування громадянської позиції особистості.

На основі програми виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» в допомогу педагогам для здійснення просвітницької роботи з батьками в рамках впровадження цієї програми в загальноосвітніх навчальних закладах розроблено *програму та зміст тренінгових занять для батьків «Творимо разом світ, безпечний для дитини».*

У програмі тренінгових занять для батьків зміст названих вище компонентів розвитку й становлення особистості збережено:

Блок 1. «Ставлення до себе»

Блок 2. «Ставлення до інших»

Блок 3. «Ставлення до діяльності»

Блок 4. «Ставлення до навколишнього світу».

Основними завданнями в роботі з батьками в рамках впровадження програми виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» в загальноосвітніх навчальних закладах є:

- ❖ ознайомлення батьків із завданнями програми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція»;
- ❖ усвідомлення батьками проблем торгівлі людьми, наслідків;
- ❖ знання та розуміння особливостей підліткового віку;
- ❖ розуміння важливості поєднання спільних зусиль сім'ї і школи, спрямованих на формування в дитини особистої гідності, самоповаги, самореалізації, активної життєвої позиції, на розвиток навичок відповідальної, безпечної поведінки;
- ❖ активне залучення батьків до виховного процесу та, зокрема, впровадження програми;
- ❖ сприяння формуванню засад усвідомленого, відповідального батьківства, формування відповідних батьківських компетентностей;
- ❖ зближення дітей, педагогів із батьками, пошук способів взаєморозуміння, визначення оптимальних методів виховного впливу.

Теми та змістовне наповнення тренінгових занять для батьків досить тісно взаємопов'язані зі змістом виховної програми для учнів із питань протидії торгівлі людьми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція».

Під час розробки матеріалів для проведення тренінгових занять для батьків у рамках впровадження програми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» враховано, що найбільший ефект при просвітницько-профілактичній роботі з дорослими досягається звичайно завдяки використанню активних форм і методів роботи. Тому проведення просвітницької роботи з батьками запропоновано у вигляді тренінгових занять.

Тренінгові заняття – це активні форми роботи з батьками, які нададуть змогу в рамках впровадження цієї програми краще усвідомити проблемні ситуації, зо-

крема щодо запобігання торгівлі людьми, а також покращити відносини у сім'ї, налагодити ефективну взаємодію в системі «дорослий–підліток». Завдяки цим заняттям дорослі матимуть змогу зрозуміти необхідність набуття відповідних батьківських компетентностей (нових знань, умінь та навичок) у вихованні власної дитини, допомоги їй у життєвому самовизначенні (особистісному, професійному, поведінковому й суспільному). Цікаві та добре організовані тренінги інколи можуть зробити неможливе там, де недовими виявилось багато просвітницьких форм та методів роботи. Важливо, аби участь у тренінгових заняттях мали змогу брати обоє батьків. Від цього ефективність впровадження програми значно зростає, зростає і її результативність.

Тривалість одного заняття – 90 хв. Відповідно до тих тем, які розглядають діти в рамках впровадження програми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція», у кожному блоці розроблено тренінгове заняття для батьків. Тобто у кожному класі педагог може організувати та провести як мінімум чотири тематичних тренінгових заняття з батьками.

Педагог індивідуально може планувати час на кожну тему, при потребі присвятити більше часу на розкриття змісту того чи іншого питання для батьків.

Особливу увагу потрібно присвятити розгляду тематичних блоків у контексті профілактики торгівлі людьми. Для цього педагогу важливо володіти оперативними статистичними даними щодо дотичності проблеми торгівлі людьми до регіону, залучати до проведення зустрічей спеціалістів інших установ й організацій, зокрема громадських, діяльність яких пов'язана із профілактикою торгівлі людьми.

Оскільки провідною характеристикою цієї програми тренінгових занять для батьків є її варіативність, педагог може при бажанні та потребі використовувати також інші форми й методи роботи, трансформувавши в них матеріали запропонованих тренінгів, зокрема робота з батьками можлива у формі:

- ❖ батьківських зборів, клубів, вечорів, читань;
- ❖ тематичних, групових та індивідуальних консультацій;
- ❖ педагогічних бесід із батьками;
- ❖ засідань круглих столів, конференцій із батьками;
- ❖ батьківських університетів;
- ❖ кіно-, відеолекторіїв;
- ❖ спільного проведення дозвілля тощо;
- ❖ інших традиційних і нетрадиційних форм роботи.

Досить важливо, аби педагогу із самого початку вдалося активно мотивувати батьків долучитися до участі в цій програмі. Це можливо через залучення батьків до виконання дітьми самостійних творчих завдань програми, ознайомлення та опрацювання роздаткових матеріалів, які заплановані за результатами проведення виховних заходів. Педагогу варто також звертатися до батьків зі «Словом до батьків», текст якого розміщено в кінці кожної години спілкування з учнями в рамках впровадження програми виховної роботи з питань протидії людьми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція».

Батьків варто залучати до участі в інших виховних заходах, передбачених програмою для дітей. У рамках проведення тренінгових занять із батьками на різних етапах результативним може бути перегляд відеолекторіїв (батькам можна запропонувати перегляд та обговорення фільмів «Станція призначення життя», «Ліля -4-ever».

Алгоритм проведення тренінгових занять для батьків

У кожній темі розкрито зміст, який відповідає її меті та завданням. На основі цього змісту педагогу під час організації навчання потрібно будувати тренінгові заняття, включаючи необхідні структурні вправи: знайомство з учасниками, визначення очікувань, встановлення правил роботи групи, актуалізацію тематики, а також підбиття підсумків, повернення до очікувань.

На початку заняття важливо присвятити більше часу знайомству батьків, аби не лише краще познайомити їх між собою, а й згуртувати групу. Варіантів знайомств є безліч, педагог, на власний розсуд, може використати будь-яку форму проведення знайомства. Надалі під час проведення наступних занять, якщо група залишатиметься сталою, до ґрунтовного знайомства не буде потреби повертатися. Якщо ж група учасників постійно змінюватиметься, педагогу варто розпочинати тренінг зі знайомства й залучення до групи нових учасників.

Наступним етапом є знайомство з темою, планом, цілями та завданнями тренінгу. Чітко сформульована мета тренінгу допоможе легко справитися з інколи справді важкими завданнями, конкретно відповісти на те чи інше питання, направити роботу з командою в правильне русло. Дуже важливий елемент на початку тренінгу – встановлення правил, завдяки яким робота в команді буде більш ефективною, допоможе налагодити дисципліну (інколи без правил досягнути цього дуже складно), дотримуватися часових рамок, уникати конфліктних ситуацій тощо.

Після етапу знайомства важливо запропонувати учасникам висловити свої очі-

кування. Дуже важливо, щоб кожен учасник тренінгу відчув, що його присутність позитивно сприймається командою.

Доречно під час занять використовувати вправи з підвищення активності (руханок) учасників, які педагог також обирає на власний розсуд з урахуванням особливостей групи. Деякі приклади структурних вправ (вправи, які сприяють знайомству учасників, з'ясуванню очікувань, прийняття правил роботи, згуртуванню групи, засвоєнню знань, рухавки, вправи для завершення тренінгового заняття тощо) подано в додатку А.

II. ПРОГРАМА ТРЕНІНГОВИХ ЗАНЯТЬ ІЗ БАТЬКАМИ «ТВОРИМО РАЗОМ СВІТ, БЕЗПЕЧНИЙ ДЛЯ ДИТИНИ»

Зміст матеріалу	Основні завдання
-----------------	------------------

7 КЛАС

БЛОК 1. СТАВЛЕННЯ ДО СЕБЕ

<p>ТЕМА Особистість підлітка. Формування позитивного Я-образу підлітка.</p> <p>МЕТА Формування батьківських компетентностей щодо розвитку гармонійної особистості підлітка, становлення позитивного Я-образу підлітка.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – розкрити зміст понять «особистість», «самооцінка», визначити їх основні характеристики; – розглянути роль сім'ї у формуванні гармонійної особистості; – обговорити рекомендації щодо формування позитивного Я-образу підлітка. <p><i>Ключові слова:</i> особистість, особиста гідність, самооцінка, позитивний Я-образ.</p>
--	---

БЛОК 2. СТАВЛЕННЯ ДО ІНШИХ

<p>ТЕМА Батьки й діти. Внутрішній світ підлітка.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – проаналізувати особливості молодшого підліткового віку; – охарактеризувати взаємини «підліток–однолітки» та «підліток–дорослі»;
---	--

МЕТА

Поінформувати учасників щодо особливостей молодшого підліткового віку, сформуванати навички безконфліктного спілкування.

– обговорити принципи безконфліктного спілкування з дітьми.

Ключові слова: підлітковий вік, статеве дозрівання, самосвідомість, конфлікт, «я-висловлювання».

БЛОК 3. СТАВЛЕННЯ ДО ДІЯЛЬНОСТІ

ТЕМА

Навчання самостійності. Статеве виховання.

МЕТА

Підвищити рівень поінформованості учасників про особливості підліткового віку, сформуванати навички щодо залучення підлітків до розв'язання проблем та прийняття рішень, поінформувати про важливість формування статевої культури підлітка.

– обґрунтувати роль батьків у вихованні самостійності у дітей;
– ознайомити з основними методами виховання самостійності підлітків;
– визначити роль батьків у статевому вихованні підлітків.

Ключові слова: рішення, відповідальність, сімейна рада, статеве виховання, секс.

БЛОК 4. СТАВЛЕННЯ ДО НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ

ТЕМА

Права та обов'язки дітей. Безпечний Інтернет. Сімейне дозвілля.

МЕТА

Підвищити рівень поінформованості учасників про права та обов'язки дітей, надати знання про те, як зробити Інтернет безпечним, показати необхідність планування дозвілля дітей, розширити спектр дозвіллевої діяльності.

– ознайомити з міжнародним та національним законодавством щодо захисту прав дітей;
– визначити основні види прав дитини;
– обговорити основні види порушення прав дітей;
– сформуванати навички безпечного Інтернету;
– визначити основні види дозвілля.

Ключові слова: права дитини, порушення прав дитини, торгівля дітьми, насильство, експлуатація, безпечний Інтернет, сімейне дозвілля.

8 КЛАС

БЛОК 1. СТАВЛЕННЯ ДО СЕБЕ

<p>ТЕМА Самооцінка підлітка та роль батьків у її формуванні.</p> <p>МЕТА Розвиток батьківських компетентностей щодо формування самооцінки підлітка.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – сприяти усвідомленню ролі батьків у формуванні самооцінки підлітка; – обґрунтувати важливість самопізнання для життєвого самовизначення підлітка; – актуалізувати знання, уміння й навички батьків щодо критичного осмислення стилю сім'ї та його впливу на формування самооцінки підлітка. <p><i>Ключові слова:</i> самооцінка, самопізнання, самоаналіз.</p>
---	--

БЛОК 2. СТАВЛЕННЯ ДО ІНШИХ

<p>ТЕМА Підліток у безпечному світі.</p> <p>МЕТА Формувати в батьків компетентності, які дадуть можливість забезпечити підліткам безпечне життя в соціумі.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – поглибити інформацію про особливості підліткового віку; – формувати в учасників навички спілкування з дітьми на «заборонені теми» (статеві стосунки, сексуальність); – формувати в учасників навички ефективної взаємодії «дорослий-підліток»; – сприяти усвідомленню учасниками необхідності безпечної статевої поведінки підлітків, у тому числі в Інтернеті. <p><i>Ключові слова:</i> статевий розвиток, пубертат, сексуальність, лібідо, статево-рольова поведінка.</p>
--	--

БЛОК 3. СТАВЛЕННЯ ДО ДІЯЛЬНОСТІ

<p>ТЕМА Розв'язання складних ситуацій.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – розкрити основні причини виникнення проблем у підлітків у різних сферах життя; – сприяти критичному осмисленню стійких стереотипних установок у сімейному вихованні;
---	---

МЕТА

Сприяти становленню батьківської компетентності через осмислення ними механізмів діалогічного спілкування з підлітками та формування вмінь і навичок конструктивної взаємодії з підлітками в сім'ї.

- розвивати вміння будувати діалогічну взаємодію при вирішенні проблемних сімейних ситуацій;
- виховувати педагогічну компетентність батьків.

Ключові слова: підлітковий вік, проблема, складна ситуація, ситуація перевантаження, загрозлива ситуація, ситуація ускладнення.

БЛОК 4. СТАВЛЕННЯ ДО НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ

ТЕМА

Толерантна сім'я – толерантна дитина.

МЕТА

Показати важливість і необхідність застосування принципу толерантності в сімейному вихованні для подальшого життя дитини в полікультурному світі, сприяти усвідомленню власної унікальності та унікальності інших у контексті розмаїття культур.

- сприяти усвідомленню толерантності як основи гармонійних стосунків у родині та світі;
- формувати компетентності толерантної поведінки в сім'ї;
- розширити знання учасників про критерії та принципи толерантності.

Ключові слова: толерантність, ітолерантність, терпимість, нетерпимість, дискримінація, расизм, культура, розмаїття, унікальність.

9 КЛАС

БЛОК 1. СТАВЛЕННЯ ДО СЕБЕ

ТЕМА

Життєві цінності.

МЕТА

Надати інформацію про життєві цінності та переконання, отримати досвід відчуття вагомості своїх переконань і життєвих цінностей, усвідомити вплив сім'ї на формування життєвих цінностей дитини.

- з'ясувати розуміння учасниками поняття «життєві цінності»;
- ознайомити з основними принципами протистояння тиску;
- визначити роль сім'ї у формуванні навичок здорового способу життя.

Ключові слова: життєві цінності, переконання, тиск, навички здорового способу життя.

БЛОК 2. СТАВЛЕННЯ ДО ІНШИХ

<p>ТЕМА Як будувати стосунки з іншими.</p> <p>МЕТА Формувати вміння конструктивної взаємодії.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – визначити засади конструктивної взаємодії; – навчити учасників прийомів конструктивної взаємодії в різних життєвих ситуаціях. <p><u>Ключові слова:</u> спілкування, взаємодія.</p>
---	---

БЛОК 3. СТАВЛЕННЯ ДО ДІЯЛЬНОСТІ

<p>ТЕМА Супровід підлітків у професійному просторі.</p> <p>МЕТА Поглибити інформованість учасників про професії та правила їх вибору, допомогти визначити рівень придатності дитини до участі в дорослому житті суспільства, формувати в учасників компетентності супроводу підлітків у професійному просторі.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – сприяти формуванню необхідних компетентностей щодо супроводу підлітків у професійному просторі; – поглибити свої знання щодо питань підготовки підлітків до вибору професії; – напрацювати алгоритм супроводу підлітків у професійному самовизначенні. <p><u>Ключові слова:</u> професійна орієнтація, професійна інформація, професійна консультація, професійний відбір, професійна адаптація, кар'єра, кар'єризм.</p>
--	--

БЛОК 4. СТАВЛЕННЯ ДО НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ

<p>ТЕМА Працевлаштування неповнолітніх.</p> <p>МЕТА Формувати в батьків усвідомлені компетентності щодо протидії торгівлі дітьми, надати інформацію щодо ризиків під час працевлаштування неповнолітніх.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – надати інформацію про законодавчу базу щодо працевлаштування неповнолітніх; – формувати компетентності учасників щодо виховання відповідальності підлітків за прийняте рішення; – проаналізувати основні ризики та небезпеки при працевлаштуванні підлітків, у т. ч. торгівлю людьми, і визначити основні способи запобігання. <p><u>Ключові слова:</u> професія, профіль, працевлаштування, сексуальне насилля, порнографія, проституція, законодавство.</p>
--	---

10 - 11 КЛАСИ

БЛОК 1. СТАВЛЕННЯ ДО СЕБЕ

<p>ТЕМА Дитина – творець своєї долі.</p> <p>МЕТА Формування батьківських компетентностей щодо допомоги в життєвому самовизначенні дитини.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – обґрунтувати важливість розуміння та підтримки дитини для її життєвого самовизначення; – обговорити сутність понять «щастя», «успіх», «життєві цілі»; – розглянути роль сім'ї в життєвому самовизначенні дитини. <p><i>Ключові слова:</i> щастя, успіх, чинники щастя, життєві цілі, життєва перспектива.</p>
---	---

БЛОК 2. СТАВЛЕННЯ ДО ІНШИХ

<p>ТЕМА Підготовка дитини до сімейного життя.</p> <p>МЕТА Визначити роль батьків у підготовці дітей до сімейного життя, формуванні готовності до створення сім'ї.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – обґрунтувати важливість підготовки підлітків до сімейного життя; – обговорити розуміння критеріїв створення щасливої сім'ї; – визначити найважливіші аспекти підготовки підростаючого покоління до сімейного життя; – обговорити та визначити основні ризики, які існують при укладанні шлюбу за кордоном; – сприяти осмисленню ролі батьківської родини в підготовці дитини до сімейного життя. <p><i>Ключові слова:</i> сім'я, сімейне та подружнє щастя, готовність до сімейного життя.</p>
---	--

БЛОК 3. СТАВЛЕННЯ ДО ДІЯЛЬНОСТІ

<p>ТЕМА Формування безпечної поведінки підлітка.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – ознайомити з різними проявами торгівлі людьми, визначити сучасні тенденції, причини та шляхи потрапляння в небезпечні ситуації;
---	---

ПРОГРАМА ТРЕНІНГОВИХ ЗАНЯТЬ ІЗ БАТЬКАМИ

<p>МЕТА Ознайомити батьків з особливостями проявів торгівлі людьми в Україні, надати інформацію про організацію безпечного та корисного дозвілля.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – розглянути відповідальність, яка передбачена в ситуаціях, пов'язаних із торгівлею людьми; – визначити способи формування навичок безпечної поведінки в підлітків, пов'язаних із ситуаціями торгівлі людьми; – обговорити способи організації безпечного та змістовного дозвілля молоді та сімейного дозвілля. <p><i>Ключові слова:</i> торгівля людьми, групи ризику, методи вербування, переміщення, експлуатація, різні форми торгівлі людьми, права людини, дозвілля, діяльність у сфері змістовного дозвілля.</p>
--	---

БЛОК 4. СТАВЛЕННЯ ДО НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ

<p>ТЕМА Поїздка за кордон: за і проти.</p> <p>МЕТА Ознайомити з основними міжнародними документами та діяльністю міжнародного співтовариства щодо протидії торгівлі людьми, основами безпечної поведінки в разі працевлаштування та виїзду за кордон.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – сприяти усвідомленню основних проблем, труднощів, ризиків, небезпек, із якими може зіткнутися людина, яка планує поїздку за кордон; – визначити основні принципи здійснення безпечної поїздки за кордон із метою працевлаштування; – з'ясувати поняття «міжнародне співтовариство», ознайомити з основними інститутами міжнародного співтовариства, які надають допомогу за кордоном у ситуаціях торгівлі людьми; – обговорити види допомог, які можуть отримати особи, які потерпіли від торгівлі людьми в Україні та за кордоном. <p><i>Ключові слова:</i> міжнародне законодавство, законодавство України, міжнародне співтовариство, торгівля людьми, легальне працевлаштування.</p>
---	---

ТЕМА: ОСОБИСТІСТЬ ПІДЛІТКА. ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО Я-ОБРАЗУ

Мета: формувати батьківські компетентності щодо розвитку гармонійної особистості підлітка, становлення позитивного Я-образу підлітка.

Завдання:

- ❖ розкрити зміст понять «особистість», «самооцінка», визначити їхні основні характеристики;
- ❖ розглянути роль сім'ї у формуванні гармонійної особистості;
- ❖ обговорити рекомендації щодо формування позитивного Я-образу підлітка.

Ключові слова: особистість, особиста гідність, самооцінка, позитивний Я-образ.

Час проведення: 90 хв.

ПЛАН

1. Вступне слово (5 хв.).
2. Вправа «Що таке особистість?» (15 хв.).
3. Вправа «Вплив сім'ї на розвиток особистості дитини» (20 хв.).
4. Обговорення у загальному колі «Що таке самооцінка» (10 хв.).
5. Вправа «Ефективне схвалення» (15 хв.).
6. Вправа «Як формувати позитивний Я-образ підлітка» (15 хв.).
7. Підбиття підсумків (10 хв.).

ХІД ЗАНЯТТЯ

IIII Вступне слово (5 хв.)

Сьогодні ми з вами поговоримо про такі поняття, як особиста гідність, самооцінка, позитивний Я-образ, особистість. Розглянемо фактори, які обумовлюють формування особистості, як сім'я впливає на цей процес, що потрібно робити, щоб виховати дитину щасливою, з адекватною самооцінкою, позитивним Я-образом тощо.

«Дітей, їх особисту гідність і їх потреби треба так само шанувати, як і старших, і тільки поводитись з ними лагідно, щиро, розумно, як з рівними, входячи в їх спосіб думання, можна виховувати чесних, щирих, правдолюбних і справді вільних людей» (Іван Франко).

IIII Вправа «Що таке особистість?» (15 хв.)

Мета: визначити розуміння учасниками поняття «особистість», надати інформацію про структуру особистості.

Необхідні матеріали: аркуші альбому для фліпчарту, маркери, листи паперу А-4, фломастери або кольорові олівці, інформаційні матеріали для педагога (додатки 1–3).

Хід проведення:*I етап*

Педагог пропонує назвати свої асоціації до слова «особистість». Усі відповіді учасників записуються на фліпчарті.

Далі учасників об'єднують у 3 групи за першими словами з переліку асоціацій і пропонують кожній підгрупі сформулювати своє визначення поняття «особистість» та на аркуші фліпчарту намалювати малюнок або схему, які б ілюстрували це визначення.

По завершенню відбувається презентація результатів роботи груп, їх обговорення.

Запитання для обговорення:

- ❖ Що вдалося з'ясувати після виконання цього завдання?

II етап

Педагог надає учасникам інформацію про складність феномена особистості людини.

До уваги педагога!

На питання «Що таке особистість?», психологи відповідають по-різному. У різноманітності їхніх відповідей, а інколи й у розбіжності думок виявляється складність самого феномена особистості.

Особистість найчастіше визначає людину в сукупності її соціальних, набутих якостей. Людина, народжуючись біологічною істотою, стає особистістю завдяки дії соціальних умов життя. Особистістю ми стаємо під впливом суспільства, виховання, навчання, взаємодії, спілкування тощо.

Отже, особистість – соціальна якість індивіда, що не може виникнути поза суспільством. При цьому процес становлення людини як особистості в результаті включеності її в різні спільності називають соціалізацією особистості. Соціалізація здійснюється в соціальних групах, у які людина послідовно включена впродовж життя. Вплив на людину соціального оточення через соціальні групи опосередковується психологічними властивостями людини – типом нервової діяльності, задатками, у подальшому – темпераментом, здібностями, характером, ціннісними орієнтаціями. Саме через взаємодію цих начал – психофізіологічного, природного та соціального – формується особистість.

У суспільстві сформовані певні канали, важелі соціалізації. Це – виховання, навчання через заклади освіти, це заклади культури, засоби масової інформації, сім'я, література, мистецтво, комп'ютерні мережі Інтернет тощо.

Індивідуальність – неповторне співвідношення особистих рис та особливостей людини (характер, темперамент, здібності, особливості протікання психічних процесів, сукупність почуттів тощо), що утворюють її своєрідність, відмінність від інших людей. Індивідуальність – особлива й несхожа на інших людина в повноті її фізичних і духовних якостей.

Особистістю, безумовно, є кожна людина. Але далеко не про кожного можна сказати, що він гармонійна сильна особистість. Тут ідеться не стільки про силу фізичну, скільки про якість душі, що дають змогу людині опиратися зовнішнім обставинам і залишатися вірним власним переконанням, незважаючи ні на що. Зрозуміло, і сильні особистості переглядають свою точку зору. Трапляється, що вони змінюють погляди на діаметрально протилежні, але відбувається це

завжди під дією зміни цінностей і життєвих переконань, а не внаслідок тиску ззовні. Будь-яка сильна особистість має здатність чітко бачити свій життєвий шлях і йти по ньому, не збиваючись з курсу.

В історії безліч прикладів особистостей, які опанували умами сотень і навіть тисяч послідовників. Це великі вчені, мислителі, філософи й військові діячі, чийми досягненнями й донині захоплюються багато людей. Такі особистості здатні змінювати світогляд мас, здатні вести за собою інших і прямувати до поставленої мети будь-що-будь. Це аж ніяк не означає, що, щоб стати сильною особистістю, потрібно винаходити щось, відкрити новий материк або завоювати сусідню країну. Сильною особистістю може стати і звичайний водій, проявивши достатньо витримки й сили волі під впливом життєвих обставин.

Особистість – основоположна частина нашої суті, без неї ми не володіємо нічим, окрім здатності перетравлювати їжу та рухати кров по судинах тіла. Кожна людина неповторна, і її відмінність від тварини саме в тому й полягає, що вона – особистість.

Отже, можемо стверджувати, що особистість включає в себе:

- спрямованість – потреби, інтереси, ідеали, переконання, відносини, світогляд (див. Інформаційні матеріали «Потреби. Класифікація потреб»);
- соціальний досвід – знання, вміння, навички, що набуваються в процесі життя і пізнавальної діяльності (див. Інформаційні матеріали «Знання, уміння, навички»);
- індивідуально-типологічні особливості – темперамент, характер, здібності (див. Інформаційні матеріали «Темперамент, характер, здібності»).

III Вправа «Вплив сім'ї на розвиток особистості дитини» (20 хв.)

Мета: визначити вплив сім'ї на розвиток особистості, розглянути методи виховання, які можна використовувати для формування особистості.

Необхідні матеріали: аркуші альбому для фліпчарту, маркери.

Хід проведення:

Педагог об'єднує учасників у чотири групи і пропонує впродовж 5 хв. написати, що потрібно робити батькам, щоб сформувати гармонійну особистість (методи, способи).

Презентація роботи груп.

Запитання для обговорення:

- ❖ Яким чином батьки впливають на розвиток особистості? Яка роль батьківської сім'ї у формуванні гармонійної особистості?
- ❖ Які із названих методів, способів можна використовувати в процесі виховання дитини?

До уваги педагога!

Важливо підвести учасників до розуміння, що особистість формується передусім у сім'ї. Сформувати особистість може тільки особистість. Щоб дитина росла особистістю, треба бачити в ній особистість, помічати та підтримувати її сильні сторони. Батькам надзвичайно важливо усвідомити власну роль у формуванні гармонійної особистості.

IIII Обговорення в загальному колі «Що таке самооцінка?» (10 хв)

Мета: з'ясувати думки учасників щодо самооцінки та надати інформацію про самооцінку особистості.

Необхідні матеріали: аркуш альбому для фліпчарту, маркери.

Хід проведення:

Педагог пропонує учасникам висловити свою думку щодо таких запитань:

- ❖ Що таке самооцінка?
- ❖ Якою буває самооцінка?

Відповіді учасників педагог узагальнює та фіксує на аркуші альбому для фліпчарту.

До уваги педагога!

Самооцінка – це оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Самооцінка належить до ядра особистості та є важливим регулятором її поведінки. Від самооцінки залежать відносини з оточуючими, вимогливість до себе, ставлення до успіхів і невдач.

Ранній підлітковий період – украй складний час. У цей час самооцінка підлітка

залежить від схвалення або несхвалення групи однолітків. Щонайменші ознаки неприйняття членами колективу можуть завдати удару, від якого підліткові важко оговтатися. Якщо з людиною ніхто не хоче сидіти під час шкільної автобусної екскурсії, її не запрошують до участі в якій-небудь загальній справі, якщо з неї насміхаються, якщо вранці бачиш прищі, то, погодьтеся, що перше, що спадає на думку, це приблизно такий висновок: «Життя не вдалося, я – невдаха».

Батькам потрібно захищати дитину, наполегливо намагатися поновити в підліткові впевненість і самоповагу.

Батькам потрібно звертати увагу на сильні сторони дитини, заохочувати позитивну поведінку. Для цього слід продемонструвати своє схвалення, описати позитивну поведінку, пояснити причину.

III Вправа «Ефективне схвалення» (15 хв)

Мета: сприяти формуванню в учасників навичок позитивного підкріплення бажаної поведінки.

Необхідні матеріали: листи паперу формату А-4, ручки.

Хід проведення:

На прикладі конкретної ситуації педагог показує, як можна застосувати прийом схвалення підлітків.

Ваш син зателефонував і повідомив, де він є, та попередив, що запізниться.

Крок 1. Продемонструйте своє схвалення: «Спасибі, що зателефонував».

Крок 2. Опишіть позитивну поведінку: «Я задоволена, що ти повідомив, де ти й чому запізнюєшся».

Крок 3. Поясніть причину: «Твій дзвінок означає, що ти уважний і я можу тобі довіряти».

Потім педагог пропонує учасникам пригадати поведінку дитини із власного життєвого досвіду, яку можна схвалити, та зробити це за наведеним вище алгоритмом. Свої варіанти відповідей учасники занотують й озвучують за бажанням.

IIII Вправа «Як сформувати позитивний Я-образ підлітка» (15 хв)

Мета: сприяти формуванню в учасників навичок, які допоможуть виховати дитину з позитивним Я-образом.

Необхідні матеріали: приклади карток із рекомендаціями.

Хід проведення:

Педагог об'єднує учасників у чотири мікрогрупи. Кожна група за допомогою жеребкування отримує картки з рекомендаціями формування позитивного Я-образу дітей.

Упродовж 5 хв група має продемонструвати практичні способи втілення цих рекомендацій. Тобто, як батьки можуть допомогти своїм дітям у формуванні позитивного Я-образу.

Приклади карток із рекомендаціями.

1. Поважати та довіряти своїм дітям і подбати про те, щоб вони це знали;
2. Із розумінням ставитися до таємниць, які є в підлітків;
3. Цікавитися життям, захопленнями, поглядами підлітків, але не грубо втручатися в них, диктуючи свої умови;
4. Обговорювати, розв'язувати разом проблеми, які виникають чи то в сім'ї, чи в дорослих, чи в підлітків;
5. Привітно ставитися до відвідин друзів чи до їх приходу;
6. Обговорювати з підлітком його обов'язки й права;
7. Підтримувати самостійність підлітків і сприяти її становленню через самовиховання та самовдосконалення;
8. Допомогати підліткам краще пізнавати себе й адекватно оцінювати свої якості.

Запитання для обговорення:

- ❖ Які рекомендації, на вашу думку, є найбільш важливими?
- ❖ Чи можете ви поділитися власним досвідом втілення цих рекомендацій?
- ❖ Які інші способи формування позитивного Я-образу дитини ви знаєте?

III Підбиття підсумків (4 хв)

Педагог підводить учасників до думки, що батьки відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні гармонійної особистості. По завершенню заняття педагог пропонує кожному учаснику пам'ятку для батьків (додаток 4).

Список використаної літератури

1. Дмитриченко Л. И. Корпорация в системе общественного производства : монография / Л. И. Дмитриченко, Т. С. Чунихина, Л. А. Дмитриченко, А. Н. Химченко. – Донецк : ООО «Східний видавничий дім», 2010. – 220 с.
2. Загальна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська [та ін.]. – К. : [б. в.], 2002.
3. Загальна психологія : підручник / за заг. ред. С. Д. Максименка. – Вінниця : Нова кн., 2004. – 704 с.
4. Коломинский Я. Л. Человек: психология / Коломинский Я. Л. – М. : [б. и.], 1986. – С. 158–182.
5. Культура життєвого самовизначення. Ч. II. Середня школа : метод. посіб. / наук. кер. та ред. І. Д. Звереві. – К. : [б. в.], 2003. – С. 86 – 97 (автор О. В. Безпалько).
6. Маслоу А. Психология бытия / Маслоу А. – М. : Ваклер, 1997. – 300 с.
7. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. / М'ясоїд П. А. – К. : Вища шк., 2001. – 487 с.
8. Пархомчук Г. С. Спілкуватися з підлітком. Як? Книга для розумних батьків : пер. з рос. – Х. : Вид. група «Основа», 2009. – 206 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПЕДАГОГА

ПОТРЕБИ. КЛАСИФІКАЦІЯ ПОТРЕБ

В основі спрямованості особистості лежать потреби. Поведінка людини значною мірою залежить від того, які потреби в неї розвинені. Що ж таке потреби?

Жоден живий організм не може існувати поза навколишнім середовищем. Для тваринного світу таким є природне середовище, взаємодія з яким забезпечує існування тварини. У людини два середовища – природне й суспільне, із якими вона постійно взаємодіє. Поза цими середовищами людина існувати не може.

У процесі цієї взаємодії в людини постійно виникає потреба, задоволення якої потрібне для розвитку організму й особистості. Ця потреба й називається потребою. Потреба – це потреба в будь-чому, яку людина переживає та усвідомлює. Наприклад, це може бути відчуття дискомфорту, втрата рівноваги організму, а точніше особистості. Відома велика кількість класифікацій потреб.

Потреби можуть бути природні (біологічні) й соціальні, їхня роль і походження не однакові. Природні потреби виникають у процесі взаємодії людини з природним середовищем, вони є вродженими та передаються генетично.

До природних потреб відносять голод, спрагу, сон, розмноження, потребу в орієнтуванні.

Розрізняючи біологічні й соціальні потреби, варто мати на увазі, що потреби людини – соціалізовані, оскільки всі вони переломлюються через конкретний рівень культури, стосунки між людьми. Задоволення біологічних потреб виступає основною умовою збереження організму й виду.

Потреби різних людей у різний час не є однаковими. Свідомість людини накладає відбиток на спосіб їх задоволення, який, зі свого боку, залежить від рівня розвитку соціальних потреб. Із соціальними потребами людина не народжується. Їх становлення відбувається в процесі розвитку людини як особистості під впливом двох факторів – середовища та виховання. Оскільки люди отримують неоднакове виховання, суспільні потреби можуть по-різному впливати на задоволення природних.

Соціальні потреби поділяють на матеріальні, духовні й суспільні. Матеріальні потреби виникають залежно від рівня економічного розвитку суспільства, суспільного виробництва, виховання. Матеріальні блага, потреби, у тому числі й

фізіологічно необхідні, безумовно, є важливими передумовами людської життєдіяльності, однак їх наявність не повинна ставати самоціллю.

Зосередження всього життя на придбанні матеріальних благ нерідко деморалізує людину, руйнує її внутрішній світ.

Задоволення матеріальних потреб пов'язано з розвитком духовних (пізнання, відпочинок) і суспільних (потреба в контактах, соціальне визнання, сенс життя) потреб. Вони розвинені в різних людей не однаково.

Розвиток потреб пов'язаний також зі світоглядом.

Під світоглядом особистості розуміють струнку систему поглядів і переконань людини, яка ґрунтується на філософських, економічних, політичних знаннях. Переконання виступають при цьому як усвідомлені потреби особистості, що спонукають її діяти у відповідності до своїх ціннісних орієнтацій.

Світогляд особистості проявляється в ідеалах, цілях, домаганнях, установках, соціальних нормах поведінки. Світогляд впливає на вибір мотивів особистості й розвиток її інтересів.

У 1943 р. психолог Абрахам Маслоу висловив припущення, що людська поведінка визначається широким спектром потреб. Учений розділив їх на п'ять категорій і розмістив їх у визначеній ієрархії. В основі цієї ієрархії лежали базові потреби (їжа, вода, житло), а на вершині – більш високі індивідуальні запити (визнання, самовираження). За Маслоу, людина – це «тварина, що постійно чогось хоче». Коли потреби найнижчого рівня задоволені хоча б частково, людина починає рухатися до задоволення потреб іншого й не обов'язково наступного рівня ієрархії.

Усе, що потрібно для підтримки життя: їжа, одяг, житло, – об'єднується в категорію фізіологічних потреб. Перш ніж людина зможе переслідувати якісь інші цілі, їй слід задовольнити ці основні потреби.

Над потребою в безпеці – бажання людей спілкуватися, кохати й бути коханими, відчувати почуття приналежності до колективу. Люди також мають потребу у визнанні: їм потрібне відчуття цінності своєї особистості як невід'ємної частини єдиного цілого. Крім того, люди потребують поваги, заснованої на досягненнях у змаганні з іншими. Усі ці потреби тісно пов'язані з поняттям статусу, що означає «вагомість» або «важливість» людини в очах оточуючих. Можливість задоволення таких потреб може служити потужним мотивуючим чинником у роботі.

Маслоу визначив потребу в самовираженні, як «бажання стати більшим, ніж ти є, стати усім, на що ти спроможний». Ця потреба – найвищого порядку, тому задовольнити її – найскладніше. Люди, які «добираються» до цього рівня, працюють не просто через гроші або щоб справити враження на інших, але тому, що усвідомлюють значимість своєї роботи й відчувають задоволення від самого її процесу.

Ієрархія Маслоу – дуже зручний засіб класифікації людських потреб, проте було б помилкою сприймати її як якусь жорстку схему. Зовсім не обов'язково, щоб потреби кожного рівня були цілком задоволені (а іноді це й неможливо), перед тим, як у людини з'являться більш «високі» спонукання. Насправді в кожний конкретний момент людиною рухає цілий комплекс потреб.

Фізіологічні потреби (потреби найнижчого рівня) є необхідними для виживання. Вони включають потребу в їжі, воді, захисті, відпочинку, сексі.

Потреби в безпеці включають потреби в захисті від фізичних і психологічних небезпек із боку навколишнього світу та впевненість у тому, що фізіологічні потреби будуть задовольнятися в майбутньому (придбання страхового полісу або пошук надійної роботи з гарними видами на пенсію).

Соціальні потреби (потреби в приналежності, дружбі, любові) включають почуття приналежності до чого-небудь або кого-небудь, підтримки.

Потреби в повазі включають потреби в особистих досягненнях, компетентності, повазі з боку оточуючих, у визнанні.

Потреби в самовираженні, самореалізації – потреби в реалізації своїх потенційних можливостей і зростанні як особистості.

ЗНАННЯ, УМІННЯ, НАВИЧКИ

Здійснення будь-якої діяльності потребує від людини оволодіння необхідними для неї засобами. Насамперед воно передбачає вироблення в людини навичок і вмій користуватися ними для досягнення поставленої мети.

Уміння є там, де знання певної справи поєднується із вправністю у виконанні дій, із яких складається ця діяльність. Уміє керувати автомашиною той, хто, дотримуючись установлених правил, робить це вправно, чітко й бездоганно, хто має навички в цій справі. Уміє складати план той учень, у якого вироблено певні навички роботи над текстом. Так само і вміння грати на музичному інструменті, малювати, виконувати фізкультурні вправи та інші завдання спирається на певні навички. Отже, уміння – це готовність людини успішно виконувати певну діяльність, яка ґрунтується на знаннях і навичках.

Оскільки діяльність людини, як правило, складається з цілої низки різних дій, уміння їх виконувати також складається з низки часткових умінь. Наприклад, уміння керувати автомашиною передбачає уміння завести двигун, регулювати його роботу, керувати кермом, стежити за дорогою, за роботою машини. Уміння учня навчатися означає вміння планувати свою домашню навчальну роботу, виокремлювати головне й другорядне, встановлювати між ними причинно-наслідкові зв'язки, раціональними способами зачувати заданий текст тощо. Комплекс часткових, тісно взаємопов'язаних умінь охоплює все те, що називають умінням: керувати машиною, навчатися, грати на музичному інструменті, малювати.

Навички. Виконуючи ту чи іншу дію певну кількість разів, людина вправляється в її виконанні. Вона виконує дію дедалі швидше, легше, вільніше. Це потребує менше напруження, зусиль і вольового контролю, кількість помилкових рухів зменшується. Загалом її виконання стає певною мірою автоматизованим. Отже, навички виявляються в автоматизованому виконанні дій. Вони формуються виконанням багаторазових вправ. Навички – це компоненти вмінь.

Наявність навичок полегшує людині виконання свідомих завдань. За свідомістю залишається можливість починати, регулювати й завершувати дію, а сам рух відбувається без будь-якого подальшого втручання волі як реальне повторення того, що вже робили тисячі разів (І. Сеченов). Людина може усвідомлювати й автоматизовані компоненти, тобто рухи, з яких складається певна

діяльність. У разі потреби вона може спрямовувати свою увагу на саму техніку написання літер, щоб, наприклад, вивести їх каліграфічно, красиво. Може усвідомлювати рухи артикуляційних органів під час вимови звуків, звичні рухи пальців під час гри на музичному інструменті, аби їх проконтролювати, змінити в них дещо. Людина починає усвідомлювати рухи, якщо з'являються ускладнення, перешкоди в їхньому виконанні.

Процес формування вмінь і навичок. Уміння й навички формуються в людини в процесі її навчання. Виокремлюють його основні три фази. Перша розпочинається з усвідомлення завдання та способів його виконання. Так, досвідчений майстер з'ясовує й показує новачкові, як виконувати ті чи інші виробничі операції, а останній ознайомлюється з ними. Навчаючи учнів писати, їх також ознайомлюють із тим, як треба виводити кожен літеру. Потім ті, хто навчається, пробують застосувати одержані пояснення на практиці, тобто виконувати відповідні дії.

На підставі пояснень, зорового сприйняття, показу дії утворюється перше, ще загальне, схематичне зорове уявлення про просторові та часові особливості дії – про напрям й амплітуду рухів, їхню швидкість, погодження та послідовність. Управління супроводжується значним вольовим зусиллям і почуттям упевненості, віри у свої сили або сумнівом, нерішучістю, боязкістю. Ці переживання позначаються на ефективності вправлення, сприяючи йому або затримуючи його.

На основі тренувань, тобто багаторазового повторення певних дій для їх закріплення та вдосконалення, поступово послідовність рухів стає злагодженою, а дії – чіткішими та погодженими. Вправність переходить у другу, вищу, фазу своєї досконалості. Її фізіологічним підґрунтям є зміцнення в корі великих півкуль головного мозку тимчасових нервових зв'язків, їхня спеціалізація, вироблення системи, тобто утворення певного динамічного стереотипу.

Тренуючись, людина пришвидшує виконання дій. Усуваються зайві рухи й зменшується напруження під час виконання. Це означає, що іррадіація збудження, яка відбувалася на початку та зумовлювала значну кількість зайвих рухів, змінюється його концентрацією. Зайві рухи, які не знаходять «ділового підкріплення», поступово гальмуються як неадекватні певній ситуації. Адекватні рухи стають економнішими, чіткішими, точнішими.

На фізіологічному рівні вдосконалення виконання дії змінюється співвідношення аналізаторів, які беруть участь у цьому процесі. Така зміна виявляється,

зокрема, у тому, що зменшується роль зорових і підвищується роль рухових відчуттів у регуляції дії. Це можна спостерігати під час формування виробничих, спортивних умінь і навичок, умінь грати на музичному інструменті тощо.

Однак вирішальне значення у формуванні навичок і вмінь має регулювання рухів на основі самоконтролю. Самоконтроль сприяє виробленню тонких зорових, слухових і рухових диференціювань, а це, зі свого боку, сприяє точності дій. У процесі підвищення вправності зоровий контроль за перебігом дії, що має провідне значення на початку вправлення, поступово зменшується, поступаючись контролю за рухами, тобто контролю за дією тих органів, які її здійснюють.

Із підвищенням рівня автоматизованості рухів змінюється роль зорового сприйняття в процесі виконання дії. Спочатку зорове сприйняття й дія збігаються, наприклад сприйняття літери поєднується з її вимовою. Таке поєднання неминуче й потрібне, але воно дуже вповільнює виконання завдання.

Іноді сприйняття внаслідок управління починає випереджати дію. Так, у разі швидкого, виразного читання вимова прочитаного випереджається сприйняттям не лише окремих складів, а й цілих слів, що розміщені за тим словом, яке вимовляють. Наступні елементи тексту, які сприйнято, готують подальші рухи й таким чином забезпечують швидкий темп і вищу ефективність виконання дії.

Кожна дія складається з більшої чи меншої кількості рухів. Уміле виконання дії потребує об'єднання цих рухів у цілісний акт, а цих актів – у ще складнішу дію.

Фізіологічним підґрунтям об'єднання рухів у цілісну дію є утворення «асоціації асоціацій», тобто ланцюгів тимчасових нервових зв'язків, певних їхніх систем. Закріплюючись, останні стають стереотипними. Ця стереотипність і є підґрунтям автоматизованого виконання дії. У цьому зв'язку вольове зусилля набагато зменшується, повільне зосередження уваги на рухах переходить у стан післядовільної уваги, рухи стають впевненішими й точнішими, полегшується свідомий контроль за процесом виконуваної дії.

Такий рівень розвитку навички характерний для останньої, третьої фази вправності. На цій фазі дії стають завченими, що дає змогу вдосконалювати їх, доводити до певного рівня майстерності.

Безперервне формування навичок і вмінь починається зазвичай зі словесних пояснень і засвоєння правил дії. Оцінка виконаних дій, усвідомлення їхніх результатів так само здійснюються здебільшого за допомогою слова. Слово, бе-

ручи участь у процесі формування навичок і вмінь, сприяє виробленню чіткої послідовності, темпу й ритму рухів, їхній системи.

Рівень сформованості навичок і вмінь значною мірою залежить від свідомого ставлення, готовності особистості до вироблення в собі вмінь і навичок, зацікавлення в кращому виконанні дій, пов'язаних із розв'язанням завдання.

Важливе місце в цьому процесі також посідає врахування індивідуальних особливостей людини (тип нервової системи, попередній досвід, теоретичні знання, нахили й здібності).

Психічні властивості – сталі, стійкі душевні якості суб'єкта, яким притаманні закріпленість і повторюваність у структурі особистості (темперамент, характер, здібності).

ТЕМПЕРАМЕНТ, ХАРАКТЕР, ЗДІБНОСТІ

Темперамент (від латин. temperare – змішувати в належних співвідношеннях, підігрівати, охолоджувати, уповільнювати, керувати) характеризує динамічний бік психічних реакцій людини – їх темп, швидкість, ритм та інтенсивність. Існує чотири основні типи темпераменту – сангвінічний, флегматичний, холеричний, меланхолічний.

Кожній людині, крім динамічного боку дій, що виявляються в темпераменті, властиві істотні особливості, які позначаються на її діяльності та поведінці. Про одних кажуть, що вони працьовиті, дисципліновані, скромні, чесні, сміливі, а про інших – лінькувати, хвалькувати, неорганізовані, честолюбні, самовпевнені. Ці й подібні риси виявляються настільки виразно й постійно, що є типовим видом особистості, індивідуальним стилем її соціальної поведінки. Такі психологічні особливості особистості називають рисами характеру. Сукупність цих стійких рис становить характер особистості.

Отже, *характер* – сукупність стійких індивідуально-психологічних властивостей людини, які виявляються в її діяльності та суспільній поведінці, у ставленні до колективу, до інших людей, праці, навколишнього світу й самої себе.

Серед істотних властивостей людини – її здібності. Здібності та діяльність, особливо праця, органічно взаємопов'язані. Людські здібності виникли й розвинулись у процесі праці. Вони виявляються і в діяльності, і у праці. Люди, які мали розвинені здібності, в усі часи відігравали провідну роль у розвитку науки й техніки, створенні матеріальних і духовних багатств, суспільному прогресі.

Здібності – це своєрідні властивості людини, її інтелекту, що виявляються в навчальній, трудовій, особливо науковій та іншій діяльності, є необхідною умовою її успіху.

СТАНОВЛЕННЯ ДИТЯЧОЇ ОСОБИСТОСТІ¹ (ПАМ'ЯТКА ДЛЯ БАТЬКІВ).

- ❖ Коли дитину оточує критика, вона звикає засуджувати.
- ❖ Коли дитину оточує ворожість, вона звикає воювати.
- ❖ Коли дитина живе з почуттям сорому, вона набуває комплексу провини.
- ❖ Коли дитина живе в атмосфері підтримки, вона вчиться бути впевненою в собі.
- ❖ Коли дитину хвалять, вона вчиться цінувати інших.
- ❖ Коли дитина живе в атмосфері чесності, вона вчиться бути справедливою.
- ❖ Коли дитина живе в атмосфері безпеки, вона вчиться довіряти іншим.
- ❖ Коли дитина живе в атмосфері схвалення, вона вчиться любити себе.
- ❖ Коли дитина живе в атмосфері відкритості, довіри, прийняття, доброзичливості, вона вчиться знаходити любов у цьому світі.

¹ Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», програма «Особистісно орієнтована освіта». – К., 2001.

ТЕМА: БАТЬКИ Й ДІТИ. ВНУТРІШНІЙ СВІТ ПІДЛІТКА

Мета: поінформувати учасників про особливості молодшого підліткового віку, сформувати навички безконфліктного спілкування.

Завдання:

- ❖ проаналізувати особливості молодшого підліткового віку;
- ❖ охарактеризувати відносини «підліток–однолітки» та «підліток–дорослі»;
- ❖ обговорити принципи безконфліктного спілкування з дітьми.

Ключові слова: підлітковий вік, статеве дозрівання, самосвідомість, конфлікт, «я-висловлювання».

Час проведення: 90 хв.

ПЛАН

1. Вступне слово (2 хв.).
2. Вправа «Підліток, який він насправді?» (15 хв.).
3. Вправа «Підліток та однолітки», «Підліток і дорослі» (15 хв.).
4. Вправа «Конфлікт. Принципи безконфліктного спілкування» (10 хв.).
5. Вправа «Конфлікт. Що робити?» (20 хв.).
6. Вправа «Я бачу – я відчуваю – я хочу» (20 хв.).
7. Підбиття підсумків (8 хв.).

III Вступне слово (1 хв.)

Сьогодні ми з вами поговоримо про особливості молодшого підліткового віку, про відносини підлітків та дорослих, підлітків й однолітків, як зрозуміти свою дитину, що робити з конфліктами, які виникають у повсякденному житті.

III Вправа «Підліток: який він насправді?»(15 хв.)

Мета: створити узагальнений та емоційно-насичений портрет підлітка, зрозуміти особливості підліткового віку.

Необхідні матеріали: аркуш альбому для фліпчарту, два контрастних маркери червоного й чорного кольорів.

Хід проведення:

I етап

Педагог бере два контрастних маркери червоного й чорного кольорів та аркуш альбому для фліпчарту. На початку він пропонує учасникам методом мозкового штурму дати хоча б одне визначення – характеристику для підлітка. Важливо, не повторюючись, дати відповідь одним-двома словами на запитання: «Підліток. Який він?». Визначення, які дають учасники, педагог записує на аркуш альбому для фліпчарту в різних напрямках, але так, щоб надписи перетиналися між собою в центрі аркуша. Почергово для нотування різних характеристик підлітка педагогу варто використовувати різні маркери.

У результаті цієї роботи на аркуші альбому для фліпчарту має з'явитися своєрідний «їжак» зі слів.

Запитання для обговорення:

- ❖ Які емоції викликає ця картинка?
- ❖ Чи легко давати характеристики підліткам, яких характеристик виявилось більше й чому?

До уваги педагога!

Важливо відзначити, що «колючість» та протиріччя (наявність як позитивних, так і негативних характеристик) є яскравою ілюстрацією підліткового віку.

II етап

Педагог робить невелике інформаційне повідомлення про особливості молодшого підліткового віку.

Він інформує учасників про зміни, які відбуваються в підлітків у різних сферах розвитку. Особливу увагу потрібно звернути на здобуття самосвідомості (див. Інформаційні матеріали «Особливості молодшого підліткового віку»).

III Вправа «Підліток та однолітки», «Підліток і дорослі» (15 хв.)

Мета: сприяти усвідомленню особливостей побудови відносин «підліток і дорослі», «підліток і однолітки»

Необхідні матеріали: аркуші альбому для фліпчарту, маркери.

Хід проведення:

Педагог об'єднує учасників у чотири мікрогрупи. Перша й третя мікрогрупи впродовж 5 хв пишуть, що характерно для взаємин підлітка та однолітків, а друга й четверта – для підлітка й дорослих.

Презентація роботи мікрогруп.

Запитання для обговорення:

- ❖ Як можна охарактеризувати взаємини «підліток і дорослі»?
- ❖ Чого прагнуть підлітки, які актуальні потреби є в них?

До уваги педагога!

Важливо відзначити, що особливістю підліткового віку є перебудування взаємин із дорослими. Підліток претендує на нові права. Центральне місце в житті підлітка займає спілкування з товаришами (див. Інформаційні матеріали «Підліток і дорослі»).

III Вправа «Конфлікт. Принципи безконфліктного спілкування» (10 хв.)

Мета: з'ясувати думки учасників про причини конфліктів із дітьми, надати інформацію про принципи розв'язання конфліктів.

Необхідні матеріали: аркуші альбому для фліпчарту, маркери.

Хід проведення:

Педагог об'єднує учасників у три групи та пропонує впродовж 5 хвилин висловити свою думку щодо запитань:

I групі – «Що таке конфлікт?»,

II групі – «Що може стати приводом для конфлікту з підлітком?»,

III групі – «Як розв'язати конфлікт?»

Після завершення відбувається презентація роботи груп.

Запитання для обговорення:

- ❖ Чи можливе життя без конфліктів?
- ❖ Коли виникають конфлікти?
- ❖ Як, на вашу думку, необхідно виходити з конфліктних ситуацій?

До уваги педагога!

Важливо відзначити, що конфлікт – це зіткнення поглядів, інтересів, прагнень різних людей. Конфлікти є частиною нашого життя й не обов'язково поганою. Допомогти розв'язати конфлікти можуть принципи, яких потрібно дотримуватися (див. Інформаційні матеріали «Конфлікт»).

III Вправа «Конфлікти. Що робити?» (20 хв.)

Мета: оволодіти вміннями виходу з конфліктних ситуацій.

Необхідні матеріали: аркуш альбому для фліпчарту, маркери.

Хід проведення:

Педагог говорить: «Уявіть собі ситуацію, що ваша дитина пішла на вечірку і ви домовилися, що вона прийде о 21 год. На годиннику 21.30, але дитини немає, мобільний не відповідає, 22.30 – аналогічна ситуація. Відчиняються двері о 22.45, і заходить ваша дитина. Якими словами ви її зустрінете?»

Кожен учасник по черзі говорить, що би він сказав у цій ситуації.

Педагог продовжує: «Якщо ми будемо запитувати: Чому ти так пізно прийшов? Чому не відповідав на телефонні дзвінки? Чому не попередив? – та ще й не чекати відповіді на ці запитання, то вони викличуть агресивну реакцію, яка буде своєрідним захистом. Якщо ми будемо звинувачувати дитину, говорити: ти – безвідповідальний, недобрий тощо, то це також не приведе до взаєморозуміння.

Якщо ми хочемо досягнути взаєморозуміння з нашими дітьми і не тільки, потрібно використовувати тріступінчасту модель виявлення емоцій: «я бачу – я відчуваю – я хочу». Можна сказати спокійним голосом: «Я бачу, що тобі зовсім не хочеться дотримуватися нашої домовленості щодо твого повернення додому. Мене це дуже турбує. Я хочу з тобою про це поговорити. Завтра вранці ми підемо з тобою на прогулянку й усе обговоримо, як дорослі люди».

Ваш рівний тон не провокуватиме подальшої агресії підлітка. А те, що розмова відкладеться на певний термін, змусить його почуватися невизначено й дасть зрозуміти, що вам не байдуже, де він, із ким і що робить. Ця модель допомагає уникнути можливого конфлікту й дає змогу розв'язати його конструктивно. Якщо ви зачекаєте із серйозною розмовою до наступного дня, то зможете заспокоїтися та обміркувати всі важливі моменти майбутньої розмови з дитиною».

Педагог зауважує, що зміст бесіди може містити декілька важливих моментів. Наприклад:

1. Позначте причину розмови.

«Я хотів (-ла) поговорити з тобою про те, що відбувається в нас удома. І ти, і я, ми знаємо, що останнім часом не все в нас добре. Буває, що ти іноді сердидишся, грубіяниш, не слухаєшся. Ми з мамою (татом) також сердилися й поводилися стосовно тебе не найкраще, тепер про це шкодуємо. Нам усім потрібно навчитися розв'язувати наші проблеми якось інакше. Тому я хочу з тобою поговорити про це».

2. Повідомте дитину, що ви розумієте й приймаєте її.

«Я хочу, щоб ти знав, що ми, розуміємо тебе та любимо, як і раніше, незважаючи на те, що останні декілька тижнів були дуже складними для нашої сім'ї».

3. Позначте почуття дитини.

«Тобі набридло бути дитиною, за яку всі вирішують, що одягнути, що їсти, коли повернутися додому. Це – нормальна реакція людини, яка дорослішає. Ти хочеш сам розпоряджатися своїм життям та приймати рішення без сторонньої допомоги. Зараз тобі виповнилося п'ятнадцять років. Мине рік, два, три. Ти й не помітиш, як станеш зовсім дорослим. Ти сам обиратимеш, де вчитися, де жити, працювати. Ти сам будеш приймати ці рішення. Це буде твоя відповідальність».

4. Поясніть підліткові, що кожному віку притаманна своя міра свободи.

«Останнім часом ти хотів, щоб ми з мамою (татом) дали тобі спокій, щоб дозволили тобі повертатися додому після півночі, не вимагали, щоб ти допомагав

у хатніх справах, дозволили тобі не ходити до школи. А коли ми відмовилися виконати твої вимоги, ти розлютився. Намагайся зрозуміти й нас. Ти хотів здобути свободу, яка потрібна для людини у двадцять років, а тобі – тільки п'ятнадцять. Ти ж хочеш, щоб твій одяг був, як і раніше, випраний і випрасуваний, щоб їжа для тебе була приготовлена, а твої витрати оплачені. По суті, ти хотів скористатися перевагами обох світів, не виконуючи обов'язків жодного з них і не беручи на себе відповідальності. Як нам бути? Найпростіше для нас із мамою (татом) – це дозволити тобі робити те, що тобі хочеться. Тоді між нами не було б жодних конфліктів. Але ти нам небайдужий, ми тебе любимо й тому хочемо допомогти та підтримати тебе».

5. Повідомте дитині, що несете відповідальність за неї.

«Ти знаєш, що батьки відповідають за своїх дітей. Вони зобов'язані передати дітям досвід, знання, застерегти від помилок. У міру твого дорослішання наша відповідальність за тебе зменшуватиметься, а твоя – зростатиме».

6. Дайте підліткові зрозуміти, що ви його чуєте й готові конструктивно розв'язувати проблеми, які виникають.

«Я хочу, щоб ти знав: я й мама (тато) обіцяємо надалі бути уважнішими до твоїх потреб і почуттів. Ми живі люди, а тому могли поводитися стосовно тебе несправедливо. Пробач нас за це. Якщо в майбутньому ти відчуєш це, говори про все відразу. Ми тебе уважно вислухаємо».

7. Повідомте дитині, що впродовж усього періоду дорослішання ви будете вимогливі й послідовні та вимагатимете від дитини дотримання встановлених меж.

«Існують питання, у яких не можна поступитися. У цих ситуаціях ти чутимеш від мене непохитне «ні». Це стосується твоїх повернень додому, шанобливого ставлення до нас із матір'ю (батьком), твого ставлення до навчання. Не сумнівайся, я буду непохитним (-ою). Я думаю, що добровільне виконання цих правил позбавить нас від багатьох проблем. Вибір – за тобою».

8. Ще раз акцентуйте увагу на взаємній любові та прихильності.

«Ми тебе дуже любимо. Ти нам дуже потрібен, але й ти, хочеш вір, хочеш – ні, ще потребуєш нас. Саме це я хотів (-ла) пояснити тобі. Давай разом покращувати наше життя».

9. Запропонуйте підліткові висловитися.

«Що ти думаєш про це?»

До уваги педагога!

Перелік основних моментів проведення бесіди, наведених вище, для кращої візуалізації учасниками варто підготувати заздалегідь на аркуші альбому для фліпчарту у вигляді плаката.

III Вправа «Я бачу – я відчуваю – я хочу» (20 хв.)

Мета: оволодіння навичками триступінчастої моделі виявлення емоцій.

Хід проведення:

Педагог об'єднує учасників у чотири групи та пропонує кожній із них використати триступінчасту модель виявлення емоцій «я – бачу – я відчуваю – я хочу» для запропонованих ситуацій.

Ситуація 1

Ваша дитина хоче, щоб ви їй купили модний, на її думку, одяг, але ви вважаєте його жакливим.

Ситуація 2

Ваша дитина хоче перефарбувати волосся в яскраво-малиновий колір.

Ситуація 3

Вашу дитину не атестовано з малювання.

Ситуація 4

Ваша дитина побилася з однокласником.

Запитання для обговорення:

- ❖ Як вам було використовувати триступінчасту модель виявлення емоцій відповідно до цих ситуацій?
- ❖ На вашу думку, яким чином використання цієї моделі виявлення емоцій може допомогти в мінімізації конфліктних ситуацій між підлітками й батьками?

III Підбиття підсумків (4 хв.)

Учасники по колу продовжують незакінчене речення: «Сьогоднішнє заняття для мене було ...»

Список використаної літератури

1. Абрамова Г. С. Возрастная психология : учеб. пособие для студ. ВУЗов / Абрамова Г. С. – М. : [б. и.], 2000.
2. Аверин В. А. Психология человека от рождения до смерти. Младенчество. Детство. Юность. Взрослость, Старость: Полный курс психологии развития : учеб. пособие для студ. ВУЗов / В. А. Аверин, Ж. К. Дандарова, А. А. Деркач, В. Г. Зазыкин // под ред. А. А. Реана. – 2-е изд. – СПб. : [б. и.], 2003.
3. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка / Булах І. С. – К. : [б. в.], 2003.
4. Книга для батьків. Посібник до тренінгового курсу «Підготовка кандидатів у прийомні батьки та батьки-вихователі» / за заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. – К. : [б. в.], 2006.
5. Мандруючи до зрілості: Виховання для життя в сім'ї, для підлітків 13–16 років / пер. з пол. З. Городенчук. – Л. : Свічадо, 2008. – 224 с.
6. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество : учеб. для студ., обуч. по пед. спец. / В. С. Мухина. – 5-ое изд. – М. : [б. и.], 2000.
7. Підготовка кандидатів у прийомні батьки та батьки-вихователі : посіб. для тренера / за заг. ред. Г. М. Лактіонової. – К. : Наук. світ, 2006.
8. Фабер А. Як слухати, щоб діти з нами говорили. Як говорити, щоб діти нас слухали / А. Фабер, Е. Мазліш ; пер. О. Мандрика. – Л. : Свічадо, 2010. – 300 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПЕДАГОГА

ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Підлітковий період – це період, пов'язаний з інтенсивним фізичним розвитком організму, нервової системи, а також відносинами з іншими людьми. Підліток – це вже не дитина, але ще й не дорослий. Головна особливість підліткового періоду – різкі якісні зміни, які стосуються всіх сторін (фізичної, психологічної, соціальної, когнітивної) розвитку, причому в одних це відбувається скоріше, в інших – повільніше (наприклад дівчата розвиваються скоріше за хлопчиків).

Підлітковий період пов'язаний із перебудовою всього організму дитини, зумовленою насамперед статевим дозріванням. Активізація діяльності статевих та інших залоз внутрішньої секреції спричиняє інтенсивний фізичний розвиток.

Підлітковий вік спеціалісти порівнюють із другим народженням, адже бурливо відбувається:

фізіологічний розвиток: прискорюється ріст організму, досягаючи для хлопчиків найвищих показників у 13 років і продовжуючись до 15–17 років. У дівчаток цей процес розпочинається й закінчується на два роки раніше. У цей період зміцнюється м'язово-скелетна система, зростає фізична сила, помітною є невідповідність розвитку серця, маси тіла та судинної системи, що не дає змоги постачати потрібну кількість крові до різних ділянок тіла, зокрема до мозку. Відбувається повна перебудова імунної й гормональної систем, яка супроводжується втомлюваністю, спалахами роздратування, перепадами від бурливої активності до апатії;

когнітивний (пізнавальний) розвиток: переважає абстрактне мислення, розвинуте почуття гумору, критичність мислення, сприйняття стає більш реалістичним, з'являються самостійні інтелектуальні інтереси;

психологічний розвиток: підлітки підвищено збудливі, їхня поведінка нестійка, імпульсивна, дії часто нестримні, безконтрольні, неадекватні стимулам. Бурливий ріст і перебудова організму в цьому віці спричиняють стрімке підвищення інтересу дитини до своєї зовнішності. Формується новий образ свого фізичного «Я». Через його гіпертрофоване значення підлітки дуже болісно переживають недоліки (справжні і вигадані) своєї зовнішності. Непропорційний

розвиток окремих частин тіла, скутість рухів, шкіра, яка втрачає дитячу ніжність, надмірна вага або худорлявість дратують, а нерідко спричиняють виникнення почуття власної неповноцінності, зумовлюючи замкнутість.

Підлітковий період – нова якісна стадія розвитку дитини, яку психолог Еріксон називає «здобуттям самосвідомості». Інакше кажучи, у цей період діти намагаються поєднати все, про що довідалися раніше. Вони замислюються над питанням: «Хто я такий?», «До чого я йду?».

У підлітковому віці виникає криза ідентичності. Якщо дитина зуміє розв'язати всі старі завдання, свідомо і з внутрішнім переконанням, що саме такий вибір важливий для самого підлітка й суспільства, тоді соціальна довіра до світу, самостійність, ініціатива, працелюбність створять зрілу цілісну особистість.

ПІДЛІТОК І ДОРОСЛІ

Одна з головних особливостей підліткового віку – зміни щодо значущих осіб і перебудування взаємин із дорослими. Новим відчуттям підліткового віку є почуття дорослості.

Однією з найважливіших потреб перехідного віку стає потреба в звільненні від контролю та опіки батьків, учителів, старших загалом, а також від установлених ними правил і порядків.

Зникає наївна віра в непогрішність дій дорослих, в абсолютну справедливість усіх їхніх указівок і вимог, а разом із цим зникають і довірлива старанність, безсуперечлива слухняність. У підлітків формуються певні критерії оцінювання діяльності дорослого.

У дітей виникає відчуття відрази щодо необґрунтованих заборон, яке є однією з вікових особливостей підлітка.

Невиконання розпоряджень дорослих, різні форми протесту тощо – усе це ніщо інше, як форма боротьби підлітка за зміну наявного типу стосунків. Нові форми взаємин поступово витісняють старі, але вони тривалий час співіснують, зумовлюючи конфлікти, непорозуміння та труднощі в спілкуванні дорослого з підлітком.

Підліток претендує на нові права. Дорослість – це, передусім, самостійність; і підліток прагне самостійності в розв'язанні найрізноманітніших проблем: коли, де, із ким гуляти, коли вчити уроки, як одягатися, що робити тощо. Іноді це проявляється так гостро, ніби підліток зовсім не визнає авторитету дорослого й у принципі відмовився від слухняності у стосунках із ним.

ПІДЛІТОК ТА ОДНОЛІТКИ

Центральне місце в житті підлітка займає спілкування з товаришами. Для підлітків важливо не просто бути разом з однолітками, вони прагнуть зайняти в їхньому середовищі те місце, яке б відповідало їхнім домаганням. Для одних це бажання буди лідером, для інших – користуватись авторитетом у якійсь справі, треті намагаються знайти близького друга, й завжди це прагнення є провідним мотивом поведінки в цьому віці.

Спілкування з однолітками дедалі більше виходить за межі шкільного життя та навчальної діяльності, захоплюючи нові інтереси, види діяльності, стосунки,

виділяючись в окрему, самостійну й надзвичайно важливу для підлітка сферу життя.

Спілкування з товаришами в цьому віці набуває такої цінності, що нерідко відсуває на другий план і навчання, і навіть стосунки з рідними. Так, серед причин зниження успішності й порушень поведінки, різних афективних переживань одне з головних місць займає невдоволення підлітків своїми стосунками з однолітками, що часто не усвідомлюється ні дорослими, ні ними самими.

Суттєво змінюються мотиви спілкування з товаришами та зумовлені цим переживання впродовж підліткового віку. Якщо в 4-му класі домінує просте бажання бути серед однолітків, гратися з ними, щось разом робити, то вже в 5–6-х класах основним стає прагнення зайняти певний статус у колективі, а в 7–8-х – ідеться про потребу підлітка в автономії в колективі однолітків та пошук визнання цінності власної особистості в їхніх очах.

Із роками також змінюються критерії оцінки однолітків. Якщо в молодших класах вони, передусім, пов'язані з тим, як дитина виконує вимоги дорослого, то в підлітків на перший план виходять особистісні якості, найважливіша серед яких – товарицькість, далі – сміливість, вміння керувати собою, знання тощо.

У підлітковому віці розвивається вміння орієнтуватися на вимоги товаришів, враховувати їх. Серед таких вимог особливе місце займає неодмінність дотримуватися певного кодексу товарицькості.

Важливу роль у розвитку особистості підлітка відіграють взаємини з товаришами та близьким другом. До дружніх стосунків ставляться особливі вимоги: взаємної відвертості й розуміння, рівності, чуйності, здатності співпереживати, уміти зберігати таємниці тощо.

Підлітки схильні встановлювати дуже близькі (зазвичай тимчасові) стосунки з різними однолітками – відбувається пошук друга. Із кожним роком потреба у взаєминах із ним стає дедалі гострішою. Спілкування з близьким другом є темою особливих розмірковувань підлітка. Саме тут (побудова стосунків з другом та дії в їхніх рамках) відбувається пізнання підлітком іншої людини й самого себе, розвиваються засоби такого пізнання (уміння порівнювати, аналізувати та узагальнювати чужі вчинки й власні, розширення уявлень про власну особистість та особу товариша, зміни в оцінках інших і самооцінка тощо).

КОНФЛІКТ

Конфлікт – суперечність, яка виникає між людьми. Конфлікти виникають під час зіткнення поглядів, інтересів, прагнень різних осіб чи груп людей.

Конфлікт між батьками й дітьми не лише неминучий у сім'ях, але він нормальний. Конфліктність характерна для будь-яких взаємин. Конфлікт є моментом істини у відносинах — це тест (випробування) здоров'я цих стосунків, це криза, яка може ослабити або зміцнити їх, це критична подія, яка може викликати тривале почуття образи, приховану ворожість, психологічні «шрами». Конфлікти можуть відштовхнути людей один від одного або втягнути їх у тісніший і більш інтимний союз, вони можуть призвести до озброєної боротьби або до глибшого взаємного розуміння.

Тільки небагато батьків допускають той факт, що конфлікти є частиною життя й не завжди обов'язково поганою частиною. Більшість батьків розглядають конфлікти як щось таке, чого потрібно будь-що уникати: чи то конфлікт між ними самими, чи то між батьками та дітьми. Більшість батьків терпіти не можуть перебувати в конфлікті, вони глибоко переживають, коли він трапляється, і мають плутані уявлення про те, як його потрібно конструктивно вирішувати. Безконфліктні стосунки між людьми досить рідкісні.

Конфлікт виникає тому, що люди — різні, думають по-різному, мають різні потреби й хочуть чогось, що погано узгоджується між собою.

Конфлікт у сім'ї, де він виражається відкрито та сприймається як природний феномен, набагато здоровіший для дитини, ніж думають більшість батьків. У таких сім'ях дитина має, принаймні, можливість пережити досвід конфлікту, навчитися, як поводитися під час нього, бути підготовленою до подальших конфліктів упродовж життя. Конструктивне розв'язання конфліктів у сім'ї може бути сприятливішим для дитини, оскільки є підготовкою до зустрічі з конфліктами по за домом.

Найбільш критичним чинником у взаєминах батьків і дітей є те, як розв'язуються конфлікти. Як не прикро, але більшість батьків намагаються вирішити їх, використовуючи тільки два основні підходи — застосовуючи владу та здаючись волі дитини. Обидва ці методи неефективні й шкідливі як для дитини, так і для взаємин самих по собі.

Принципи, які допоможуть розв'язати конфлікт:

- 1) обидві сторони доброзичливі одна до одної;
- 2) обидві сторони мають бути готовими прийняти аргументацію супротивної сторони;
- 3) щоб знайти оптимальне рішення в конкретній ситуації, потрібно, щоб конфліктуючі сторони зустрілися та порозмовляли.

Щоб уникнути конфліктних ситуацій у взаємовідносинах із дітьми, варто дотримуватися таких порад. Якщо розмовляєте з підлітком, то:

- ❖ говоріть правду;
- ❖ поважайте співрозмовника й намагайтеся показати свою повагу до нього (тут мають значення не тільки слова, але й тон, міміка, жести);
- ❖ говоріть зрозуміло, виразно, не відходьте від теми;
- ❖ говоріть про конкретну ситуацію та як ви ставитеся до неї, а не узагальнюйте (Ти ніколи не можеш добре зробити...);
- ❖ не уникайте відповідей на питання, яке вам задають;
- ❖ не думайте, що знаєте думки та відчуття співрозмовника, дозвольте йому самому розповісти про це;
- ❖ уникайте монологу.

ТЕМА: НАВЧАННЯ САМОСТІЙНОСТІ. СТАТЄВЕ ВИХОВАННЯ.

Мета: підвищити рівень поінформованості учасників про особливості підліткового віку, сформуванати навички щодо залучення підлітків до розв'язання проблем та прийняття рішень, поінформувати про важливість формування статевої культури підлітка.

Завдання:

- ❖ обґрунтувати роль батьків у вихованні самостійності в дітей;
- ❖ ознайомити з основними методами виховання самостійності підлітків;
- ❖ визначити роль батьків у статевому вихованні підлітків.

Ключові слова: рішення, відповідальність, сімейна рада, статево виховання, секс.

Час проведення: 90 хв.

ПЛАН

1. Вступне слово педагога (1 хв.).
2. Вправа «Я та моя дитина» (10 хв.).
3. Вправа «Моя позиція» (10 хв.).
4. Вправа «Моя реакція» (15 хв.).
5. Вправа «Як виховати самостійність?» (10 хв.).
6. Інформаційне повідомлення «Сімейна рада» (5 хв.).
7. Вправа «Акваріум» (15 хв.).
8. Вправа «Як розмовляти з підлітком про секс?» (15 хв.).
9. Підбиття підсумків (5 хв.).

IIII Вступне слово педагога (1 хв.)

Сьогодні ми з вами поговоримо, як залучати наших дітей до розв'язання різноманітних проблем, як навчити їх приймати рішення та відповідати за них. Також розглянемо особливості статевого виховання підлітків.

IIII Вправа «Я та моя дитина» (10 хв.)

Мета: проаналізувати ступінь готовності батьків у наданні самостійності дітям.

Необхідні матеріали: папір формату А-4, фломастери, кольорові олівці.

Хід проведення:

Педагог пропонує учасникам впродовж 5 хв. намалювати на аркуші малюнок «Я та моя дитина». Після того, як учасники виконали завдання, він просить подивитися на малюнок й проаналізувати, як вони зобразили себе з дитиною (тримають за руку, дивляться один на одного, ідуть поруч тощо). Потім педагог запитує: «Як ви думаєте, чи почувають себе ваші діти самостійними, незалежними від вас?»

До уваги педагога!

Важливо відмітити, що одна з батьківських цілей полягає в тому, щоб допомогти дітям відокремитися від нас, допомогти їм стати незалежними людьми, котрі певного дня почнуть самостійне життя. Потрібно сприймати дітей як особистостей, єдиних у своєму роді, котрі мають свій темперамент, почуття, мрії, мету, не схожу, можливо, на мету батьків.

IIII Вправа «Моя позиція» (10 хв.)

Мета: з'ясувати позицію батьків, коли виникають проблеми в дітей.

Необхідні матеріали: папір формату А-4, ручки.

Хід проведення:

Педагог пропонує кожному учаснику індивідуально занотувати на аркушах паперу А-4 відповідь на запитання:

«Якщо у вашої дитини виникають проблеми, яку позицію ви при цьому займаєте?»

До уваги педагога!

Потрібно звернути увагу, що якщо батьки пропонують своїй дитині готове рішення, то вони позбавляють її можливості думати, робити вибір і брати відповідальність за нього. За такого підходу виросте невпевнена в собі людина, яка буде боятися приймати рішення, чекати, що за неї хтось має вирішити й зробити.

Якщо батьки не обтяжують себе підлітковими проблемами та надають можливість дитині вчитися на власному досвіді, то дитина припуститься значної кількості помилок й отримає психологічні травми, які вплинуть на подальше життя.

Батькам важливо допомогти дитині знайти розв'язання проблеми, підтримати її, тоді дитина навчиться приймати рішення та відповідати за них.

III Вправа «Моя реакція» (15 хв.)

Мета: з'ясувати, які почуття виникають, коли за нас вирішують.

Необхідні матеріали: перелік ситуацій та тверджень на листі паперу А-4 за кількістю учасників.

Хід проведення:

Кожному учаснику педагог роздає твердження й говорить: «Ми думаємо, що наші діти ще недостатньо досвідчені, залежні від світу дорослих. Нічого поганого в тому немає, якщо ми допомагаємо дітям. Але, якщо одна особа постійно залежна від іншої, то в неї розвиваються певні почуття. Щоб з'ясувати, якими можуть бути ці почуття, прочитайте твердження та запишіть свою реакцію на них».

Перелік ситуацій і тверджень:

1. Тобі чотири роки. Упродовж дня батьки кажуть тобі:

Давай, зав'яжу тобі шнурівку.

Їж манну кашу. Молоко корисне.

Ти втомлена. Ляж і відпочинь.

Ти впевнений, що не хочеш у туалет?

Твоя реакція: _____

2. Тобі дванадцять років. Упродовж дня батьки кажуть тобі:

Не одягай цю куртку. Зелений колір тобі не личить.

Дай мені банку. Я її відкрию.

Я поклала твою білизну.

Тобі допомогти зробити домашнє завдання?

Твоя реакція: _____

3. Тобі – сімнадцять років. Батьки кажуть:

Оскільки тобі тільки сімнадцять років і ти ще не знаєш, що ти хочеш, буде краще, якщо ти поступиш учитися на агронома. Ми вже домовилися з репетиторами, до яких ти ходитимеш, знайшли університет, у який ти поступиш, домовилися за майбутнє місце роботи. Так що завтра ти йдеш на уроки хімії.

Твоя реакція: _____

4. Ви громадянин щойно утвореної країни. На зустрічі з представником багатої держави ви чуєте таку декларацію:

Оскільки ваша країна перебуває на початковому етапі розвитку й належить до слаборозвинених країн, ми не залишатимемося байдужими до ваших проблем. Плануємо вислати до вас експертів, котрі навчатимуть, як розвинути економіку, освіту, бізнес, як управляти країною. Ми також вишлемо спеціалістів із планування сім'ї, й вони допоможуть вам зменшити народжуваність.

Ваша реакція _____

Запитання для обговорення.

- ❖ Які почуття та думки виникли у Вас під час виконання цієї вправи?
- ❖ Які висновки можна зробити за результатами виконання цієї вправи?

III Вправа «Як виховати самостійність?» (10 хв.)

Мета: визначити, які методи виховання можна використовувати, щоб виховати самостійність.

Необхідні матеріали: листи альбому для фліпчарту, маркери.

Хід проведення:

Педагог об'єднує учасників у чотири групи та говорить: «Коли наші діти маленькі, нам простіше зав'язати їм шнурівки, ніж дати можливість навчитися, нам простіше та швидше розв'язати приклад, написати твір, ніж пояснити, дати

спробувати зробити самому. Але ми мусимо дозволити дітям діяти за власним вибором, самостійно розв'язувати власні проблеми. Ми повинні дозволити їм вчитися на власних помилках. Це легко сказати, важче виконати, й зараз упродовж 5 хв. вам потрібно написати, що треба робити, щоб виховати самостійність у підлітків».

Після завершення роботи учасники презентують свої напрацювання.

До уваги педагога!

Способів та методів заохочення дитини до самостійності може бути безліч. Наприклад:

- дозволити підлітку зробити вибір (Ти домашні завдання будеш виконувати зараз, чи ввечері?);
- виявити повагу до зусиль підлітка (Цю банку важко відкрити. Інколи допомагає, якщо постукати ложкою по кришці);
- не ставити занадто багато запитань (Як добре, що ти повернувся додому);
- не поспішати відповідати (Цікаве запитання. Що ти про це думаєш?);
- заохотити підлітка до того, щоб він скористався досвідом інших (Може, сусід тобі щось порадить);
- не відбирати надію (Ти хочеш виступити на шкільному концерті! Це буде цікавий досвід).

III Інформаційне повідомлення «Сімейна рада» (5 хв.)

Мета: проінформувати учасників, як можна залучити підлітка до розв'язання проблем та прийняття рішень.

Необхідні матеріали: інформаційні матеріали для педагога (див. Інформаційні матеріали «Сімейна рада»).

Хід проведення:

Педагог говорить: «Для того, щоб навчити підлітків приймати рішення, можна використати спосіб “сімейної ради”. Сімейна рада має певні правила та принципи» (див. Інформаційні матеріали «Сімейна рада»).

Педагог робить невелике інформаційне повідомлення для учасників про правила та принципи проведення «сімейної ради».

III Вправа «Акваріум» (15 хв.)

Мета: наочно продемонструвати використання «сімейної ради» в повсякденному житті.

Необхідні матеріали: приклад ситуації.

Хід проведення:

Педагог пропонує чотирьом учасникам розіграти ситуацію.

Звичайна сім'я: мама – Ольга Миколаївна, адміністратор юридичної фірми; тато – Олег Петрович, інженер-будівельник; син Андрій, 13 років; донька Настя, 10 років.

Ольга Миколаївна працює адміністратором юридичної фірми, і двоє юристів, яким вона повинна була допомагати, навантажили її надмірно роботою, у результаті чого її навантаження стало непосильним.

Вона не хотіла скаржитися керівництву фірми, тому що сподівалася на підвищення по службі. Кожен із юристів розраховував, що вона насамперед виконуватиме роботу для нього.

Підсумком цих переживань (і психічних, і фізичних) стали постійний головний біль та роздратованість.

Свою проблему Ольга Миколаївна на сімейній раді розповіла, дотримуючись правил:

1. Чітко сформулюйте суть проблеми: «Я роблю більше роботи, ніж можу зробити фізично».
2. Подумайте про альтернативні шляхи розв'язання проблеми. «Я могла б:
 - повідомити юристів, що я працюю понад міру;
 - брати роботу додому й працювати вночі та у вихідні;
 - попросити керівництво фірми найняти на роботу ще одну людину (хоча б тимчасово)».
3. Порівняйте можливі шляхи розв'язання. «Перше рішення перекладає справи на юристів, що збільшує навантаження на них, а їм це не сподобається. Друге рішення зашкодить мені та нашій сім'ї, ускладнить наше життя. Останнє рішення є найбільш адекватним, воно здається розумним і нікому не ускладнює життя».
4. Оберіть якнайкращий варіант розв'язання проблеми. «Зупинюся на

третьому варіанті. На перший погляд, здається, що фірма матиме від цього деякі витрати, але, якщо поглянути на речі глобально, то це прискорить виконання роботи й підвищить її ефективність».

5. Згодом повідомте близьким, як обране рішення допомогло впоратися з проблемою.

Запитання для обговорення:

- ❖ Яким чином «сімейна рада» може допомогти у привчанні підлітків до спільного розв'язання проблем і самостійного прийняття рішень?

III Вправа «Як розмовляти з підлітком про секс?» (15 хв.)

Мета: усвідомити важливість статевого виховання та оволодіти відповідними знаннями.

Хід проведення:

I етап.

Педагог об'єднує учасників у чотири групи та пропонує обговорити в малих групах, чи розмовляли вони з дітьми про статеві стосунки. Потім упродовж 5 хв першій та третій групі написати аргументи «за» розмови з дітьми про стосунки, другій і четвертій – «проти» розмов з дітьми про статеві стосунки.

Презентація роботи груп.

Запитання для обговорення:

- ❖ Які думки виникли у вас, коли ви виконували цю вправу?
- ❖ На вашу думку, які аргументи були переконливіші? Чому?
- ❖ Чи варто з дітьми говорити про статеві стосунки?

II етап.

Інформаційне повідомлення

Педагог зазначає, що часто розмови із дітьми, а тим більше з підлітками про секс, бентежать багатьох батьків. Можна бентежитися до безкінечності, але це не додасть підліткові корисного досвіду й знань, не вбереже його від можливих неприємностей та спокус, не допоможе зробити правильний вибір і встановити необхідні межі. Сім'я – це найвідповідніше місце, щоб виховувати дитину для виконання майбутніх життєвих ролей, пов'язаних зі статтю; найвідповід-

ніше тому, що статеве виховання становить частину загального виховного процесу, якому дитина піддається від народження. Метою статевих виховання є свідоме переживання своєї жіночності чи чоловічності й відповідального виконання пов'язаних із цим ролей: дружини та матері, чоловіка й батька.

Коли ми розмовляємо з підлітком про статеві стосунки, то не слід залякувати його венеричними захворюваннями (він просто повинен знати про це), не потрібно розповідати про те, як сперматозоїд запліднив яйцеклітину (про це він довідається на уроках біології в школі), а розвіяти певні міфи, зокрема, про те, що розпочинати раннє статеве життя – це модно, круто та що секс підвищує впевненість у собі й самооцінку.

За своєю природою люди істоти сексуальні і фізіологічно, і психічно.

Багато підлітків є сексуально активними не тому, що не можуть жити без сексу, а тому, що в них немає глибоких особистісних причин відкладати сексуальні стосунки до одруження або заміжжя. І це є наслідком того, що найближчі люди чомусь вважають за краще уникати розмов про статеві стосунки, а засоби масової інформації швиденько займають цю порожнечу та нав'язують нашим дітям свої погляди. Вони є прямо протилежними здоровому глузду й запевняють підлітків у тому, що ми не маємо влади над своїми інстинктами та що секс надає нам впевненості в собі, підвищуючи нашу самооцінку.

За сексуальний потяг людини відповідає кора великих півкуль (кортекс), та сама ділянка, де відбуваються всі розумові процеси. Кортекс людини дає їй змогу брати гору над своїми пристрастями.

До уваги педагога!

Людина несе відповідальність за свою сексуальну поведінку. Це – головна думка, яку потрібно донести до підлітка. Він має усвідомити, що ми не перебуваємо в полоні наших гормонів.

Якщо подивимося навколо, то побачимо, що щоденно з екрана нас і наших дітей запевняють у тому, що безладні статеві зв'язки є нормальним явищем, що не має жодних наслідків. Дитині важко не дослухатися до телевізора, особливо коли він приділяє їм вихованню більше часу, ніж батьки.

Але справжня причина приховується всередині людини й виростає з непереборного бажання відчувати власну значущість, цінність в очах інших людей. Наші діти-підлітки мають гостру потребу в любові: вони хочуть любити та відчувати любов до себе. Друга важлива причина – «я самотній». Відчуття само-

тності переживає дівчинка, проблемами якої не цікавиться її батько, а також хлопчик, до якого мама не виявляє ніжності й ласки.

Якщо в дитини до підліткового віку не сформоване надійне почуття власної значущості та самобутності, якщо вона не відчуває, що батьки її люблять, вона починає гратися з вогнем.

Якщо ваш підліток – невпевнена в собі дівчина, секс стане для неї показником власної значущості, засобом привернути та утримати молоду людину. Багато дівчат-підлітків зізнаються, що секс для них – ознака того, що вони бажані й потрібні комусь. Секс дає їм ніжність, ласку та прийняття, яких їм бракує в сім'ї.

Якщо ваш підліток – невпевнений у собі хлопець, то основний сексуальний мотив для нього: «Чи здатний я». Невпевнені в собі молоді люди розцінюють секс, як доказ сили й спроможності. За його допомогою вони намагаються підвищити свою низьку самооцінку.

Батькам важливо сприяти тому, щоб підліток усвідомив, що хороші інтимні стосунки не можуть ґрунтуватися тільки на біологічному фундаменті. Вони потребують психологічної та духовної основи.

III Підбиття підсумків (4 хв.)

Педагог підбиває підсумки та пропонує учасникам відповісти на запитання: «Яким для мене був сьогоднішній день?»

Список використаної літератури

1. Мандруючи до зрілості: Виховання для життя в сім'ї, для підлітків 13–16 років / пер з пол. З. Городенчук. – Л. : Свічадо, 2008. – 224 с.
2. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество : учеб. для студ., обуч. по пед. спец. / В. С. Мухина. – 5 изд. – М., 2000.
3. Пархомчук Г. С. Спілкуватися з підлітком. Як? Книга для розумних батьків : пер. з рос. / Пархомчук Г. С. – Х. : Вид. група «Основа», 2009. – 206 с.
4. Фабер А. Як слухати, щоб діти з нами говорили. Як говорити, щоб діти нас слухали / А. Фабер і Е. Мазліш ; пер. О. Мандрика. – Л. : Свічадо, 2010. – 300 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПЕДАГОГА

СІМЕЙНА РАДА

Сімейна рада має такі правила:

- ❖ час сімейної ради потрібно планувати так, щоб кожен член сім'ї міг бути присутнім на ній;
- ❖ відвідування сімейної ради повинно бути обов'язковим як для дітей, так і для дорослих. Це надасть можливість продемонструвати дітям серйозність ваших намірів як лідера всередині сім'ї й своє бажання допомогти їм розвинути навички розв'язання проблем, досягнення успіхів у навчанні та в житті загалом;
- ❖ починатися й завершуватися сімейна рада має вчасно;
- ❖ не перебивайте того, хто говорить;
- ❖ ніколи не критикуйте того, хто висловлює свою думку. Не можна критикувати почуття інших членів сім'ї;
- ❖ дайте кожному можливість узяти участь у розмові, але не примушуйте того, хто не хоче, цього робити.

Приблизно половина часу сімейної ради має присвячуватися сімейним проблемам, які стосуються всіх членів сім'ї. Кожен член сім'ї повинен мати можливість обговорити з іншими свої особисті проблеми.

Щоб обговорення було успішним потрібно дотримуватися п'яти принципів, які сприятимуть розв'язанню проблеми:

1. Чітко сформулюйте суть проблеми.
2. Подумайте про альтернативні шляхи розв'язання проблеми.
3. Порівняйте можливі шляхи розв'язання.
4. Оберіть якнайкращий варіант розв'язання проблеми.
5. Згодом повідомте близьким, як обране рішення допомогло впоратися з проблемою.

На сімейній раді всі члени сім'ї можуть просити допомоги одне в одного. Крім того, дітям дуже подобається, коли дорослі посвячують їх у свої проблеми та дають можливість брати участь у прийнятті важливих рішень, у здійсненні

якоїсь важливої справи, тому на їхню думку слід завжди зважати. Із таким підходом у підлітка з'являються відчуття потрібності, причетності, самоцінності, самоповаги. Вони підвищують самооцінку підлітка.

Завдання батьків дитини підліткового віку полягає в тому, щоб створити для неї таку «стійку конструкцію», яка б забезпечила їй розв'язання проблем без участі батьків у майбутньому.

ТЕМА: ПРАВА ДИТИНИ. БЕЗПЕЧНИЙ ІНТЕРНЕТ. ДОЗВІЛЛЯ.

Мета: підвищити рівень поінформованості учасників про права дитини; навчити, як зробити Інтернет безпечним; показати необхідність планування дозвілля дітей; розширити спектр дозвіллевої діяльності.

Завдання:

- ❖ ознайомити з міжнародним і національним законодавством щодо захисту прав дитини;
- ❖ визначити основні види прав дитини;
- ❖ обговорити основні види порушення прав дитини;
- ❖ сформувати навички безпечного Інтернету;
- ❖ визначити основні види дозвілля.

Ключові слова: права дитини, порушення прав дитини, торгівля дітьми, насильство, експлуатація, безпечний Інтернет, сімейне дозвілля.

Час проведення: 90 хв.

ПЛАН

1. Вступне слово педагога (1 хв.).
2. Вправа «Щаслива дитина» (10 хв.).
3. Вправа «Навіщо дитині знати свої права?» (5 хв.).
4. Обговорення у загальному колі «Основні порушення прав дитини» (15 хв.).
5. Вправа «Як зробити Інтернет безпечним?» (25 хв.).
6. Вправа «Наявні можливості» (15 хв.).
7. Вправа «Щоденне дозвілля дітей та батьків» (15 хв.).

III Вступне слово педагога (1 хв.)

Сьогодні ми з вами поговоримо про важливість правової обізнаності дітей, навички безпечної поведінки в користуванні Інтернетом, планування дозвілля дітей.

III Вправа «Щаслива дитина» (10 хв.)

Мета: визначити розуміння учасниками поняття «щаслива дитина», надати інформацію про міжнародне та національне законодавство.

Необхідні матеріали: інформаційні матеріали для педагога

Хід проведення:

Педагог говорить: «Усі ми прагнемо, щоб наші діти були щасливими. А що таке бути щасливим?». Педагог пропонує учасникам подумати та продовжити речення: «Щаслива дитина – це...» (кожен учасник говорить продовження цього речення).

До уваги педагога!

Підсумовуючи вправу, педагогу важливо зосередити увагу на тому, що щаслива дитина – та, яка має можливість задовольняти свої потреби – зокрема в їжі, теплі, житлі, захопленнях, вільному та цікавому спілкуванні, здійсненні мрій тощо. Щаслива дитина, крім того, має можливість насолоджуватись опікою батьків.

Можливість дитині реалізувати свої потреби дають права, гарантовані міжнародним та національним законодавством (див. Інформаційні матеріали «Еволюція міжнародного законодавства щодо захисту прав дитини»).

III Вправа «Навіщо дитині знати свої права?» (5 хв.)

Мета: з'ясувати думку учасників щодо доцільності інформації для дітей та дорослих про права дитини

Необхідні матеріали: аркуш альбому для фліпчарту, маркери.

Хід проведення:

Педагог за допомогою мозкового штурму записує думки учасників стосовно

питання «Навіщо дитині знати свої права?»

До уваги педагога!

Педагог підводить учасників, що знати права потрібно для уникнення ситуації їх порушення, можливості захисту, відновлення порушених прав, поваги прав інших людей, мати високий рівень правової культури. Таким чином, права потрібні дитині для того, щоб бути щасливою.

Не можна говорити про права, забуваючи про обов'язки. Якщо в людини є право – це значить, що в неї є також обов'язки. Права визначають ступінь свободи, обов'язки – ступінь відповідальності. Єдність прав і обов'язків є умовою для самовдосконалення людини, її творчої самостійності.

Основний обов'язок – дотримувати права інших. Обов'язки громадян зазначені в Конституції України. У нас є обов'язки перед Батьківщиною, перед своїм народом, перед іншими людьми, перед своїми рідними за близькими, а також і перед собою. Бути достойною людиною – це обов'язок, який не закріплений законодавчими актами, але він є одним з основних перед самим/самою собою.

IIII Обговорення у загальному колі «Основні ситуації порушення прав дитини» (15 хв.)

Мета: ознайомити учасників з основними видами порушення прав дітей.

Необхідні матеріали: приклад ситуацій.

Хід проведення:

Педагог говорить, що в житті трапляються випадки, коли права дітей порушує інша людина або група осіб, чи організація, фірма, підприємство тощо.

Ситуація порушення прав дитини проявляються тією чи іншою мірою в кожній країні світу. Україна також стикається з такими випадками.

Педагог зачитує ситуацію та просить сказати, які права дітей порушувалися.

Ситуація

Дві 15-річні подруги навчались у 9 класі сільської школи. Сім'ї в них були незможні та доволі проблемні: на Марину в їх багатодітній родині майже ніхто не звертає уваги: вона почувала себе покинутою й нікому не потрібною; Галини вітчим завжди ображав дівчину, а іноді, коли мами не було вдома, намагався

схилити їй до інтимних відносин. Тому дівчина часто ночувала в подруг – додому йти не хотілося.

Перед Новим роком Галя з Мариною сиділи в невеличкому кафе, куди незабаром зайшов вітчим Галини. Він почав лаятися до дівчат. Після того, як він пішов, до них за стіл підсів молодий хлопець, якого вони вже неодноразово бачили. Він поспівчував дівчатам і сказав, що може їм допомогти заробити грошей, щоб стати незалежними від батьків. У нього, мовляв, є знайома жінка, яка мешкає в Ялті й потребує хатніх працівниць, бо сама не може впоратися. Потрібно допомагати їй прибирати будинок та готувати їжу, а за це вона дуже добре платитиме. Дівчата погодились і, навіть не заходячи за речами й документами, вирушили в мандрівку за щастям.

Їм, дійсно, довелося вдень готувати їжу та прибирати, а вночі «обслуговувати» від п'яти до десяти клієнтів. Грошей вони не отримували...

До уваги педагога!

Педагог звертає увагу учасників на те, що основними порушеннями прав дитини є:

- насильство;
- торгівля дітьми;
- комерційна сексуальна експлуатація дітей;
- примушення чи втягнення дітей у заняття проституцією;
- дитяча порнографія;
- експлуатація дитячої праці;
- втягнення неповнолітніх осіб у злочинну діяльність;
- усиновлення (удочеріння) в комерційних цілях;
- насильницьке донорство щодо неповнолітніх осіб;
- втягнення неповнолітніх у збройні конфлікти;
- використання для жебрацтва, примус до жебрацтва;
- дискримінація.

Педагог просить учасників пригадати із власного досвіду життя ситуації, коли порушувалися права дитини. За бажанням, учасники можуть навести приклади.

Запитання для обговорення:

- ❖ Які види порушення прав дитини найчастіше зустрічаються?
- ❖ Яким чином можна запобігти порушенню прав дітей?

III Вправа «Як зробити Інтернет безпечним» (25 хв.)

Мета: надати батькам інформацію про те, як зробити безпечним Інтернет для підлітка.

Необхідні матеріали: уривки тексту для кожної групи, аркуші альбому для фліп-чарту, маркери.

Хід проведення:

Педагог наголошує на тому, що на сьогодні загроза порушення прав дитини може йти також від соціальних мереж. І зараз ми з вами поговоримо, як зробити Інтернет безпечним.

I етап

Вправу проводимо за методикою «Мозаїка». Для цього педагог об'єднує учасників у декілька малих груп по шість осіб у кожній. Далі педагог пропонує кожній групі розрахуватися на «перший – шостий», тобто кожен член групи отримує власний номер – від одного до шести. На наступному етапі педагог просить, щоб окремо зібралися всі 1-і, 2-і, 3-і, 4-і, 5-і, 6-і номери.

Педагог ставить завдання: «Зараз я запропоную кожній із шести груп уривок із тексту. Ваша мета – прочитати його, запам'ятати та, повернувшись у свої первинні групи, відтворити всім іншим учасникам. Кожен із вас буде «експертом» лише в певній частині тексту. Спробуйте максимально точно передати отриману інформацію. У первинних групах починайте працювати таким чином: від першого номера до шостого. Ви маєте 10 хвилин для вивчення матеріалу та 10 хвилин для його трансляції в первинних групах».

Перші номери: «На сьогодні Інтернет відіграє важливу роль у житті сучасної людини. Глобальна мережа – це необмежений ресурс, який може бути використаний як для навчання, так і для відпочинку та спілкування з друзями. Але, вміщуючи в себе великий інформаційний, навчальний і розважальний потенціал, Інтернет може бути небезпечним та становити певний ризик, особливо для дітей. Тому, враховуючи всі проблеми й небезпеки, із якими може зіткнутися дитина чи підліток в Інтернеті, можна визначити такі ризики...»

Другі номери: «Небезпеки, із якими може зіткнутися дитина чи підліток в Інтернеті: доступ до сайтів, що не призначені для перегляду дітьми. Часто дитина може знайти матеріали чи сюжети, які зображають насильство, провокуючи тим самим почуття ненависті й люті в дітей; також небезпека надходить із сайтів, чатів, систем миттєвих повідомлень. Часто велика кількість сторінок, які не стосуються до змісту обраної теми, відображаються у вигляді додатково спливаючого вікна, що нерідко містять, наприклад порнографію...»

Треті номери: «Небезпеки, із якими може стикнутися дитина чи підліток в Інтернеті: контакти з незнайомими людьми через чати, системи миттєвих повідомлень, електронну пошту. На сьогодні збільшується кількість людей, які використовують подібні методи знайомств не з добрих намірів, а для того, щоб дізнатися в дитини інформацію особистого характеру про неї та її сім'ю. Оскільки реєстрація в Інтернеті проходить анонімно, часто під виглядом 12-тирічної дівчинки може ховатися 40-річний чоловік. Часто такі особи страждають на психічні відхилення, що може спричинити моральну шкоду дитині через Інтернет, а, інколи, у приватній зустрічі, – й фізичну...»

Четверті номери: «Небезпеки, із якими може зіткнутися дитина чи підліток в Інтернеті: надання інформації особистого (конфіденційного) характеру. Дитину можуть умовити надати інформацію про себе (ім'я, прізвище, адреса, вік, фотокартка та ін.) та про членів своєї сім'ї. Навіть якщо подібна інформація запитується джерелом, що заслуговує на довіру (організація, навчальний центр), такі дані мають надаватися дитиною лише за згодою батьків, чи інших дорослих».

П'яті номери: «Небезпеки, із якими може зіткнутися дитина чи підліток в Інтернеті – проблеми технологічного характеру. Незнання дитини може призвести до неусвідомленого завантаження файла чи небезпечного коду, що призведе до потрапляння комп'ютерного вірусу.»

Шості номери: «Небезпеки, із якими може зіткнутися дитина чи підліток в Інтернеті: питання, пов'язані з покупками та фінансовими витратами. У мережі Інтернет можна зробити масу приемних онлайн покупок. Тому дивлячись на нашу проблему, бачимо, що дитина може зробити покупку без відома дорослих.»

Після обговорення мала група на основі почутої інформації створює короткий її опис на великих аркушах для презентації, після чого один представник від малої групи представляє напрацювання.

Запитання для обговорення:

- ❖ Що дала вам робота над даним матеріалом?
- ❖ Чи можуть батьки зробити Інтернет безпечним для дітей?

II етап

Педагог пропонує учасникам спільно створити список домашніх «правил Інтернету» за участю дітей.

Методом мозкового штурму педагог збирає та записує інформацію. Після завершення записів він зачитує плакат.

До уваги педагога!

Серед основних правил безпечної роботи в глобальній мережі Інтернет для дітей та підлітків можуть бути зазначені такі:

- не надавати незнайомим особам свої дані та інформацію про близьких та родичів по електронній пошті, у чатах, за допомогою систем миттєвого обміну повідомленнями;
- не відправляти повідомлення непристойного змісту, чи ті, які мають інформацію, що може образити іншу людину;
- не відправляти свою фотокартку чи фотокартки родичів;
- не здійснювати фінансові операції через мережу Інтернет без нагляду дорослих;
- не погоджуватися на зустрічі з незнайомими людьми чи здійснювати це лише в громадських місцях та в присутності батьків чи когось із дорослих;
- повідомляти батьків, старших друзів у разі отримання інформації, що змусять почуватися некомфортно чи має характер залякування.

Педагог звертає увагу на те, що відповідальність за безпеку дітей в глобальній мережі головним чином лежить на батьках. Перед тим, як дозволити дітям входити в мережу Інтернет, варто встановити деякі правила, з якими має погодитися і дитина. Батькам можна запропонувати такі рекомендації (див. інформаційні матеріали «Рекомендації, як зробити відвідування Інтернету для дітей повністю безпечним») та сімейні правила Інтернету (див. інформаційні матеріали «Сімейні правила Інтернету»).

III Вправа «Наявні можливості» (15 хв.)

Мета: показати необхідність планування дозвілля дітей, розширити спектр дозвіллевої діяльності

Необхідні матеріали: папір формату А-1, маркери.

Хід проведення:

Педагог об'єднує учасників у три мікрогрупи й дає їм завдання: спираючись на наявні в вашому населеному пункті можливості щодо організації дозвілля, скласти на аркуші паперу А-1 якнайповніший перелік можливих видів дозвіллевої діяльності. Кожна мікрогрупа працює за своїм напрямом:

- ❖ організоване дозвілля;
- ❖ сімейне дозвілля;
- ❖ індивідуальне дозвілля.

Після підготовки відбувається презентація групової роботи та обговорення.

Запитання для обговорення:

- ❖ Чи всі види дозвіллевої діяльності, запропоновані групами, ви використовували? Чому?
- ❖ Як ця вправа може допомогти в подальшій організації вільного часу ваших дітей?

III Вправа «Щоденне дозвілля дітей та батьків» (15 хв.)

Мета: сформувати інформаційний банк щодо організації щоденного дозвілля.

Необхідні матеріали: аркуші альбому для фліпчарту, маркери.

Хід проведення:

Педагог акцентує увагу на тому, що альтернативою комп'ютерним іграм, Інтернету, телебаченню є організація корисного дозвілля щодня. Педагог пропонує батькам обмінятися досвідом щодо того, які є улюблені варіанти організації вільного часу в сім'ях. Матеріали фіксуються на фліпчарті.

До уваги педагога!

У випадку, коли розмови розвиватиметься мляво, педагог може запропонувати вправу «Жива анкета». Він просить підняти руки тих, хто погоджується з цим

висловом. Наприклад, хто грає в лото? Хто під час прогулянки пропонує ігри-спостереження за природою? Хто грає в настільні ігри тощо?

III Підбиття підсумків (4 хв.)

Педагог пропонує учасникам пригадати все, що відбувалося на занятті, та відповісти на запитання:

- ❖ Що корисного для себе ви здобули протягом заняття?

Педагог пропонує батькам удома разом із дітьми спробувати скласти план проведення дозвілля на наступний тиждень.

Список використаної літератури

1. Знай та захищай свої права: робочий зошит / упоряд. : Л. Г. Ковальчук ; за заг. ред. К. Б. Левченко. – К. : [б. в.], 2008
2. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми: 9 клас / наук. кер. та ред. І. Д. Зверевої та Ж. В. Петрочко. – К. : ТОВ «Основа», 2012. – 188 с.
3. Соціальна адаптація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб з їх числа : посіб. до тренінгового курсу з підготовки спец. центрів соц. служб для сім'ї, дітей та молоді : у 3-х ч. – К. : Держсоцслужба, 2008.
4. Робочі матеріали до «Програми підвищення кваліфікації прийомних батьків та батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу». – К. : [б. в.], 2008.
5. Форми організації дозвілля дітей та молоді : метод. матеріали до тренінгу / упоряд. : В. В. Молочний, С. О. Моньков., О. В. Безпалько ; за заг. ред. І. Д. Зверевої – К. : Наук. світ, 2004.

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПЕДАГОГА

ЕВОЛЮЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

Дві світові війни та велика кількість збройних конфліктів в окремих країнах упродовж останнього століття примусили світове співтовариство замислитися над майбутнім людства. Особливої актуальності набуло питання дотримання прав та свобод людини. Тому не випадково ООН узяла на себе обов'язок здійснювати міжнародну співпрацю у розв'язанні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного й гуманітарного характеру в заохоченні та розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови та релігії.

Діти мають ті ж права, що й дорослі. Однак деякі права особливо важливі для них: вони відображають їхні потреби в спеціальному захисті та увазі, їх вразливість та різницю між дитячим та дорослим життям. Для того, щоб підкреслити це, інтереси дитини ставлять вище інтересів батьків і держави.

Першим окремим документом, що закликав до охорони дітей та їхніх прав, була Женевська декларація прав дитини, прийнята 1924 р.

Іншими важливими міжнародними документами у цій галузі стали:

- ❖ Декларація прав дитини, проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 р.;
- ❖ Конвенція про права дитини, прийнята й відкрита для підписання Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р.;
- ❖ Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей, прийнята на Всесвітній зустрічі ООН 30 вересня 1990 р.

Ці міжнародні документи гарантують захист усіх прав дітей, ґрунтуючись на принципі найкращих інтересів дітей. Конвенція ООН про права дитини проголошує необхідність правового та іншого захисту до й після народження дитини, важливість поваги культурних цінностей народу, до якого належить дитина.

Мета Конвенції – захистити дітей від дискримінації, відсутності опіки, зловживання та жорстокого ставлення до них. Вона надає дитині права й забезпечує повагу її прав як у мирний час, так і при збройних конфліктах. Статті Конвенції включають різні аспекти життя дитини: фізичний, особистісний, освітній та

сімейний. Фізичний аспект розглядають як право дитини на життя, здоровий розвиток, медичну допомогу найвищого стандарту й захист від усіх форм експлуатації. До особистісного аспекту належать права дитини на збереження індивідуальності, вільного проголошення своїх поглядів, думок, повагу совісті та релігії. Освітній аспект включає право дитини на освіту (забезпечення безкоштовного й обов'язкового початкового навчання, заохочення середньої освіти та доступність вищої), яка повинна бути націлена на максимальний розвиток особистості, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини. Права людини мають важливі ознаки.

ПОНЯТТЯ «НАСИЛЬСТВО В СІМ'І», ПРИЧИНИ, ВИДИ ТА ПРОЯВИ НАСИЛЬСТВА У СІМ'І

Насильство можна визначити як дію або бездіяльність однієї людини стосовно іншої, що завдає шкоди і фізичному, і психічному здоров'ю, принижує почуття честі та гідності.

В Україні заборона всіх форм насильства проголошується Конституцією України, Кримінальним кодексом України, Законом України «Про попередження насильства в сім'ї», Законом України «Про охорону дитинства», постановами Кабінету Міністрів України й багатьма іншими нормативно-правовими актами.

Насильницькі дії порушують гарантоване Конституцією України право громадянина на особисту недоторканість.

Насильство над дітьми може відбуватися в сім'ї, на вулиці, у транспорті, навчальному закладі тощо.

Виділяють чотири основних види насильства.

Фізичне насильство в сім'ї – умисне завдання одним членом сім'ї іншому побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, заподіяння шкоди його честі й гідності.

Сексуальне насильство в сім'ї – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого, а також дії сексуального характеру стосовно неповнолітнього члена сім'ї.

Психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого через словесні образи або погрози, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдатися або завдається шкода психічному здоров'ю.

Економічне насильство в сім'ї – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого житла, їжі, одягу й іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Із року в рік зростає кількість дітей, яких використовують у важкій нелегальній праці, для роботи у сфері секс-послуг, створення дитячої порнографії або з метою всиновлення та випрошування милостині.

Торгівля дітьми – здійснювані задля експлуатації вербування, перевезення, передачі, переховування або утримання дитини через погрози силою або її застосуванням чи інших форм зловживання владою або уразливістю становища, або за допомогою підкупу у вигляді платежів чи вигод, для одержання згоди особи, яка контролює дитину.

Основні способи втягнення дітей в торгівлю людьми:

- ❖ пропонування привабливих умов;
- ❖ використання примусу чи погроз;
- ❖ доведення до несвідомого стану в результаті вживання спиртних напоїв наркотиків, токсинів.

Відповідно до загальноприйнятого визначення, яке використовує Міжнародна організація праці, дитяча праця – робота дітей, що має таку природу чи інтенсивність, які заважають навчанню дітей або зашкоджують їхньому здоров'ю й розвитку. Така праця може завдати дітям непоправної шкоди; вона суперечить нормам міжнародного права та українському національному законодавству. Поняття дитячої праці є цілком позитивним тоді, коли під ним ми розуміємо можливість працювати до досягнення повноліття, можливість допомагати своїм рідним чи близьким вдома або на присадибній ділянці, можливість заробити гроші, не шкодячи своєму здоров'ю, розвитку.

РЕКОМЕНДАЦІЇ, ЯК ЗРОБИТИ ВІДВІДУВАННЯ ІНТЕРНЕТУ ДЛЯ ДІТЕЙ ПОВНІСТЮ БЕЗПЕЧНИМ:

- ❖ відвідуйте мережу разом із дітьми та закликайте дітей розповідати про свій досвід користування Інтернетом;
- ❖ привчіть дитину розповідати вам про все, що їх турбує в Інтернеті;
- ❖ якщо діти спілкуються в чатах, використовують програми миттєвого обміну повідомленнями, грають в онлайн-ігри чи використовують інші програми, які потребують реєстраційного імені, допоможіть вибрати програму й переконайтесь, що вони не містять ніякої особистої інформації;
- ❖ наполягайте на тому, щоб діти ніколи не надавали свою адресу, номер телефону або іншу особисту інформацію незнайомим людям;
- ❖ поясніть дітям, що різниця між правильним і неправильним однакова і в Інтернеті, і в реальному житті;
- ❖ навчіть дітей поважати інших в Інтернеті. Переконайтесь, що вони знають про те, що правила правильної поведінки діють усюди, навіть у віртуальному світі;
- ❖ наполягайте на тому, щоб діти поважали власність інших в Інтернеті. Поясніть, що незаконне копіювання чужої роботи – музики, комп'ютерних ігор та інших програм – є крадіжкою;
- ❖ поясніть дітям, що їм не варто зустрічатися з людьми, із якими вони познайомилися в Інтернеті, оскільки вони насправді можуть бути не тими за кого себе видають;
- ❖ поясніть дітям, що не все, що вони бачать в Інтернеті чи про що читають, є правдою. Привчіть запитувати у вас, якщо вони в чомусь не впевнені;
- ❖ контролюйте роботу дітей в Інтернеті за допомогою сучасних програм. Вони допоможуть відфільтрувати шкідливий вміст, визначити, на які сайти дитина заходить та що вона на них робить.

Не важливо, чи ваша дитина є новачком у використанні Інтернет ресурсів, чи є на цей момент досвідченим користувачем, ви завжди маєте змогу допомогти їй розібратися в розумному використанні Інтернет-ресурсів.

Доступ до небажаних матеріалів (наприклад, порнографічних матеріалів) легко можна заблокувати за допомогою сервісу MNS Parental Control. Мережева безпека підлітків – дуже важке завдання, оскільки вони найчастіше про Інтернет знають більше, ніж їхні батьки. Проте участь батьків також потрібна. Особливо важливо додержуватися правил Інтернет-безпеки – договору між дитиною та батьками. Вони повинні пам'ятати про необхідність тримати свої паролі в секреті, щоб підлітки не могли зареєструватися під іменем старших.

СІМЕЙНІ ПРАВИЛА ІНТЕРНЕТУ

- ❖ Тримайте комп'ютери з підключенням до Інтернету в загальних кімнатах.
- ❖ Використовуйте засоби блокування небажаного матеріалу або пошукові машини з фільтрами інформації.
- ❖ Наполягайте на тому, щоб діти ніколи не погоджувалися на зустрічі зі знайомими по Інтернету.
- ❖ Навчіть дітей не розголошувати інформацію про себе та своїх близьких на реєстраційних формах, системах миттєвого обміну повідомленнями.
- ❖ Навчіть дітей не завантажувати різноманітні програми без вашого нагляду, оскільки вони можуть занести в комп'ютер вірус чи шпигунську програму.
- ❖ Привчіть дітей повідомляти вам про все, що їх турбує в мережі, чи в тому разі, коли їм хтось погрожує.
- ❖ Говоріть із дітьми про сексуальне життя, роз'ясніть, що вони можуть в Інтернеті наштовхнутися на сайти, які містять інформацію порнографічного характеру.
- ❖ Наполягайте на тому, щоб діти надали доступ до їхньої електронної пошти, аби ви могли контролювати їхні контакти в Інтернеті.
- ❖ Розкажіть дітям про відповідне та гідне поведження в Інтернеті. Поясніть, що вони не повинні використовувати глобальну мережу для хуліганства, розповсюдження пліток чи погроз.
- ❖ Слідкуйте, щоб діти завжди радилися з Вами перед здійсненням покупки в Інтернеті.

ТЕМА: САМООЦІНКА ПІДЛІТКА ТА РОЛЬ БАТЬКІВ У ЇЇ ФОРМУВАННІ

Мета: розвиток батьківських компетентностей щодо формування самооцінки підлітка.

Завдання:

- ❖ сприяти усвідомленню ролі батьків у формуванні самооцінки підлітка;
- ❖ обґрунтувати важливість самопізнання для життєвого самовизначення підлітка;
- ❖ актуалізувати знання, уміння й навички батьків щодо критичного осмислення стилю сім'ї та його впливу на формування самооцінки підлітка.

Ключові слова: самооцінка, самопізнання, самоаналіз.

Час проведення: 90 хв.

ПЛАН

1. Вступне слово (5хв.).
2. Вправа «Мій всесвіт» (10 хв.).
3. Вправа «Самооцінка» (15хв.).
4. Вправа «Вплив стилю виховання в сім'ї на самооцінку підлітка» (25 хв.).
5. Модельована ситуація «Один день із життя підлітка» (25 хв.).
6. Підбиття підсумків. Притча «Річка та береги» (10 хв.).

III Вступне слово (5 хв.):

Педагог, звертаючись до батьків, говорить про те, що « кожного з нас цікавить питання: «Якою буде моя дитина?» Та не кожен із нас, дорослих, усвідомлює, що це залежить, передусім, від нас із вами. Сьогодні на занятті йтиметься про самооцінку, про унікальність кожного, про те, як ми, батьки, можемо допомогти сформувати позитивну самооцінку дитини, адже це – крок до успіху в подальшому житті.

III Вправа «Мій всесвіт» (10 хв.)

Мета: вироблення вмінь аналізувати свою Я-концепцію; формування позитивної Я-концепції.

Необхідні матеріали: аркуші паперу формату А-4, фломастери.

Хід проведення:

Учасникам роздаються аркуші для малювання. У центрі аркушу пропонується намалювати сонце та в центрі сонячного кола написати велику букву «Я». Потім від цього «Я» – центру всього всесвіту намалювати лінії до зірок і планет: мое улюблене заняття; мій улюблений колір; моя улюблена тварина, гра, одяг, музика; мої улюблені пори року; що я найбільше на світі люблю робити; місце, де я люблю бувати; мій улюблений співак чи група тощо.

До уваги педагога!

Потрібно допомогти учасникам усвідомити, що «зоряна карта» кожного показує – у всіх багато можливостей, багато того, що робить кожного з нас унікальними, і того, що для всіх нас є загальним. Тому ми потрібні одне одному та є важливими в житті інших людей.

III Вправа «Самооцінка» (15 хв.)

Мета: актуалізувати рівень знань учасників щодо формування самооцінки дитини.

Необхідні матеріали: аркуш альбому для фліпчарту, маркери.

Хід проведення:*1-й етап*

«Мозковий штурм «Що таке самооцінка?»

Педагог запитує учасників: «Як ви вважаєте, що таке самооцінка», усі відповіді записуються, по завершенні – зачитуються й пропонується ознайомитися з визначенням цього поняття, яке вміщено в педагогічному словнику.

До уваги педагога!

Самооцінка – це елемент самосвідомості, що характеризується емоційно насиченими оцінками самого себе як особи, власних здібностей, етичних якостей і вчинків; важливий регулятор поведінки.

Самооцінка особистості – це оцінка людиною своїх якостей, себе, рівня успішності власної діяльності, оцінки своєї особи іншими людьми, виходячи із системи цінностей людини. Самооцінка – суб'єктивне утворення в людській психіці, але воно є відображенням норм та оцінок, що існують у суспільстві та в міжособистісних відносинах.

Запитання для обговорення:

- ❖ Як ви думаєте, хто формує самооцінку дитини?
- ❖ Як ми, батьки, підтримуємо самооцінку дитини?

II етап.

Інформаційне повідомлення «Самооцінка підлітка»

Педагог говорить про те, що людині потрібно, щоб її любили, розуміли, визнавали, поважали, щоб вона була комусь потрібна й близька, щоб у неї був успіх у справах, навчанні та роботі, щоб вона могла реалізувати власні здібності, удосконалюватися, поважати себе. Основа самооцінки дитини закладається залежно від того, як із нею поведуться батьки. Якщо вони розуміють і приймають її, терпляче ставляться до її недоліків і промахів, вона виростає з позитивним ставленням до себе. Якщо ж дитину постійно «виховують», критикують і муштрують, її самооцінка виявляється низькою, хибною.

Загальний закон тут простий: у дитинстві ми дізнаємося про себе лише зі слів та ставлення до нас рідних. Образ дитини будується зовні, рано чи пізно вона починає бачити себе такою, якою її бачать інші. Кожним зверненням до підлітка – словом, вчинком, інтонацією, жестом, виглядом і навіть мовчанням – ми сповіщаємо йому не лише про себе, а й завжди про нього, а часто – саме про нього.

Від знаків вітання, любові й визнання у підлітка складаються такі відчуття: «зі мною все гаразд», «я добрий». А від сигналів засудження, невдоволення, критики — протилежні: «зі мною щось негаразд», «я поганий». Покарання (а тим більше — саме покарання) лише заглиблює це відчуття неблагополуччя й нещастя. Як наслідок, підліток, урешті-решт, може зробити висновок: «Поганий, то й нехай! І буду поганим!» Це — виклик, за яким приховується гіркота відчаю.

Щоб не допустити глибокого розладу дитини із собою й навколишнім світом, батькам потрібно постійно підтримувати її самооцінку, відчуття самоцінності.

Це можна зробити, керуючись такими принципами:

1. Безумовно, приймати дитину такою, якою вона є.
2. Активно співчувати її потребам і хвилюванням.
3. Бути разом із нею (читати, поділяти захоплення, відпочивати).
4. Не втручатися в ті її заняття, з якими вона справляється самостійно.
5. Допомогати, коли просить.
6. Підтримувати успіхи.
7. Довіряти їй свої почуття.
8. Конструктивно розв'язувати конфлікти.
9. У повсякденному спілкуванні використовувати фрази: «Мені добре з тобою», «Мені подобається, як ти...», «Ти, звичайно, упорашся», «Як добре, що ти в нас є».
10. Якомога частіше обнімати дитину.

III Вправа «Вплив стилю виховання в сім'ї на самооцінку підлітка» (25 хв.)

Мета: надати інформацію батькам про вплив стилю виховання в сім'ї на формування самооцінки дитини.

Необхідні матеріали: інформаційні матеріали для педагога (додаток 1), аркуші альбому для фліпчарту по кількості груп, маркери

Хід проведення:

Педагог інформує учасників про те, що кожна сім'я є унікальною, має свій стиль взаємин, свої традиції тощо. Самооцінка дитини значною мірою залежить від стилю виховання в родині. Стили виховання в сім'ї традиційно розділяються на гіперопіку, авторитарний, ліберальний і демократичний. Педагог

пропонує учасникам розглянути, як кожен із цих стилів виховання впливає на самооцінку підлітків. Для цього педагог об'єднує учасників у чотири групи.

Завдання для груп

Кожній групі пропонується ознайомитися та продемонструвати запропонований стиль відносин у сім'ї (див. Інформаційні матеріали «Вплив стилю виховання в сім'ї на самооцінку підлітка»). Особливу увагу слід звернути на вплив стилю виховання на самооцінку підлітка. Педагог пропонує групам заповнити таблиці:

Стиль стосунків у сім'ї	Позитивний вплив на формування самооцінки дитини	Негативний вплив на формування самооцінки дитини

Для ефективності роботи педагог може запропонувати розпочати з демонстрації стилю виховання. Під час обговорення із самого початку оцінку стилю дають учасники інших груп. Після закінчення група, яка демонструвала стиль, інформує учасників про особливості продемонстрованого стилю.

Запитання для обговорення:

- ❖ Який із запропонованих стилів є, на вашу думку, найкращим?

До уваги педагога!

Під час аналізу презентацій учасників можна використати цей матеріал.

Високий вплив батьків на становлення самосвідомості підлітка його образу «Я» й самооцінку. Наприклад, якщо батьки демонстрували авторитарне ставлення до дитини, то вона, виростаючи, починає жорстоко поводитися з однолітками, демонструє свою свободу, порушуючи норми поведінки. Недолік уваги та турботи, формалізм дорослих змушує дитини відчувати себе обтяжливою, а надмірна опіка позбавляє її можливості бути самостійною. Чим вищий рівень відгородженості й піднесення матері, тим нижчий рівень упевненості підлітка в собі й вищий прояв повної залежності від думки оточуючих і підвищене почуття провини.

Проте чим вищий рівень позитивного інтересу батьків до підлітка, тим вища його готовність допомагати оточуючим, тим більш розвинене в нього почуття відповідальності. Чим сильніше мати виявляє ставлення до підлітка як до маленької дитини, тим більше він відстоює власну самостійність, дорослість через нетерпимість до критики, переоцінку власних можливостей, вираження почуття

власної переваги над оточуючими, надмірну завзятість, недружелюбність, нестриманість і запальність, хоча на емоційну нестабільність впливають також такі фактори, пов'язані зі швидким фізичним розвитком у цьому віці (труднощі у функціонуванні серця, легенів, кровопостачанні головного мозку). Тому для підлітків характерні зміна артеріального тиску, підвищена стомлюваність, перепади настрою, а також гормональна «буря», наслідком якої стає неврівноваженість.

Ставлення підлітка до себе як до дорослого називають «почуттям дорослості». Це – бажання, щоб усі ставилися до нього не як до маленького, а як до дорослого. Почуття дорослості виявляється також у прагненні до самостійності, бажанні захистити якісь сторони свого життя від втручання батьків.

Підліток, вважаючи себе унікальною особистістю водночас прагне зовні нічим не відрізнитися від однолітків. Типовою рисою підлітків є конформність – наслідування. Бажання злитися з групою, нічим не виділятися, відповідає потребі в безпеці. Іноді підлітки імітують поведінку значущої людини, частіше батька. При недостатній критичності підлітка, його несамостійності в судженнях зразок для наслідування може мати негативний вплив. Якщо батьки подавали поганий приклад щодо алкоголю, то для підлітка стає нормою поведінки часте вживання спиртних напоїв. Причому цей приклад батьків робить лікування алкоголізму дуже складним процесом, оскільки в нього глибоко у свідомості відображена така поведінка як норма.

У найголовнішому діти все ж успадковують цінності батьків. «Сфери впливу» батьків та однолітків розмежовані. Зазвичай від батьків передається ставлення до фундаментальних аспектів соціального життя. З однолітками ж радяться щодо частини нагальних питань. Однак відносини з однолітками для підлітка більш значущі, ніж із дорослими, тому що відбувається соціальне відособлення підлітка від своєї генеалогічної сім'ї.

Підлітковий вік вважають періодом бурхливих внутрішніх переживань та емоційних труднощів. Підлітки іноді стають сором'язливими і надають великого значення недолікам своєї зовнішності та поведінки, що призводить до небажання зустрічатися з деякими людьми. Іноді тривожність паралізує соціальне життя підлітка настільки, що він відмовляється від більшості форм групової активності. Відхилення в поведінці властиві майже всім підліткам. Характерні риси цього віку – чутливість, різка зміна настрою, побоювання насмішок, зниження самооцінки. У більшості дітей із часом це минає, але деяким потрібна допомога психолога. Тренінги «Особиста гідність та безпека життя» допоможуть підлітку виробити здорову самооцінку й свої відносини з навколишнім світом.

Безумовно, дуже важливим залишається збереження контакту між підлітком і батьками, що досягається прагненням до взаєморозуміння й взаємної поваги почуттів і поглядів один одного.

По завершенню вправи педагог підводить учасників до розуміння, що чистих стилів виховання немає, проте один із них є, зазвичай, провідним.

III Модельована ситуація «Один день із життя підлітка» (25хв.)

Мета: допомогти батькам усвідомити те, як їхні оцінки та судження впливають на самопочуття й самооцінку дитини.

Необхідні матеріали: стікери, текст історії.

Хід проведення:

Педагог пропонує визначити одну людину, яка виявила бажання брати участь у цій вправі. Учасник сідає в центрі кола на стілець, педагог чіпляє на нього 10 стікерів, а також кожному з учасників роздає по одному стікеру. Він говорить учасникам, що стікери – це самооцінка, із якою вранці прокинувся хлопчик Денис, роль якого грає учасник групи.

Педагог пропонує учасникам знімати або чіпляти на учасника в ролі Дениса стікери в процесі розповіді залежно від того, як, на їхню думку, почувався хлопчик. Якщо події позитивно впливали на дитину й самооцінка зростала, то потрібно клеїти стікер, якщо навпаки – зняти.

Педагог зачитує історію, а учасники чіпляють, або знімають стікери.

Приклад історії

«Мое ім'я Денис, мені 13 років. Коли я сьогодні прокинувся вранці, у мене був дуже хороший настрій, адже сьогодні довгоочікуваний день: у мого найкращого друга Артема – день народження.

Я встав, швидко вмився, зробив зарядку і одразу ж побіг на кухню, де мама вже готувала мені сніданок. Я радісно підбіг до неї та поцілував. Мама обійняла мене й також поцілувала. Я був дуже збуджений, підбіг до столу та перекинув тарілку зі сніданком. Мама розгнівано сказала: «Ти такий незграба, завжди все перекидаєш і ламаєш!»

У двері подзвонили, то була наша сусідка, мама Юльки, з якою ми разом ще в дитсадок ходили. Сусідка, побачивши, що я ще не готовий, докірливо ска-

зала: «Ти, як завжди, ще не готовий, а Юля вже давно чекає на тебе». Мама посміхнулася і, проводжаючи, прошепотіла на вушко: «Не переживай, сьогодні я зайду за тобою, і ми підемо разом купувати Артему подарунок».

На уроках я був неуважний, я не міг знайти зошита. Мені зовсім не хотілося сидіти на одному місці, а хотілося вже веселитися, адже сьогодні такий день! Моя вчителька, як на зло, мене щось запитала, я їй не почув що. Відповіді я не дав, а вчителька, вихопивши щоденник, поставила мені жирну двійку. Дівчатка голосно зареготали. Мені було так прикро і сумно!

Нарешті прийшла моя мама, вчителька розповіла мамі про мої «успіхи» так, ніби мене там не було. Мама незадоволено подивилася на мене, сказавши: «Продовжуй так і далі», і ми пішли купувати подарунок для мого друга. На день народження вже йти не хотілося.

Педагог пропонує учасникам подивитися й поразувати, скільки стікерів залишилося прикріпленими.

Запитання для обговорення

- ❖ Чи хтось ставив собі за мету знизити самооцінку хлопця?
- ❖ Що впливало на самооцінку хлопчика протягом дня?
- ❖ Які слова, оцінки, дії дорослих були для Дениса значущими?
- ❖ Які відомості про себе він отримав протягом дня?
- ❖ Які висновки Ви могли б зробити стосовно впливу значущого оточення на самооцінку дитини ?

До уваги педагога!

По завершенні вправи учасника, який грав роль Дениса, потрібно вивести з ролі. Приклади вправ на зняття ролей з учасників під час виконання рольових ігор подано наприкінці посібника в додатку А.

III Підбиття підсумків. Притча «Річка та береги» (5хв.)

Мета: на емоційно-смысловому рівні допомогти учасникам усвідомити роль батьківського впливу на становлення особистості дитини.

Необхідні матеріали: текст притчі.

Хід проведення:

Педагог розповідає учасникам притчу.

Якби дитину можна було порівняти з річкою, то ця річка може бути веселою та стрімкою, бурхливою, або ж глибокою й повільною. Вона пливе собі, куди їй заманеться, рухається вільно та невимушено. Але рух кожної річки визначає її русло, ті береги, яких ми називаємо «батьками». Вони ніби завжди попереду, визначають основне спрямування її руху. Якщо батьки знають, як виховувати дитину, мають свої стійкі ціннісні настанови, розуміють, що є важливим для дитини, – то це береги міцні, надійні. Тоді й річка почувається захищеною та більш упевненою.

Де ви бачили такі береги, які б тиснули на річку чи змушували її текти в інший бік? Річка тече вільно, відповідно до своєї природи, але береги дещо скеровують її рух. Річка, яка не має берегів розтікається, поступово перетворюючись на болото. Так і дитина, яка не відчуває підтримки, розумного контролю з боку батьків, не має життєвих орієнтирів, чіткого самоусвідомлення своїх справжніх бажань та потреб, тому часто потрапляє під чужий вплив або тиск оточення.

Діти наслідують своїх батьків, вони ніби віддзеркалюють їхню поведінку, манери спілкування, але, головне, засвоюють саме ті цінності, ті головні життєві принципи, які сповідують батьки. Тому помиляються ті батьки, які впевнені, що дитина буде робити так, «як я говорю». Насправді, ж вона буде робити так, «як я роблю». Тому нам, батькам, важливо бути послідовними в думках, переконаннях та діях.»

Запитання для обговорення:

- ❖ Розуміння чого дає нам текст цієї притчі-метафори?

Педагог підводить учасників до усвідомлення: яким буде підліток, залежить від того, як до нього ставилися й ставляться, передусім, найближчі люди.

Список використаної літератури

1. Програма ВФВ «Крок за кроком». – К. : [б. в.], 2004.
2. Культура життєвого самовизначення : метод. посіб. / під ред. І. Звереві. – К. : [б. в.], 2003.
3. Сабол Д. Стосунки з дорослими як чинник становлення самооцінки підлітка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ippo.org.ua>

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПЕДАГОГА

Вплив стилю виховання в сім'ї на самооцінку підлітка

1. Надмірна опіка (гіперопіка). Цей стиль характеризується надмірним піклуванням, попередженням активності, бажанням зробити все за дитину.

Із раннього дитинства діти дуже прив'язані до батьків. У міру зростання самостійності й, особливо, в перехідному віці, ця залежність починає обтяжувати дитину. Погано, якщо дітям не вистачає батьківської любові, але надмірна опіка також шкодить дитині, а батьки інколи плутають любов та опіку. Вона затрудняє формування в дітей внутрішньої автономії й породжує залежність як рису характеру. Люблячі матері інколи не здатні уявити дитину окремо від себе, не розуміючи того, що юнак не зможе подорослішати, не розірвавши пуповину емоційної залежності від батьків.

Батьки звикли до своєї дитини й не схильні помічати вікових психологічних змін, що відбуваються з нею. Вона виросла, змінилася, а люблячі батьки все ще бачать її такою, якою вона була декілька років тому, причому власна думка їм здається беззаперечною. Підлітки, навпаки, набувають критичного ставлення до батьків, вони починають чинити опір. А це часто ображає батьків. «Я живу заради дітей», – пишаючись, заявляють батьки. Але при ретельному аналізі виявляється, що фактично буває так: батьки живуть не заради дітей, а швидше за їхній рахунок. Багато з них ставляться до своїх дітей зверхньо, висмоктуючи з них усі «соки». Адже, якщо батьки не реалізувались у професійному плані, не досягли бажаної для них значущості в кар'єрі, спілкуючись із дитиною, то вони цілком можуть задовольнити ці потреби, постійно нагадуючи їй, як багато для неї зробили, дорікаючи їй цим, забороняючи робити їй те, що хочеться, блокуючи її розвиток. Спілкуючись із дитиною вони можуть відчувати себе великими начальниками.

Завдання дорослого – попередити, застерегти, пояснити, вказати на можливі наслідки, але дати можливість дитині діяти самостійно, зробити свій вибір. Тоді, навіть помилившись, дитина навчиться думати, відповідати за свої вчинки, за себе, бути самостійною. Звичайно, все залежить від ситуації й віку дитини. Але обов'язково слід пам'ятати, що рано чи пізно їй треба буде ставати дорослою та самостійною. Як це відбуватиметься, залежить від усіх дорослих, які оточують підлітка, а насамперед – від батьків і вчителів.

2. Авторитарний стиль виховання – це стиль, при якому батьки недооцінюють позитив, який є в їхніх дітях, і надають перевагу контролю. Цей спосіб вихо-

вання іноді пов'язують з агресивно-командним впливом батьків. Насправді, авторитарні батьки не обов'язково диктатори й деспоти, вони можуть бути дуже люблячими й ніжними, але в стосунках із дитиною на перше місце, як у випадку гіперопіки, ставлять свою потребу бути поруч, контролювати її життя, приймати за неї рішення. З одного боку, це забезпечує певний психологічний комфорт: можна менше хвилюватися за дитину, не боятися, що вона наробить помилок; але, з іншого – надмірний батьківський контроль унеможливує розвиток самостійності підлітка: він не може навчитись ініціативності, відповідальності, наполегливості, самоконтролю. Адже самоповага та впевненість у собі формуються лише за умови, що людина має можливість сама поставити собі мету й досягти її самостійно. В умовах постійного керування з боку батьків такою метою може стати лише протистояння дорослим, рішення не підкорятися їхнім вимогам. Якщо підліток досягає мети – то виникає конфлікт із батьками, якщо ж батьки зможуть «переламати» дитину – у неї розвиваються почуття власної неспроможності, пасивність, безініціативність, безвідповідальність. Така невпевненість у собі розповсюджується й на стосунки з однолітками: учень не може відстоювати свою думку, пасує перед більш упевненими в собі друзями та вчителями.

Для того, щоб зберегти стосунки зі своїми дітьми й водночас підтримувати їхню упевненість у собі й самостійність, потрібно обмежити зону свого контролю, поступово передаючи підліткам відповідальність за їхні дії та вчинки. Це може бути досить серйозним психологічним випробуванням для батьків: адже дитина може наробити помилок, які потім доведеться виправляти. Наприклад, рішення підлітка піти до басейну може призвести до його застуди, лікування, ускладнень. Але якщо не пустити його, то можливі ще гірші наслідки і для стосунків із батьками (образ, недовіра, спроби приховувати від дорослих свої наміри), і для авторитету підлітка серед товаришів (підлітки зневажливо ставляться до однолітків, які підкорюються дорослим), і для самооцінки особистості (неможливість відстояти своє рішення інтерпретується дитиною як нерішучість, слабкість волі або як відсутність поваги, нерозуміння з боку сім'ї).

Отже, батьки стоять перед вибором: подбати про власний спокій та утримати дитину від самоствердження чи дати підростаючій особистості певну свободу, щоб вона могла розвиватись, учитись на своїх досягненнях і помилках.

Щоб зберегти психологічний контакт зі старшокласниками, батьки повинні враховувати дорослішання дітей, відмовляючись від авторитарних методів виховання, навіть якщо вони раніше здавались успішними.

3. Ліберальний стиль виховання характеризується наданням повної самостійності дітям. Ліберальне ставлення батьків, здається, могло б сприяти успішному самовизначенню й формуванню відповідальної позиції особистості. Але для цього особистості вже потрібно мати чітку систему власних орієнтирів: цілі, принципи, морально-етичні еталони тощо. Оскільки суб'єктивна картина світу в підлітковому віці лише формується, то підлітки потребують допомоги для орієнтування в складному та мінливому світі. Якщо цю функцію не виконують батьки, вони шукають інших авторитетів, які часто суперечать один одному. Незначеність суб'єктивних орієнтирів знижує самооцінку особистості, породжує почуття безпомічності, неспроможності знайти свій шлях у житті. І в таких умовах ліберальна позиція батьків сприймається підлітками як відстороненість, байдужість, навіть як егоїзм. «Ім байдуже до мене!» – думають у таких випадках діти. Отже, надання підліткам надмірної свободи так само небезпечно для становлення їхньої особистості, як і надмірне її обмеження.

4. Демократичний стиль виховання. Особливістю цього стилю взаємин є тверде, послідовне й водночас гнучке виховання. Батьки завжди пояснюють мотиви своїх вимог, заохочують їх обговорення з підлітком; влада використовується лише в міру необхідності; у дитині цінується як слухняність, так і незалежність; батьки встановлюють правила й твердо втілюють їх у життя, але не вважають себе безгрішними: вони прислухаються до думки дитини, хоч і не діють виключно відповідно до її бажань. Цей стиль виховання найбільше сприяє розвитку в дитини самостійності, активності, ініціативи й соціальної відповідальності (С. І. Подмазін).

Старшокласникам найбільше хотілося б бачити в батьках друзів та порадників. При всьому їхньому прагненні до самостійності юнаки й дівчата гостро потребують життєвого досвіду та допомоги старших. Сім'я залишається тим місцем, де підліток відчуває себе найбільш спокійно й упевнено, саме наявність такого «тилу» дає змогу підростаючій особистості набувати соціального досвіду, відповідальності та впевненості в собі.

Важливо, щоб дитину і в підлітковому віці оточували любов та підтримка. Якщо дитина відчуває любов батьків, то вона від початку життєвого шляху має міцну основу для позитивної Я-концепції. Якщо ж із боку батьків вона бачить тільки критику, відторгнення, зневажливе ставлення до себе, то це неодмінно вплине на самооцінку особистості.

Підтримка сім'ї, прийняття дитини та її прагнень батьками найбільше сприяють формуванню позитивної емоційної цілісності, впливають на рівень загальної

самооцінки підлітка. Тепле, уважне ставлення батьків – основна умова формування й подальшого підкріплення позитивної самооцінки підлітків.

(За матеріалами статті Д. Сабол «Стосунки з дорослими як чинник становлення самооцінки підлітка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ipro.org.ua>)

ТЕМА: ПІДЛІТОК У БЕЗПЕЧНОМУ СВІТІ

Мета: формувати в батьків компетентності, що дадуть можливість забезпечити підліткам безпечне життя в соціумі.

Завдання:

- ❖ поглибити інформацію про особливості підліткового віку.
- ❖ формувати в учасників навички спілкування з дітьми з «заборонених тем» (статеві стосунки, сексуальність).
- ❖ формувати в учасників навички ефективної взаємодії «дорослий-підліток».
- ❖ сприяти усвідомленню учасниками необхідності безпечної статевої поведінки підлітків, у тому числі в Інтернеті.

Ключові слова: статевий розвиток, пубертат, сексуальність, лібідо, статево-рольова поведінка.

Час проведення: 90 хв.

ПЛАН

1. Вступне слово (2 хв.).
2. Ситуативна вправа «Як правильно вчинити?» (20 хв.).
3. Вправа «Плітка» (15 хв.).
4. Вправа «Важка розмова» (15 хв.).
5. Інформаційне повідомлення «Сексуальний розвиток людини» (10хв.).
6. Відеоперегляд фільму «Коли дівчинка дорослішає» (20 хв.).
7. Підбиття підсумків. Есе «Я розкажу своєму синові (дочці)» (8 хв.).

IIII Вступне слово (2 хв.)

Педагог звертає увагу учасників на тему заняття, мету та завдання. «Ми всі хочемо, щоб наші діти жили в безпечному світі. І не завжди надаємо їм правильну достовірну інформацію. Особливо пасуємо перед інтимними темами. На занятті будемо вчитися, як говорити з підлітками про те, що з ними відбувається, про стать та статеві стосунки, про небезпеку віртуального спілкування. Як зробити так, щоб світ навколо дитини був безпечним?»

IIII Ситуативна вправа «Як правильно вчинити?» (20 хв.)

Мета: формувати навички ефективної взаємодії з підлітком, сприяти усвідомленню відповідальності за безпеку життя підлітка.

Необхідні матеріали: опис ситуацій.

Хід проведення:

Дитина росте й хоче мати свої секрети. І ми стурбовані тим, що, погодившись із цим, втрачаємо спокій і необхідний контроль. Що робити? Відносини між батьками та дітьми-підлітками – непроста тема, але психологи радять пережити цей час максимально спокійно.

Педагог об'єднує учасників у три групи. Кожна із них «отримує» ситуацію й шукає вихід із неї. Учасникам пропонують прочитати «ситуацію» та знайти найбільш конструктивний вихід. Особливу увагу потрібно звернути на слова, які сприяли конструктивному розв'язанні проблеми.

По завершенні учасники презентують свою роботу.

Педагог, коментуючи презентації учасників, говорить про те, що найрозумнішим нашим кроком буде перейти на партнерські стосунки з підлітками, стати друзями. Діти мають довіряти нам дорослим, і розуміти, що наш контроль – це їхня безпека. Важливою є також достовірність інформації, яку отримує від вас дитина. Якщо ми переповідаємо дитині те, що чули із сумнівних джерел, а дитина знає достовірну інформацію від спеціаліста, вона не буде ні вірити нашим словам, ні слухати наші поради в подальшому.

Приклади ситуацій

Ситуація 1. На двері своєї кімнати син недавно повісив табличку: «Будь ласка, стукайте». Свій ящик столу він став зачиняти на ключ. Не дає навіть доторкнутися до нього. На запитання «Що у тебе там?» відповідає, що це не моя справа.

Нещодавно влаштував скандал, коли я відкрила його шкільний рюкзак (хотіла покласти йому щоденник, який перевірила). Син почав кричати, що я не маю права чіпати його речі, що це – його особистий простір і його особисте життя. Чи не зарано – у 13 років? Як мені реагувати на такі випадки та що взагалі робити?

До уваги педагога!

Потрібно звернути увагу учасників на те, що, визнаючи право недоторканності приватного життя свого сина, ви даєте зрозуміти, що поважаєте його. У цьому віці між батьками та дітьми підлітками встановлюються відносини «рівноправні партнери». Діти вже не хочуть сліпо підкорятися. Якщо ви щось хочете від них, обґрунтуйте своє прохання. Якщо цікавитесь чимось, не наполягайте на відповіді. Ваша дитина виросла й хоче бути незалежною. Їй потрібно місце, куди дорослі не мають доступу. «Риття» в її речах – це відсутність поваги до дитини, порушення її прав на особисте життя. До того ж це призведе лише до агресії, дитина «закриється» від дорослих і ваші стосунки буде потім вкрай важко налагодити. Але це все не означає, що життя дитини-підлітка повинно бути безконтрольним. Є ситуації, коли батькам просто потрібно вчасно втрутитися, наприклад, коли у вас є підстави підозрювати, що дитина вживає наркотики. Але навіть тоді простий допит і стеження не допоможуть – треба заслужити довіру дитини, увійти з нею в контакт. Тоді вона сама відкриє вам свої секрети, оскільки підліткам дуже важко тримати такі речі в собі. На цьому етапі очевидно, що, чим більше розумної свободи ми даємо дитині, тим більш контрольованою вона буде для вас. Вона довірятиме вам, поважатиме вас, сама не захоче мати від вас секретів. Адже підліток – ще, по суті, дитина й потребує поради і підтримки. Дайте йому свободу – і контролюйте розумно.

Ситуація 2. До недавнього часу в мене був тісний контакт із дочкою. Вона завжди любила базікати зі мною, довіряла всі свої секрети. Ми говорили довго про школу, про її друзів, про вчителів ... На жаль, ситуація змінилася, тому що шість місяців тому дочка познайомилася з одним хлопчиком і, схоже, закохалася в нього. Я не можу сказати про нього нічого поганого: він хороший хлопчик, приємний у всьому. Оскільки він живе в нашому районі, я бачу їх разом із дочкою майже щодня. Але це мені ні про що не говорить. Коли вони в нас удома, то вони або займаються навчанням, або дивляться телевизор. Однак не знаю, що вони роблять разом поза будинком: дочці – 14 років, у цьому віці все може трапитися. Я намагаюся ставити дочці питання, але вона тільки закрива-

ється в собі й нічого не говорить. Я тільки знаю, що вони цілуються, але раптом усе вже зайшло далі?! Я намагаюся краще стежити за ситуацією, бо не хочу, щоб моя дочка зіпсувала собі життя.

До уваги педагога!

Педагог підводить учасників до усвідомлення, що більшість підлітків не хочуть говорити з батьками про свої стосунки з протилежною статтю й про своє перше кохання. Відкриті та балакучі з інших тем, щодо цього питання вони завзято мовчатимуть. Це таємниця повинна бути прийнята вами. Не змушуйте своїх дітей довіряти вам найпотаємніше, оскільки це може призвести до зворотного ефекту. Зрозуміло, що нам хочеться знати якомога більше про інтимне життя дочки, щоб захистити її від можливих стресів, розчарувань, депресій, ризику випадкової вагітності. Але ми в цьому питанні маємо бути мудрими, вдумливими й брати до уваги той факт, що дитина-підліток уже виросла. Ваша дочка має передусім почути від вас, що ви її любите та хочете допомогти. Поговоріть із нею про те, що закоханість, кохання – це молоде почуття, хоч і гаряче, часто нестійке. Поясніть дівчинці суть сексуальних відносин, заснованих на любові. Відправною точкою для таких роз'яснень має бути власний досвід, думка шановних людей, яких дитина знає й поважає. Ваша дочка відчуватиме підтримку та знатиме, що вас хвилює її майбутнє. Обов'язково безпосередньо поговоріть про контрацепцію! Будьмо чесними й відкритими – дитина розкриється у відповідь на щирість. Дітям у підлітковому віці важливо знати, що вони завжди можуть розраховувати на нашу допомогу та поради.

Ситуація 3. Моя дочка практично поселилася в Інтернеті, а їй – усього 13 років! Відразу після школи вона біжить за комп'ютер і сидить за ним до вечора. Ледве-ледве вдається змусити її сісти за уроки. Але й тут вона кожен вільну хвилину підбігає до комп'ютера, щоб відправити чергове повідомлення або відповіді на нього. У неї є своя кімната, я не можу побачити, що вона насправді бачить на екрані або з ким зв'язується через Інтернет. Я, звичайно, розповідала їй, що вона повинна бути обережна, бо може «нарватися» на якого-небудь педофіла. Але сумніваюся, що дочка сприйняла це всерйоз. Я не можу заборонити їй вихід на сторінки, пов'язані із сексом – вона може випадково натрапити на деякі порнографічні фільми або фотографії. Я перебуваю у складному становищі, тому що, з одного боку, не хочу бути наглядачем, а з іншого – я до кінця не довіряю їй. Буває, що вона не повертається від подруг у призначений час, а про погану оцінку в школі я дізнаюся тільки від третіх осіб. Може, мені слід по-

чати більше контролювати свою дочку, щоб вона не сиділа подовгу за комп'ютером, не створювала додаткових проблем?

До уваги педагога!

Потрібно допомогти учасникам усвідомити, що хоча віртуальний світ захоплюючий, причому не тільки для дітей, а й для дорослих, проте ризик, якому піддаються підлітки, непомірно великий. Інтернет – це цілий світ, де дитина може зустрітися з ким завгодно, потрапити під чужий вплив і побачити те, що не відповідає її віку. Дуже часто у віртуальному світі старші підлітки знайомляться з людьми, зав'язують спілкування, зустрічаються. Так вони можуть потрапити в руки негідників, які можуть схилити їх до проституції, дитячої порнографії, педофілів тощо. Як ви можете захистити свою дитину від небезпек віртуального світу? Контролювати свою дитину! І тут, поважаючи право дитини на особистий простір, батьки в довірливій розмові з дитиною говорять про те, що будуть переглядати історії сайтів, які вона відвідує. Поясніть це м'яко, але наполегливо: «Я не хочу, щоб хтось зробив тобі боляче, тому твоє віртуальне життя не повинно бути таємницею». Ви також можете налаштувати батьківський кодовий замок на конкретному комп'ютері, через який частина сайтів буде заборонена для перегляду без спеціального пароля. Вкажіть також сайти, які повністю безпечні (наприклад освітні програми), де дитина-підліток може отримати багато корисної інформації. Такий моніторинг зазвичай дратує дітей, але він є абсолютно необхідним. Це не зашкодить подальшим відносинам між батьками й дітьми-підлітками, а при правильному підході лише зміцнить їх. Дитина насправді хоче знати, що ви піклуєтеся про неї. Їй хочеться бачити вашу зацікавленість та опіку. І хоча іноді вони висловлюють протест – пізніше вони зізнаються, що вдячні батькам за своєчасне втручання й психологічну підтримку.

III Вправа «Плітка» (15 хв.)

Мета: сприяти усвідомленню відповідальності за достовірність переданої інформації, формувати переконання про недопустимість використання інформації із сумнівних джерел.

Необхідні матеріали: картинка з неоднозначним змістом.

Хід проведення:

Педагог пропонує п'ятьом учасникам вийти з аудиторії. У цей час педагог інформує учасників про те, що вони всі братимуть участь в експерименті. Ви тільки спостерігаєте за тим, що відбувається. Педагог показує учасникам картинку.

До уваги педагога, картинку слід підібрати з неоднозначним змістом.

Після того, як усі учасники переглянули картинку, педагог запрошує взяти участь в експерименті ще одного учасника.

Завдання:

1. Ви єдиний, хто бачив картинку. Зараз зайде один з учасників – і ви маєте розповісти йому про те, що бачили на картинці.

Педагог запрошує одного з учасників, яких немає в аудиторії, повернутися до групи.

Учаснику пропонується уважно послухати інформацію. Після того, як він прослухає інформацію, має передати її наступному учаснику. Останнім двом учасникам, педагог пропонує намалювати картину, про яку щойно почули. По звершенню учасники оглядають малюнки. Тим із них, які не бачили оригіналу картини, демонструють картину.

До уваги педагога!

Під час вправи має бути тиша, група не повинна реагувати на те, що відбувається.

Запитання для обговорення:

- ❖ Що відбувалося з інформацією?
- ❖ Чому інформація змінювалась?

Педагог підводить учасників до усвідомлення того, що зміна інформації залежала від сприйняття. Кожен уклав своє бачення. Тому краще надати підлітку достовірну інформацію, ніж він її отримає в перекрученому вигляді.

III Вправа «Важка розмова» (15 хв.).

Мета: розвивати в батьків необхідні компетентності щодо статевого виховання підлітків.

Необхідні матеріали: опис ролей.

Хід проведення:

Педагог акцентує увагу учасників на тому, що вони, виконуючи попередню вправу, переконалися, що найкраще коли достовірна інформація буде передана людиною, якій підліток довіряє...

Вправа проводиться за методикою «Акваріум». У центр запрошують двох учасників. Педагог пропонує їм розіграти сценарій. Учасники отримують основні ідеї рольової гри.

«Мати дізналася про те, що її 14-річна дочка зустрічається з хлопцем, який старший від неї на три роки. Дівчинка закохана. Мати дуже схвильована. На її думку, доньці ще рано зустрічатися з хлопцями. Мати вирішує поговорити з дочкою про статеві стосунки. Як правильно вчинити? Про що і як говорити з дочкою? Із чого почати?»

Учасники в колі розігрують ситуацію. Спостерігачі фіксують хід бесіди, реакцію підлітка на слова матері.

Запитання для обговорення:

- ❖ Чи вдалося матері викликати доньку на відверту розмову? Що допомагало? Що заважало?
- ❖ Який сценарій розмови запропонуєте ви?

До уваги педагога!

Учасників, які грали ролі, потрібно обов'язково вивести з ролей (див. додаток А. Приклади деяких структурних вправ для проведення тренінгу).

ІІІІ Інформаційне повідомлення «Сексуальний розвиток людини» (10хв.).

Мета: надати батькам інформацію про сексуальний розвиток людини.

Необхідні матеріали: пам'ятка для батьків «Як розпочати з дітьми розмову про стать та статеві стосунки?».

Хід проведення:

Педагог інформує учасників про те, що ми, дорослі, уникаємо розмов із підлітками про стать і статевий розвиток. Нам дуже важко підібрати слова, не вистачає інформації.

Ми маємо чітко усвідомити, що протягом життя людина проходить низку етапів психосексуального розвитку – процесу формування в людині статевої самосвідомості, статевої ролі та психосексуальних орієнтацій. Знання етапів сексуального розвитку дитини допоможе краще зрозуміти підлітка.

I етап – формування статевої самосвідомості 1,5 – (3) – 5 (7) років.

У цей період дитина усвідомлює, хто вона – хлопчик чи дівчинка.

Дитина навчається розрізняти оточуючих за статтю. У цей період у малюків загострюється цікавість до статевих органів, вони вивчають їх.

II етап – формування стереотипів статево-рольової поведінки (із ким, у що та як я граю) – 5(7) – 10 (12) років.

Цей період характерний тим, що дитина засвоює типи чоловічої або жіночої поведінки відповідно до самосвідомості, яка формується.

У цей час формується здатність грати в рольові ігри («Сім'я»), дотримуватися правил гри. Якщо дитині комфортно в сім'ї, вона обирає сценарій своєї сім'ї.

III етап – формування психосексуальної орієнтації (хто мені подобається, кого я люблю) – 10 (12) – 16 (25) років.

Етап починається з періоду статевого дозрівання (із першої менструації в дівчинки чи з першої полюції в хлопчика) і закінчується у 21 (25) рік. Для цього етапу характерна юнацька гіперсексуальність у хлопців і гіпереротика в дівчаток. Організм насичується статевими гормонами.

На цьому етапі підлітки обирають майбутнього супутника життя, відпрацьовують навички комунікації з протилежною статтю. Також протягом вказаного етапу формується статевий потяг (лібідо). Умовно формування лібідо включає три періоди:

I – платонічний потяг (формування образу партнера, «дитяча закоханість», потреба бачити предмет свого захоплення, говорити, думати про нього). Цей етап характерний високою напругою почуттів, самовідречення, об'єкт закоханості ідеалізується.

II – еротичний потяг (розвиваються чуттєвість, потреба фізичного контакту (доторкатися, говорити ніжні слова, цілуватися...). У хлопчиків ця стадія минає дуже швидко, переходячи до сексуального потягу. Дівчата довше залишаються на еротичній стадії.

III – *стадія сексуального* (фізичного) *потягу*, потреба в його реалізації через статевий акт.

Початок статевого життя не означає закінчення процесу розвитку сексуальності.

IV – *період зрілої сексуальності* – 26 років – 65 років.

V – *інволюційний період* (вікове зниження статевого потягу).

Розмовляючи з підлітками про статевий розвиток, ми маємо формувати в дитини відповідальне ставлення до початку статевого життя, говорити про небезпеки та ризики, спонукати до утримання.

Запитання для обговорення:

- ❖ Яким чином дана інформація допоможе вам краще розуміти підлітка?

Педагог пропонує батькам ознайомитися з пам'яткою: «Як розпочати з дітьми розмову про статеві стосунки?» (див. Інформаційні матеріали «Як розпочати з дітьми розмову про статеві стосунки?»).

■■■■ Відеоперегляд та обговорення фільму «Коли дівчинка дорослішає?» (20 хв.).

Мета: поглибити знання учасників про сексуальний розвиток людини.

Необхідні матеріали: відеофільм «Коли дівчинка дорослішає?»

Хід проведення:

Педагог пропонує учасникам переглянути відеофільм. Далі – обговорити відеофільм.

Запитання для обговорення:

- ❖ Чи корисна була для вас ця інформація?
- ❖ Що з цієї інформації ви хотіли б передати дітям?
- ❖ Хто повинен надати дитині інформацію про статевий розвиток?

До уваги педагога!

Відеофільм «Коли дівчинка дорослішає?» слід переглядати одну або дві частини з обов'язковим обговоренням. Він знятий фармацевтичною кампанією Гедеон Ріхтер. У 4-й частині демонструються препарати фірми. Тому її не потрібно переглядати.

III Підбиття підсумків. Есе «Я розкажу своєму синові (дочці)...» (8 хв.)

Педагог пропонує учасникам продовжити речення «Я розкажу своєму синові (дочці)...»

Запитання для обговорення:

- ❖ Ваші враження від заняття?

Педагог підводить учасників до усвідомлення того, що від батьків залежить, які стосунки вони побудують із підлітками. Вони дуже чутливі до фальші, брехні дорослих. Щирість і відкритість допоможе батькам вибудувати довірливі стосунки з дітьми.

Список використаної літератури

1. Герцов А. Г. Психологические тренинги с подростками / Герцов А. Г. – СПб. : Питер, 2008.
2. Маринушкіна О. Є. Мое життя-мій вибір. Тренінг для старших підлітків / О. Є. Маринушкіна, Т. В. Борисенко. – Ранок, 2011. – 225 с.
3. Лещук Н.О. Програма факультативного курсу «Сприяння просвітницькій роботі “рівний – рівному” серед молоді України щодо здорового способу життя»: навч.-метод. посіб. / Н. О. Лещук, Ж. В. Савич. – К. : Наш час, 2007. – 52 с.
4. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми. 10 клас / наук. кер. та ред. І. Д. Зверева та Ж. В. Петрочко. – К. : ТОВ «Основа», 2012. – 140 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПЕДАГОГА

ЯК РОЗПОЧАТИ З ДІТЬМИ РОЗМОВУ ПРО СТАТЬ ТА СТАТЕВІ СТОСУНКИ?

Пам'ятка для батьків

1. Це дуже важлива розмова. І ми, дорослі, маємо бути готові до неї. Добре було б розповісти дитині про те, як складно було налагодити стосунки з протилежною статтю. Говорити потрібно легко й невимушено. Адже ці процеси природні для будь-якої людини.
2. Спокій дорослого – запорука ефективності. Інформація про статеве життя, найімовірніше, для підлітка – не новина.
3. Потрібно утриматися від менторського тону, краще згадати життєву історію, наприклад, про ваше перше кохання. Скажіть дитині, про те, що до статевих стосунків людина має бути готова. Це – велика відповідальність і за себе, і за партнера, і, можливо, за майбутню дитину.
4. Якщо вже зовсім не можете говорити з дитиною про статеві стосунки, попросіть того, кому підліток довіряє, провести цю бесіду. Можна покласти на видному місці книгу про статеве життя. Підліток обов'язково її помітить і прочитає.
5. Вигадайте привід для початку бесіди. Важливо, щоб підліток зрозумів, що його ні в чому не звинувачують, не дорікають йому. Почніть здалеку, розкажіть про свою першу закоханість. Як, наприклад, нічого не знали про секс, а подруга розповіла про це.
6. Розкажіть підлітку про якусь вашу помилку. Це зближить вас. Звісно, якщо у вас не дуже довірливі взаємини, можливо, доведеться не раз повернутися до теми статевого життя. Тільки робіть це ніби ненароком. Наприклад, розкажіть про побачений сюжет про дівчинку, яка завагітніла. Приводом для розмови може стати, зокрема, історія, прочитана в журналі. Так, не намагаючись «витагти» з підлітка його особисті таємниці, ви розкажете про небезпеки статевого життя.

7. Якщо ваша дитина досить честолюбна й амбіційна, можна сказати їй, що небажана вагітність зруйнує її плани. Причому дочці важливо знати, що не варто в цьому питанні покладатися на партнера. А синаві пояснить, що вагітність подруги – це і його проблеми.
8. Ми, батьки, не можемо радити, коли слід розпочинати статеве життя. У кожного свій час. Та найголовніше, щоб початок статевого життя був виявом кохання двох дорослих людей, які усвідомлюють усю відповідальність цього кроку.

ТЕМА: РОЗВ'ЯЗАННЯ СКЛАДНИХ СИТУАЦІЙ

Мета: сприяти становленню батьківської компетентності через осмислення механізмів діалогічного спілкування з підлітками та формування вмінь і навичок конструктивної взаємодії з підлітками в сім'ї.

Завдання:

- ❖ розкрити основні причини виникнення проблем у підлітків у різних сферах життя;
- ❖ сприяти критичному осмисленню стійких стереотипних установок у сімейному вихованні;
- ❖ розвивати вміння будувати діалогічну взаємодію при розв'язанні проблемних сімейних ситуацій;
- ❖ виховувати педагогічну компетентність батьків.

Ключові слова: підлітковий вік, проблема, складна ситуація, ситуація перевантаження, загрозлива ситуація, ситуація ускладнення.

Час проведення: 90 хв.

ПЛАН

1. Вступне слово (5 хв.).
3. Творче завдання «Спогади дитинства» (10 хв.).
4. Вправа «Складна ситуація» (20 хв.).
5. Вправа «Вирішуємо проблеми разом» (15 хв.).
6. Інформаційне повідомлення «Етапи діалогічної взаємодії у розв'язанні конфліктних ситуацій» (10 хв.).
7. Рольова гра «Розв'язання сімейної проблеми» (15 хв.).
8. Підбиття підсумків. Казкова розповідь «Фіолетове кошения» (5 хв.).

III Вступне слово (5 хв.).

Педагог звертає увагу на назву, мету та завдання заняття. Інформує учасників про те, що сьогодні йтиметься про ефективну взаємодію з підлітками, особливості підліткового віку та відпрацювання техніки розв'язання проблемних ситуацій.

До уваги педагога!

Можна запитати учасників, чи ставлять дорослі собі запитання: «Чого ми хочемо від наших дітей?»

Чи трапляються серед відповідей на це запитання такі репліки:

- щоб діти були чемними;
- щоб були слухняними;
- щоб діти нас любили;
- щоб дали нам спокій;
- щоб вони реалізували наші мрії;
- щоб жили краще, ніж ми;
- щоб були щасливі тощо.

Як часто трапляються такі репліки дітей:

- замучили ці батьки своїми нотаціями;
- батько мене зовсім не розуміє.
- предки скачуть переді мною на задніх лапках.
- мені вони набридли;
- дай мені спокій.

Про те, як допомагати дітям навчитися долати життєві труднощі та проблеми, не заганняючи їх у глухий кут, про пошук взаєморозуміння й налагодження батьківсько-дитячих взаємин, йтиметься сьогодні.

III Творче завдання «Спогади дитинства» (10 хв.).

Мета: сприяти актуалізації дитячого досвіду батьків для усвідомлення й розуміння проблем, які зараз переживає дитина.

Необхідні матеріали: зошит та ручка для кожного учасника.

Хід проведення:

Педагог пропонує учасникам озирнутися на своє минуле й пригадати своє дитинство у віці, у якому зараз перебуває їхня дитина.

Завдання:

1. Пригадайте одну з проблемних ситуацій, яка виникла у вас, коли Вам було 13–14 років і яка призвела до непорозуміння з батьками. Учасники за бажанням наводять приклади.
2. У чому полягала ваша проблема? Що було складним?
3. Як цю ситуацію бачили батьки і що викликало непорозуміння між вами та батьками?
4. Якої допомоги ви потребували від батьків?

До уваги педагога!

В українському педагогічному словнику складна ситуація визначається як така, у якій не вистачає умов для досягнення мети, а проблема – усвідомлення складності або неможливості подолати труднощі й суперечки, які виникли в певній ситуації.

III Вправа «Складна ситуація: точка зору батьків, точка зору дитини» (20 хв.).

Мета: формувати навички конструктивної взаємодії з дитиною.

Необхідні матеріали: приклади ситуацій.

Хід проведення:

Педагог об'єднує учасників у чотири групи. Кожна отримує певне завдання.

Завдання для груп:

1. Уявіть пропонувану ситуацію з позиції підлітка та з позиції батьків.
2. Як, на вашу думку, можна розв'язати цю ситуацію?

Приклади ситуацій:

Ситуація 1

Батьки не дозволяють синові товаришувати із сусідським хлопчиком, мотивуючи це тим, що він на нього погано може вплинути, оскільки вчиться не дуже добре.

Ситуація 2

Оленка днями сидить за навчанням. Вона дуже старанна дівчинка. Уже перемогла на чотирьох олімпіадах. Мати знову домовилась із черговим репетитором. А вчора з Оленкою стався прикрий випадок. Вона заснула на уроці.

Ситуація 3.

Мати Олега недавно повернулася з Італії. Батьки вирішили розлучитися. Олег розуміє, що відбувається. У хаті – скандали. Мама вирішила забрати Олега. Батько не дозволяє.

Ситуація 4

Діма прийшов зі школи. Йому потрібно виконати домашню роботу. Інформацію він може знайти тільки в Інтернеті. Та батько сказав, щоб він читав підручник. «Я коли вчився, ніякого Інтернету не було. І вивчився», – сердито промовив тато.

Запитання для обговорення:

- ❖ Чи відрізнялися ситуації з позиції дорослих і дитини, чим саме?
- ❖ Яким чином бачення ситуації з позиції дитини може допомогти в розумінні підлітка?

До уваги педагога!

Потрібно підвести учасників до усвідомлення того, що вміння побачити проблемну ситуацію з погляду дитини допомагає уникнути незрозуміння.

III Вправа «Вирішуємо проблеми разом» (15 хв.)

Мета: отримати досвід аналізу та розв'язання ситуацій, що викликають непорозуміння між дітьми та батьками

Необхідні матеріали: плакат зі схемою аналізу ситуації з позиції дорослого та дитини, аркуші альбому для фліпчарту по кількості груп, маркери.

Хід проведення:

1 етап

Педагог представляє учасникам схему аналізу ситуації з позиції дорослого та дитини:

СТАВЛЕННЯ ДО ДІЯЛЬНОСТІ

Опис ситуації, що викликає непорозуміння	Ситуація очима дорослих	Ситуація очима дитини	Основна причина виникнення ситуації	Яким чином можна розв'язати ситуацію спільно з дитиною

До уваги педагога!

Для кращого розуміння цієї схеми учасниками педагог може представити її на прикладі ситуації №1, яка розглядалась у попередній вправі.

Опис ситуації, що викликає непорозуміння	Ситуація очима дорослих	Ситуація очима дитини	Основна причина виникнення ситуації	Яким чином можна розв'язати ситуацію спільно з дитиною
Батьки не дозволяють дружити із сусідським хлопчиком, бо він погано вчиться.	Син може теж перестати вчитися; Сусід може погано впливати на сина.	Усе вирішують за мене, навіть друзів вибирають; Я дорослий, а вони цього не помічають.	Недовіра	Дізнатися, що подобається синові в сусідському хлопчикові; Знайти сильні сторони сусіда, обговорити їх із сином; Запропонувати синові допомогти сусіду в навчанні; Обговорити, що якщо син почне гірше вчитися, батьки обмежать час на ігри тощо.

II етап

Учасники об'єднуються в групи по 4–5 осіб, пригадують типову ситуацію непорозуміння із дітьми із власного досвіду життя та аналізують її за запропонованою схемою. Педагог акцентує увагу учасників на заповненні останньої колонки таблиці «Яким чином можна спільно із дитиною розв'язати ситуацію?».

Після завершення роботи в групах учасники представляють свої напрацювання.

ІІІІ Інформаційне повідомлення «Етапи діалогічної взаємодії у розв'язанні складних ситуацій» (10 хв.).

Мета: ознайомити учасників із підходом «Шість кроків методу без поразок» (З. Шпевак) та узагальнити знання, одержані впродовж тренінгу щодо особливостей побудови конструктивної діалогічної взаємодії.

Необхідні матеріали: інформаційні матеріали для педагога, додаток 1. «Етапи діалогічної взаємодії у розв'язанні складних ситуацій», плакат із занотованими етапами діалогічної взаємодії.

Хід проведення:

Педагог знайомить учасників з етапами діалогічної взаємодії у розв'язанні конфліктних ситуацій, записаних на плакаті, коментує їх, використовуючи інформаційні матеріали для педагога (див. Інформаційні матеріали «Етапи діалогічної взаємодії у розв'язанні складних ситуацій»).

Короткий зміст плакату:

«Етапи діалогічної взаємодії у розв'язанні складних ситуацій»

1. Визначити, у чому причина складної ситуації, та назвати її.
2. Спільно шукайте рішення.
3. Критично обговоріть пропозиції розв'язання складної ситуації.
4. Оберіть таке рішення, яке оптимально задовольняє всі сторони.
5. Сплануйте виконання рішення.
6. Подальша критична оцінка рішення.

На завершення вправи педагог пропонує учасникам пам'ятки (див. Інформаційні матеріали «Що потрібно робити батькам, щоб мінімізувати конфлікти з підлітками?»)

ІІІІ Підбиття підсумків. Казкова розповідь «Фіолетове кошеня» (5 хв.).

Мета: за допомогою метафори показати різні підходи у вихованні та їх вплив на розвиток дитини.

Необхідні матеріали: текст казки.

Хід проведення:

Педагог пропонує учасникам послухати казку Д. Соколова «Фіолетове кошеня».

«Фіолетове кошеня мило лапи тільки при місячному сяйві.

- І що я маю з ним робити? – казала кішка. – Адже хороше, розумне кошеня, а тут таке. Ну що ти будеш робити, хоч кіл на голові теши – ніщо не допомагає! Тільки при місячному сяйві миється!
- Та що з ним бавишся? – проревів кабан. – Скупати його у сонячному світлі, або ще краще, – у річці! Подивіться на нього, – всі кошенята, як кошенята, а цьому місячне сяйво подавай!
- Та воно ще ж зовсім дурне! – каркала ворона. – Голова маленька, розуму небагато. Ось підросте – із сонячного світла не витягнеш!

Фіолетове кошеня мило лапи тільки при місячному сяйві.

Місяць був великий, білий, яскравий.

- Миле кошенятко, – говорив Місяць, – а чому ти фіолетове?
- А що, ще якесь буває? – дивувалося кошеня.
- У мене є брат, – сказав Місяць, – він дуже великий і яскраво-жовтий. Хочеш на нього подивитися?
- Він схожий на тебе? Звичайно, хочу.
- Тоді не лягай спати, коли я почну танути в небі, а трішки почекай. Він вийде з-за тієї гори і займе моє місце.

Рано-вранці кошеня побачило Сонце.

- Який же ти теплий! – вигукнуло кошеня. – А я знаю твого брата Місяця!
- Передавай йому привіт, – сказало Сонце, – коли зустрінеш. А то ми з ним рідко бачимося.
- Звичайно, передам.

Фіолетове кошеня тепер уміє мити лапки не тільки при місячному сяйві.

Запитання для обговорення:

- ❖ Як Ви думаєте, про що була казка?

До уваги педагога!

У казці за допомогою метафори зображено різні підходи у вихованні дитини.

Кішка, кабан і ворона – це звичні стереотипні підходи у вихованні, а саме: провинна, погроза й насмішка.

Такими методами жодну проблему не розв'язати. Місяць – це символ віри. Він допомагає розширити рамки можливостей і відкрити власні ресурси дитини. Тому батькам важливо пам'ятати, що, виховуючи дитину, важливо прислухатися до неї, іти від її потреб, а не власного уявлення про них, і бути другом. Педагог говорить учасникам про те, що Фіолетове кошеня було не таке, як всі, тому до нього таке неоднозначне ставлення. Чи можемо ми назвати ставлення до нього толерантним? Про толерантність поговоримо наступного разу.

Список використаної літератури

1. Колесов Д. П. Современный подросток. Взросление и пол.: учеб. пособие / Колесов Д. П. — М. : МПСИ Флинта, 2003.
2. Кон И. С. Психология старшеклассника : пособие для учителей / Кон И. С. — М. : Просвещение, 1980. — 192 с.
3. Корнев М. Н. Соціальна психологія / М. Н. Корнев, А. Б. Коваленко. — К. : [б. в.], 1995.
4. Куницына В. Н. Межличностное общение / В. Н. Куницына, Н. В. Казаринова, В. М. Погольша. — СПб. : [б. и.], 2001.
5. Мачуська І. Міжособистісне спілкування підлітків / І. Мачуська // Шкільний світ. — 2007. — Трав. (№ 17). — С. 1–11.
6. Орбан-Лембрик Л. Б. Комунікативний простір міжособистісних відносин / Л. Б. Орбан-Лембрик // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. — Вип. 4. — Івано-Франківськ, 2003. — С. 130–136.
7. Сергеєнкова О. П. Вікова психологія : навч. посіб. / О. П. Сергеєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова, О. В. Пасека. — К. : Центр учб. л-ри, 2012. — 376 с. [psihologiya/vikova_psihologiya_-_sergeyenkova_ora](#)

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПЕДАГОГА

ЕТАПИ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У РОЗВ'ЯЗАННІ СКЛАДНИХ СИТУАЦІЙ

1. Виясніть, у чому причина складної ситуації та назвіть її:

- виберіть момент, коли дитина не захоплена чимось іншим, або зарезервуйте спеціальний час;
- виразно й точно розкажіть, що сталося, у чому складність ситуації, що потребує розв'язання;
- поговоріть про дитячі почуття та потреби, запитайте й вислухайте дитину: що вона про це думає, що відчуває, як це бачить..., що вона має з того, що так чинить (наприклад, залишає після себе брудну кухню, що хорошого в бійках, який зиск має, коли розмовляє на уроках);
- розкажіть про свої почуття та потреби – безапеляційно й з усіма емоціями, які Ви переживаєте; важливою є розповідь від першої особи Я = мої почуття + мої потреби + опис фактів (а не людей!);
- уникайте висловів, що принижують або звинувачують;
- цілком виразно скажіть, що Вам хочеться, щоб дитина разом із Вами шукала такий вихід, який би був прийнятний для обох сторін і завдяки якому задовольнялися б потреби всіх сторін.

2. Спільно шукайте рішення:

- спільно пропонувати якомога більше різноманітних пропозицій;
- спочатку висловлюються діти, потім – дорослі;
- найважливіше в цій фазі приймати всі думки, без оцінки, без критики, без виключення;
- якщо справа стосується кількох дітей, заохочуйте кожну дитину до розмови;
- записуйте всі думки.

3. Критично обговоріть пропозиції розв'язання складної ситуації:

«А тепер давайте подумаємо, яке з цих рішень для нас найкраще», «Мені б це не сподобалося», «Це не задовольнить мої потреби», «Я вважаю, що це рішення було б несправедливим щодо мене», «Ця думка здається мені цікавою», «Таке рішення здається мені дуже етичним і розумним».

4. Оберіть таке рішення, яке оптимально задовольняє всі сторони:

- спрямовуйте свої думки в напрямі до почуттів і думок дитини («Ти погоджуєшся з цим рішенням?», «Це вдасться зробити?», «Це рішення задовольнить усіх?»);
- не трактуйте жодне рішення як остаточне, яке неможливо модифікувати («Ну, добре, давайте випробуємо це рішення й побачимо, чи воно себе виправдає»);
- зафіксуйте це конкретне рішення конкретними пунктами на папері;
- переконайтеся, що кожен знає, що і як він повинен зробити.

5. Сплануйте виконання рішення:

- тобто розробіть деталі виконання: що, коли, до якого часу, що потрібно, як часто, у які дні...;
- установіть термін наступної зустрічі, щоб оцінити ефект.

6. Подальша критична оцінка рішення:

- Як виконується наше рішення?
- Чи кожен із нас і надалі задоволений нашою угодою?
- Що потрібно для вдосконалення нашого задуму, щоб краще досягти спільної мети?
- Обов'язково оцініть попередні зусилля дитини.

«ЩО ПОТРІБНО РОБИТИ БАТЬКАМ, ЩОБ МІНІМІЗУВАТИ КОНФЛІКТИ З ПІДЛІТКАМИ?»

Пам'ятка

Головна проблема підліткового віку — конфліктність. Звичайно, терпіти хамство власної дитини дуже важко. Так і хочеться дати грубіянові гідну відсіч й поставити його на місце. Та чи буде від цього зиск? Адже ми, дорослі, чудово знаємо: будь-яке загострення стосунків лише піділлє масла в огонь. Будьте мудрішими, не провокуйте свою дитину на грубість. У цьому вам допоможуть такі правила поведінки в цій ситуації.

1. Дорослі мають дати дитині свободу. Спокійно погодьтеся з думкою, що дитина вже виросла, й надалі утримувати її біля себе не вдасться, а її неслухняність — це прагнення вийти з-під нашої опіки.
2. Жодних нотацій. Найбільше підлітка обурюють батьківські настанови. Потрібно змінити стиль спілкування, перейти на спокійний, ввічливий тон і відмовитися від категоричних оцінок та суджень. Дитина має право на власну думку і власні висновки.
3. Ідіть на компроміс. Нічого нікому не вдалося довести за допомогою скандалу: тут немає переможців. Коли і батьки, і підлітки захоплені негативними емоціями, здатність розуміти одне одного зникає.
4. Поступається розумніший. Багаття суперечки швидко згасне, якщо в нього не підкидати дров. Щоб скандал припинився, хтось має замовкнути. Дорослому зробити це простіше, ніж підлітку з його нестійкою психікою. Лаври переможця в стосунках із власними дітьми не прикрашають батьків.
5. Не треба ображати. Припиняючи суперечку, не намагайтеся зробити дитині боляче за допомогою зауважень або гриманням дверима. Умінню гідно виходити з важких ситуацій дитина навчається у нас.
6. Будьте міцні й послідовні. Діти — тонкі психологи. Вони чудово відчують слабкості дорослих. Тому, не дивлячись на вашу готовність до компромісу, син або донька мають знати, що батьківський авторитет непорушний. Якщо ж дорослі демонструють підлітку власну невитриманість, істеричність, непослідовність, важко чекати від нього доброї поведінки.
7. Дитина має відчувати нашу любов, довіру, повагу. Тоді вона не підведе!

ТЕМА: ТОЛЕРАНТНА СІМ'Я – ТОЛЕРАНТНА ДИТИНА

Мета: показати важливість і необхідність застосування принципу толерантності в сімейному вихованні для подальшого життя дитини в полікультурному світі, сприяти усвідомленню власної унікальності та унікальності інших в контексті розмаїття культур.

Завдання:

- ❖ сприяти усвідомленню толерантності як основи гармонійних стосунків у родині та світі;
- ❖ формувати компетентності толерантної поведінки в сім'ї;
- ❖ розширити знання учасників про критерії й принципи толерантності.

Ключові слова: статевий розвиток, пубертат, сексуальність, лібідо, статево-рольова поведінка.

Час проведення: 90 хв.

ПЛАН

1. Вступне слово (5 хв.).
2. Обговорення «Виховання толерантності в сім'ї» (15 хв.).
3. Вправа «Експерти» (20 хв.).
4. Вправа «Основні принципи та критерії толерантності» (20 хв.).
5. Підбиття підсумків. Притча «Чотири слова» (10 хв.).

III Вступне слово (5 хв.)

Педагог звертається до учасників: «Шановні батьки! Спасибі, що, відклавши всі справи, Ви прийшли на цю зустріч. Проблема, яка стане предметом нашого обговорення, дуже актуальна. Наші діти незабаром стануть дорослими, перед ними відкривається весь світ. Як жити в такому різнобарвному світі? У світі, де всі такі різні й такі подібні.

Саме толерантне ставлення до світу є однією зі складових частин громадянського виховання. І починається воно в сім'ї. Толерантність дитини, яка виходить у велике життя, є чинником соціалізації та значною мірою визначає успішність життєвого шляху людини. У свій час Бернард Шоу сказав «Тепер, коли ми навчилися літати по повітрю, як птахи, плавати під водою, як риби, нам не вистачає тільки одного: навчитися жити на землі, як люди».

III Обговорення «Виховання толерантності в сім'ї» (15 хв.).

Мета: розширити поінформованість батьків про вплив сім'ї на виховання толерантності дитини.

Необхідні матеріали: аркуш альбому для фліпчарту, маркери.

Хід проведення:

Педагог запитує учасників: «Що таке, на вашу думку, толерантність?»

Висловлювання учасників занотують на аркуші альбому для фліпчарту.

Педагог зачитує висловлювання та пропонує до уваги визначення, вміщене в тлумачному словнику: «Толерантність – поняття досить нове, це:

- ціннісне ставлення людини до людей, що виражається у визнанні, прийнятті та розумінні ними представників інших культур;
- терпимість до чужих думок, вірувань, поведінки».

Запитання для обговорення:

- ❖ Які стосунки в родині ми можемо назвати толерантними?
- ❖ Що ви робите для того, щоб стосунки в сім'ї були толерантними?
- ❖ Чому нам не завжди вдається бути толерантними до своїх дітей?

До уваги педагога!

Цей матеріал можна використати під час обговорення вправи.

Толерантність передбачає повагу до самобутнього внутрішнього світу дитини, віру в перемогу доброго начала в міжособистісних відносинах, відмову від методів грубого спонукання й будь-яких форм авторитаризму, позитивну лексику.

Як бачимо, толерантність – це не просто окремо взята якість, а фактор взаємопов'язаних властивостей особистості. А тому, щоб виховати дитину толерантною, потрібно враховувати те, що діти – дзеркало відносин і характерів батьків. Тому для початку потрібно самим ставитися до своєї дитини толерантно. По-перше, не ображати її. По-друге, вислуховувати її думку й рахуватися з нею. По-третє, вміти пробачати образи й просити пробачення в дитини. Це – найскладніший момент, але водночас і важливий, оскільки в дітей загострене почуття справедливості. По-четверте, вміти домовлятися без сварок і руйнівних конфліктів. Під словосполученням «руйнівний конфлікт» мається на увазі протистояння, яке завдає «противнику» збитків: моральних або фізичних. Зрозуміло, що в повсякденному житті неможливо уникнути суперечностей інтересів, бажань і думок. Завдання – повернути конфлікт у конструктивний напрям, викликавши дитину до розмови про виниклі суперечності й до спільного прийняття компромісних рішень. По-п'яте, не можна принижувати гідність дитини – ігнорувати її, проявляти неповагу до її захоплення тощо. По-шосте, не варто змушувати дитину за допомогою сили робити те, що хочеться вам.

Для того, щоб батьки могли виховувати дітей у дусі толерантності, потрібно володіти відповідними знаннями, а саме: батькам слід формувати в підлітків систему цінностей, в основі якої лежать такі загальні поняття, як згода, компроміс, взаємне прийняття й терпимість, прощення, ненасильство, співчуття, розуміння, співпереживання та ін. Від того, який тип виховання переважає в родині, залежить, яка тут виросте людина. Головні методи виховання в сім'ї – це приклад, спільні заняття з батьками, бесіди, підтримка підлітка в різних справах, у розв'язанні проблем, залучення його в різні види діяльності в родині та поза нею.

Прояв толерантності означає, що кожен вільний дотримуватися своїх переконань.

нань і визнає таке ж право за іншими. Це означає визнання того, що люди за своєю природою розрізняються за зовнішнім виглядом, становищем, мовою, поведінкою й цінностями та мають право жити в мирі й зберігати свою індивідуальність. Це означає також, що погляди однієї людини не можуть бути нав'язані іншим. Потрібно зміцнювати дух толерантності й формувати відносини відкритості, уваги один до одного.

Діти на практиці пізнають, що таке повага та терпимість у ставленні до інших, отримують основи, потрібні для творення миру й розвитку спільноти. Дії, вжиті ними для служіння спільноті сім'ї, класу, школи, зміцнюють їх знання та роблять можливим створення суспільства взаємної згоди, де живуть у радості й гармонії. Незалежно від позиції дитини, її світогляду, поважне ставлення до неї є необхідним принципом виховного процесу. При формуванні толерантності цей принцип набуває подвійної значущості. Поважаючи та приймаючи позицію й думки дитини, за необхідності коректуючи їх, ми показуємо їй приклад толерантного ставлення до людини з іншим поглядом на світ.

III Вправа «Експерти» (20 хв.)

Мета: сприяти формуванню толерантного ставлення в сім'ї.

Необхідні матеріали: аркуші альбому для фліпчарту, маркери.

Хід проведення:

Педагог пропонує учасникам об'єднатися у п'ять груп. Завдання для кожної групи – обговорити пропонований вислів, визначити його «+» та «-» й наскільки він толерантний, а також наскільки допустимою є така фраза в стосунках з дітьми.

Завдання для груп:

І група:

- ❖ «Якщо ти не будеш таким, як я хочу, я більше не буду тебе любити».

До уваги педагога!

Помилка перша – обіцянка більше не любити.

Багато батьків вважають, що ні в якому разі не можна показувати дітям любов до них, вважаючи, що, коли дитина добре знає, що її люблять, це приводить до

розбещеності, егоїзму.

Однак це не так. Обіцянка не любити свою дитину – це найсильніша загроза для неї. Проте вона залишається нездійсненою, й діти відразу відчують фальш. Один раз обдуривши дитину, ви втратите її довіру. Батьківська любов – це джерело й гарантія благополуччя людини. Саме тому основне завдання батьків – створення в дитини впевненості в тому, що її люблять і про неї піклуються. Постійний психологічний контакт із дитиною потрібний у вихованні в будь-якому віці. Основа для збереження контакту – щира зацікавленість в усьому, що відбувається в житті дитини, зацікавленість до її проблем.

Формула істинної батьківської любові – формула прийняття. Її суть – «люблю, тому що ти є, люблю таким, який ти є».

II група:

❖ «Роби, що, хочеш, мені все одно ...»

До уваги педагога!

Помилка друга – байдужість.

Ніколи не треба показувати дитині, що нам все одно, чим вона займається. Відчувши вашу байдужість, вона негайно почне перевіряти, наскільки вона «справжня». Перевірка буде полягати в здійсненні непристойних вчинків. Тому краще, замість показної байдужості, постаратися налагодити з дитиною дружні відносини, навіть якщо її поведінка вас абсолютно не влаштовує. Рівність позицій у діалозі полягає в необхідності постійно вчитися бачити світ очима дитини. Потрібно постійно відчувати емоційний стан, внутрішній світ дитини. Це і є основа для глибокого взаєморозуміння між дітьми та батьками.

III група:

❖ «Ти повинен робити те, що я тобі сказала, тому що я в домі головна».

До уваги педагога!

Деякі батьки вважають, що діти повинні слухатися старших беззаперечно, дискусії тут недопустимі. Дітям не можна давати поблажок, інакше вони остаточно сядуть на шию.

Помилка третя: надто багато строгості, постійні зауваження, негативні оцінки.

Діти обов'язково повинні розуміти, чому й навіщо вони щось роблять. Занадто строге виховання, засноване на незрозумілих для дитини вимогах, нагадує дресирування. Переконавання краще строгості. Потрібно навчитися негативно оцінювати не саму дитину, а лише її вчинок. Умінню батьків спілкуватися без постійного осуду особистості дитини допомагає віра в усе те гарне, що є в кожному, навіть у найневихованішій дитині. Істинна любов допоможе батькам направити виховні зусилля на зміцнення всього хорошого в дитині.

IV група:

- ❖ «Мабуть, я зроблю те сама. Моїй дитині поки це не під силу».

До уваги педагога!

Батьки готові все зробити для своєї дитини, вона, на їхню думку, повинна отримувати все найкраще.

Помилка четверта: за дітей не потрібно все робити самому.

Повірте, коли дитина постійно перебуває під батьківським ковпаком, вона не стає від цього щасливішою. Шкоро, навпаки відчуває себе абсолютно безпорадною й самотньою. Краще запропонувати зробити що-небудь дитині самотійно, у випадку невдачі – допомогти їй.

V група:

- ❖ «Більше грошей – краще виховання».

До уваги педагога!

Помилка п'ята – гроші на відкуп.

Любов не купити за гроші. Як це не банально звучить, але це так. Насправді любов, ласка, проведені разом дозвілля набагато важливіші від вмісту вашого гаманця. Щасливою дитину роблять не гроші, а усвідомлення того, що вона для Вас найдорожча!

По завершенні роботи кожна група презентує свої напрацювання.

Педагог підводить учасників до усвідомлення того, що наші помилки у вихованні дітей нам дуже дорого коштують. Підліток має жити з усвідомленням того, що його люблять, розуміють, підтримають і допоможуть, тоді він буде

відповідати тим самим.

Отже, щоб процес виховання був успішним, велике значення має кожне слово, сказане дитині, глибина інтересу до взаємин із дітьми, спроба осмислити якісь конкретні проблеми, із якими вони стикаються, а в цьому випадку саме проблеми толерантності. Виховувати в собі вихователя – це питання, яке для кожного з нас не перестане бути актуальним. Інакше ми можемо виховати агресивну людину, яка буде нетерпимою до всього, що не вписується в її бачення. А основа може бути закладена однією фразою: «Як я скажу, так і буде. Бо я головний!»

IIII Вправа «Основні принципи та критерії толерантності» (20 хв.).

Мета: актуалізувати знання батьків про основні принципи та критерії толерантності, прояви нетерпимості, риси толерантного суспільства, сприяти усвідомленню важливості толерантних стосунків у сім'ї для дитини як частинки світу.

Необхідні матеріали: аркуші альбому для фліпчарту по кількості груп, маркери.

Хід проведення:

Педагог об'єднує учасників у чотири групи. Кожна група отримує завдання:

I–IV група – визначити основні критерії толерантності;

II–III група – визначити основні прояви нетерпимості.

По завершенні групи по черзі презентують напрацювання. За бажанням, одна із груп, що мали однакові завдання, презентує – інша доповнює.

Запитання для обговорення:

- ❖ Чи знайомі вам факти нетерпимості в ставленні до інших людей? Як ви реагуєте на такі факти?
- ❖ Як почуває себе людина, до якої інші проявляють нетерпимість? Чи реально опинитися в такій ситуації?
- ❖ Від чого (кого) залежить, чи буде дитина толерантною, чи інтолерантною? Чи є інтолерантне середовище безпечним для дитини?

До уваги педагога!

Ми живемо на найкращій із планет – планеті Земля. Для одних вона – зелена, а

для тих, хто бачив її з космосу, – блакитна. На нашій планеті живуть різні люди. Нас більше 7 млрд. Якщо б ми взяли за руки, ми б утворили лінію завдовжки в 805.871 мілью і охопили екватор 153 рази, ми б могли дотягнутися не лишень до Місяця, а й ще 15 разів подолати такий шлях. Щогодини народжується 6 тис. немовлят. Ми всі різні, унікальні, проте маємо дуже багато схожого. Кожен із нас – ЛЮДИНА!

Для проведення обговорення педагог може скористатись інформацією «Основні принципи та критерії толерантності», розміщеною в додатку 1 інформаційних матеріалів для педагога.

Завершуючи вправу, педагог підводить учасників до усвідомлення того, що в наш час люди вільно пересуваються по всьому світу, бувають у різних країнах, мігрують. І дуже часто за кордоном стають емігрантами. На собі досить багато відчувають, що значить бути людиною другого сорту. Бути толерантним означає також ставитися до інших людей так, як би ми хотіли, щоб ставилися до нас!

■■■ Підбиття підсумків. Притча «Чотири слова» (10 хв.).

Педагог говорить учасникам про те, що в толерантній сім'ї й дитина буде толерантною, а принципи толерантності, на яких вона вихована, дадуть можливість не загубитися в такому складному і такому прекрасному світі. Учасникам пропонується притча.

«Жила-була на світі сім'я. Вона була не проста. Більше ста чоловік нараховувалось у родині. І всі були такі різні. А займали вони ціле село. Так і жили всією сім'єю в одному селі. Ви скажете: ну і що, чи мало великих сімей в світі. Але справа в тому, що ця сім'я була особливою – мир і спокій, любов та дружба були в цій родині. Ні сварок, ні бійок.

Дійшли слухи про це село до наймогутнішого султана. І він вирішив перевірити, чи правду кажуть люди. Приїхав він до села, й душа його зраділа: навколо чистота, краса, достаток, мир. Добре малим, спокійно старим. Здивувався султан і вирішив дізнатися, як жителі села можуть так жити.

Пришов він до найстаршого: розкажи, як ти добиваєшся такої єдності, такого розуміння в твоїй родині? Той узяв листок паперу й став щось писати. Писав довго, видно, не дуже сильним був у граматиці.

Потім передав листок султану. Чотири слова було написано на аркуші:

«ЛЮБОВ, ПРОЩЕННЯ, ТЕРПІННЯ, ПІКЛУВАННЯ».

Прочитав султан, почухав за вухом і запитав:

– І все?

– Так, – відповів старий, – це і є основа життя будь-якої хорошої родини.

І, подумавши, додав: – І СВІТУ теж».

Педагог підводить учасників до усвідомлення того, що всі стосунки між людьми будуються на цінностях. Саме про цінності йтиметься на наступному занятті.

Список використаної літератури

1. Петровский В. А. Отчуждение как феномен детско-родительских отношений / В. А. Петровский, М. В. Полевая // Вопросы психологии. – 2005. – № 1.
2. Клауд Г. Дети: границы, границы...: Когда говорят «нет»? Когда говорят «да»? Как научить ребёнка управлять своей жизнью : пер. с англ. / Клауд Г. – М. : Триада, 2005.
3. Грива О. А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища / монографія / Грива О. А. – К. : Парапан, 2005.
4. Толерантное сознание и формирование толерантных отношений (теория и практика) : сб. науч.-метод. ст. – 2-е изд., стереотип. – М. : Изд-во Моск. психолого-социального ин-та ; Воронеж : НПО «Модэк», 2003.

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПЕДАГОГА

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА КРИТЕРІЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Педагог інформує учасників про те, що в одному зі своїх виступів Генеральний директор ЮНЕСКО Федеріко Майор, звертаючись до всіх людей, відповідальних за освіту, чітко позначив основні принципи навчання й виховання підрастаючих поколінь у дусі толерантності. Серед них є такі:

- ❖ виховання в дусі відкритості та розуміння інших народів, різноманіття їх культур й історії;
- ❖ навчання розуміння необхідності відмови від насильства, використання мирних засобів для розв'язання розбіжностей і конфліктів;
- ❖ прищеплення ідей альтруїзму та поваги до інших, солідарності й причетності, що ґрунтуються на усвідомленні та прийнятті власної самотності й здатності до визнання множинності людського існування в різних культурних і соціальних контекстах.

Розуміння толерантності неоднозначне в різних культурах, воно залежить від історичного досвіду народів.

Завдяки зусиллям ЮНЕСКО в останні десятиліття поняття «толерантність» стало міжнародним терміном, найважливішим ключовим словом у проблематиці світу. Воно наповнене своїм особливим змістом, заснованим на загальній початковій суті цього поняття в будь-якій мові Землі. Ця суть відображає інтуїтивне сприйняття єдності людства, взаємозалежності всіх від кожного і кожного від усіх та полягає в повазі прав іншого (у тому числі права бути іншим), а також утриманні від заподіяння шкоди, оскільки шкода, заподіяна іншому, означає шкоду для всіх і для самого себе. У сучасному суспільстві толерантність має стати моделлю відносин людей, народів і країн.

Критерії толерантності:

- ❖ рівноправність (рівний доступ до соціальних благ, до управлінських, освітніх і економічних можливостей для всіх людей, незалежно від їхньої статі, раси, національності, релігії, приналежності до якої-небудь іншої групи);

- ❖ взаємоповага членів групи або суспільства, доброзичливість і терпиме ставлення до різних груп (інвалідів, біженців та ін);
- ❖ рівні можливості для участі в політичному житті всіх членів суспільства;
- ❖ збереження й розвиток культурної самобутності та мов національних меншин;
- ❖ охоплення подіями суспільного характеру, святами якнайбільшої кількості людей, якщо це не суперечить їхнім культурним традиціям і релігійним віруванням;
- ❖ можливість слідувати своїм традиціям для всіх культур, представлених у цьому суспільстві;
- ❖ свобода віросповідання за умови, що це не обмежує права й можливості інших членів суспільства;
- ❖ співпраця та солідарність у розв'язанні спільних проблем;
- ❖ позитивна лексика в найбільш уразливих сферах міжетнічних, міжрасових відносин, у відносинах між статями.

Позитивне розуміння толерантності досягається й через з'ясування проявів її протилежності – інтолерантності чи нетерпимості. Нетерпимість ґрунтується на переконанні, що твоя група, твоя система поглядів, твій спосіб життя стоять вище за інших. Це не просто відсутність почуття солідарності, це неприйняття іншого за те, що він виглядає інакше, думає інакше й просто за те, що він існує. Такий погляд на нетерпимість не можна плутати з юнацькою нетерпимістю – сумішшю непримиренності і протесту. Ідеться, найшвидше, про таке індивідуальне й колективне божевілля, яке починається з подразнення і може призвести до вбивства. Нетерпимість призводить до панування та знищення, відмовляє в праві на існування тому, хто дотримується інших поглядів, визначає перевагу придушення, а не переконання. Нетерпимості невинні нововведення, тому що вони відкидають або змінюють старі моделі. Її результати можуть виявлятися в широкому діапазоні – від звичайної неввічливості, зневажливого ставлення до інших або роздратування до етнічних чисток і геноциду, навмисного знищення людей. Нетерпимість сприяє вчиненню таких злочинів, які є ганьбою людства. Потрібно розуміти наслідки нетерпимості для суспільства й уміти оцінити її прояви як порушення прав людини. Часто почуття нетерпимості виховується в сім'ї. Це зневажливі висловлювання про

людей, які зовні інші (інший колір шкіри, розріз очей, інша віра тощо), несприйняття іншої культури. У такій сім'ї в дитини несвідомо формується упереджене ставлення до людей, які чимось відрізняються. Інколи людина навіть не задумується, якої шкоди може завдати власній дитині.

Прояви нетерпимості:

- ❖ образи, глузування, вираз зневаги;
- ❖ ігнорування (відмова в бесіді, у визнанні);
- ❖ негативні стереотипи, упередження, забобони (складання узагальненої думки про людину, яка належить до іншої культури, статі, раси, етнічної групи, як правило, на основі негативних характеристик);
- ❖ етноцентризм (розуміння й оцінка життєвих явищ крізь призму цінностей і традицій власної групи як еталонної та кращої, порівняно з іншими групами);
- ❖ пошук ворога (перенос провини за нещастя, неблагополуччя й соціальні проблеми на ту чи іншу групу);
- ❖ переслідування, залякування, погрози;
- ❖ дискримінація за ознакою статі, сексуальної орієнтації та інших відмінностей (позбавлення соціальних благ, заперечення прав людини, ізоляція в суспільстві);
- ❖ расизм (дискримінація представників певної раси на основі передумови, що одні раси перевершують інші);
- ❖ ксенофобія у формі етнофобії (антисемітизм, кавказофобія тощо), релігійні фобії, мігрантофобії (неприятель до представників інших культур і груп, переконання в тому, що «чужаки» шкідливі для суспільства, переслідування «чужинців»);
- ❖ фашизм (реакційний антидемократичний режим, для якого характерні крайні форми насильства й масовий терор);
- ❖ експлуатація (використання чужого часу та праці без справедливої винагороди, безрозсудне використання ресурсів і природних багатств);
- ❖ осквернення релігійних чи культурних символів;
- ❖ релігійне переслідування (насадження конкретної віри, її цінностей та обрядів).

Для успішного формування толерантних установок на рівні особистості важливо знати, у чому полягають основні відмінності між толерантною й інтолерантною особистостями. Психологи вважають, що інтолерантна особистість характеризується баченням своєї винятковості, прагненням переносити відповідальність на оточення, високою тривожністю, потребою в строгому порядку, бажанням сильної влади.

Толерантна особистість – це людина, яка добре знає себе й визнає інших. Прояв співчуття – найважливіша цінність толерантного суспільства та риса толерантної людини. Ці якості особистості розглядаються в контексті групи, коли терпиме ставлення до себе виступає необхідною умовою толерантності в ставленні до інших. Позитивне ставлення до себе – найважливіший елемент толерантності в цілому, співіснує з позитивним ставленням до оточуючих і доброзичливим ставленням до світу.

ТЕМА: ЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ

Мета: надати інформацію про життєві цінності та переконання, отримати досвід відчуття вагомості своїх переконань і життєвих цінностей, усвідомити вплив сім'ї на формування життєвих цінностей дитини.

Завдання:

- ❖ з'ясувати розуміння учасниками поняття «життєві цінності»;
- ❖ ознайомити з основними принципами протистояння тиску;
- ❖ визначити роль сім'ї у формуванні навичок здорового способу життя.

Ключові слова: життєві цінності, переконання, тиск, навички здорового способу життя.

Час проведення: 90 хв.

ПЛАН

1. Вступне слово педагога (1 хв.).
2. Мозковий штурм «Що таке життєві цінності?» (15 хв.).
3. Вправа «Мої цінності» (25 хв.).
4. Вправа «Життєві цінності підлітків» (10 хв.).
5. Вправа «Цінність життя. Формування навичок здорового способу життя» (5 хв.).
6. Вправа «Мої життєві цінності як помічники у протидії тиску» (15 хв.).
7. Інформаційне повідомлення «Три способи сказати "Ні!"» (10 хв.).
8. Підбиття підсумків (4 хв.).

 ЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ:

III Вступне слово педагога (1 хв.)

Педагог вітає учасників, коротко знайомить із темою, яка буде обговорюватися протягом зустрічі.

III Мозковий штурм «Що таке життєві цінності?» (15 хв.)

Мета: з'ясувати розуміння учасниками поняття «життєві цінності».

Необхідні матеріали: аркуш альбому для фліпчарту, маркери, інформаційні матеріали для педагога, додаток 1.

Хід проведення:

Педагог пропонує учасникам подумати та відповісти на запитання, що таке, на їхню думку, життєві цінності. Усі відповіді педагог записує на аркуш фліпчарту.

До уваги педагога!

Педагог звертає увагу на те, що цінності – важлива складова поведінки. Цінності – це предмети та явища або їхні властивості, які мають певне значення для людини й задоволення її потреб. Вони розкривають людину, є неповторними та унікальними, як і кожна особистість. Не пізнавши своїх цінностей, людина не зможе визначити пріоритети, чітко сформулювати цілі своєї діяльності й усього свого життя. Усвідомлення власних цінностей дає змогу людині по-новому подивитися на себе й оточуючих, реалізувати власний творчий потенціал.

Система ціннісних орієнтацій визначає змістовний бік спрямованості особистості й складає основу її ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основу світогляду та ядро мотивації життєвої активності, основу життєвої концепції й «філософії життя».

Далі педагог надає інформацію про цінності-цілі та цінності-засоби (див. Інформаційні матеріали «Цінності-цілі. Цінності-засоби»).

III Вправа «Мої цінності» (25 хв.).

Мета: надати можливість учасникам отримати досвід відчуття вагомості своїх переконань і життєвих цінностей.

Необхідні матеріали: стікери, маркери.

Хід проведення:*I етап*

Педагог пропонує кожному учаснику кольорові стікери одного кольору та просить визначити й написати шість найважливіших життєвих цінностей, які вони вже мають (по одній на кожному стікері). Це можуть бути люди, якості, досягнення – усе те, чим пишаються учасники.

Після завершення роботи кожен учасник розкладає свої цінності так, щоб найважливіша цінність була найближчою до нього й так далі залежно від значимості кожної наступної цінності.

Запитання для обговорення:

- ❖ Чи важко було виконувати це завдання?
- ❖ Чому ви вважаєте, що те, що ви написали, є вашими цінностями?
- ❖ Що розмістили найближче до себе?

II етап

Педагог роздає кожному ще по одному стікеру, більш яскравого кольору, та пропонує записати на ньому свою найголовнішу життєву мету, тобто те найголовніше та найбажаніше, чого кожен прагне досягти.

Стікер із метою розміщується після всіх цінностей, і виходить, що мета розміщується досить далеко від учасника. Педагог пропонує учасникам уважно подивитися на свої цінності та мету.

Він говорить: «У житті буває так, що на реалізацію наших цінностей потрібен певний час, який витрачається, наприклад, на друзів, родичів, на улюблену справу тощо. Але досягнення нашої мети також вимагає певного часу, й тільки в нашій владі вирішити, як це зробити, чим ми можемо поступитися. Ще раз подивіться на свою мету, та, якщо ви хочете її досягти, вам потрібно вивільнити час за рахунок якоїсь цінності. Зробіть це. Цінність, якою ви пожертвували, покладіть збоку, мету можете наблизити до себе».

Поволі, уважно слідкуючи за висловлюваннями учасників та їхньою поведінкою, педагог пропонує наблизити мету ще ближче, але ціною ще однієї цінності. Якщо хтось з учасників відмовляється відкласти свої цінності, то не варто на цьому наполягати.

Водночас, педагог знову й знову пропонує групі уважно подивитися на свою мету та цінності, наголошуючи на тому, що одне й друге належить учаснику.

У той момент, коли більшість учасників перемістили свою мету настільки, наскільки змогли, педагог дає можливість учасникам висловитися й коротко поділитися своїми почуттями.

IIII Вправа «Життєві цінності підлітків» (10 хв.).

Мета: з'ясувати життєві цінності своїх дітей та усвідомити роль сім'ї в їх формуванні.

Необхідні матеріали: аркуші альбому для фліпчарту, маркери.

Хід проведення:

Педагог об'єднує учасників у чотири групи й пропонує впродовж 5 хв написати, які, на думку учасників, є життєві цінності в підлітків. По завершенні відбувається презентація роботи груп.

Запитання для обговорення:

- ❖ Якими є життєві цінності в підлітків? Що спільного в життєвих цінностях дітей і дорослих?
- ❖ Яким чином сім'я впливає на формування життєвих цінностей дитини?

IIII Вправа «Цінність життя. Формування навичок здорового способу життя» (5 хв.).

Мета: надати інформацію про роль сім'ї у формуванні навичок здорового способу життя.

Хід проведення:

Педагог зазначає, що «лише ті здатні відчувати життя, кому часто доводилося бути на краю смерті». Так сказав видатний державний діяч Індії Джавахарлала Неру (1889–1964). Справді, люди іноді починають цінувати життя лише тоді, коли воно в небезпеці, коли вони ризикують втратити його або коли жити залишилось їм зовсім мало. Було б, звичайно, нерозумно спеціально ризикувати життям лише для того, щоб на повну силу відчути всю його чарівність, його справжній смак і сенс. Проте слід замислитися про цінність життя, щоб посправжньому оцінити те, що ми маємо, й більш дбайливо ставитися до цього безцінного скарбу.

Навички здорового способу життя формуються в сім'ї. І тут важливо зрозуміти, що ці навички в дітей ми можемо сформувати, коли самі дотримуємося засад

здорового способу життя, своїм власним прикладом здатні показати дітям, як це робити, а не методом заборон і «читанням нотацій».

III Вправа «Мої життєві цінності як помічники у протидії тиску» (15 хв.).

Мета: з'ясувати важливість своїх життєвих цінностей.

Необхідні матеріали: бланки за кількістю учасників, ручки.

Хід проведення:

Педагог пропонує учасникам бланки, на яких представлені різні варіанти висловів, що мають примусовий характер стосовно особистості. Завдання кожного – навпроти вислову написати ті цінності, які будуть порушені в разі погодження на дію, запропоновану в цьому вислові.

<i>Вислів із пропозицією</i>	<i>Мої цінності, якими я знехтую, прийнявши запропоновану пропозицію</i>
Ви можете отримати величезні гроші, якщо погодитесь написати наклеп на директора школи.	
Я пропоную вам нелегально влаштуватися на роботу за кордоном, адже легальне працевлаштування призводить до багатьох витрат, податків, а так ви матимете високу зарплату.	
Вам пропонують піти відсвяткувати завершення робочого тижня в кафе, хоча ви домовилися разом із дитиною переглянути художній фільм.	

Наприкінці обговорення педагог підводить до думки, що в кожній людині в житті є цінності, та якщо вона нехтує ними, то втрачає частинку унікального себе. В основі всіх дій і рішень повинні бути самоповага й гідність. Важливо на власному прикладі навчити дітей протистояти тиску.

III Інформаційне повідомлення «Три способи сказати “ні”» (15 хв.).

Мета: надати учасникам інформацію про стратегію відмови.

Необхідні матеріали: інформаційні матеріали для педагога, додаток 2.

Хід проведення:

Педагог інформує учасників про те, що існує три способи сказати «ні»: перший – гнути свою лінію з ризиком зневажити іншого, другий – уникнути виклику, а третій – спробувати вмовити його.

Далі педагог представляє три види поведінки – пасивну, агресивну та відповідальну – і розповідає, яким чином діяти в ситуаціях, коли потрібно відмовити. Поради для протидії тиску можуть бути такими.

1. *Усвідомте суть проблеми.* Чого ви хочете насправді? Що саме вам не подобається в ситуації, що склалася?
2. *Поясніть своє ставлення до ситуації.* Висловіть свої почуття й думки щодо проблеми та поведінки своєму співрозмовникові. Опишіть, що вас хвилює («Я не люблю, коли...», «Мені не подобається...»).
3. *Сформулюйте свою відповідь.* Чітко висловіться з приводу того, якою б ви хотіли бачити ситуацію (наприклад: «Я хотів би, щоб ти...», «Не міг би ти...», «Будь ласка, ні...»).
4. *З'ясуйте ставлення співрозмовника до своїх слів.* Попросіть його описати, що він відчуває або думає з цього приводу (наприклад: «Що ти про це думаєш?», «Що ти на це скажеш?», «Ти не заперечуєш?»).
5. *Уважно вислухайте співрозмовника.* Спробуйте зрозуміти його.
6. *Подякуйте.* Незважаючи на реакцію співрозмовника, закінчіть розмову словами вдячності (наприклад «Спасибі...», «Дякую за відвертість...», «Я щасливий, що ти не заперечуєш...»).

Педагог зазначає, що, звичайно, усього не передбачиш, але кожен може для себе заздалегідь продумати кілька варіантів відмови, прийнятних саме для нього, щоб у тій чи іншій ситуації тиску мати готову відповідь.

Головне, щоб це була відповідь людини, відповідальної за свої вчинки, самодостатньої, зрілої.

Педагог пропонує учасникам інформаційний матеріал «Стратегії, як сказати “ні!”» (див. Інформаційні матеріали «Як сказати НІ?»).

■■■ Підбиття підсумків (4 хв.)

Підсумовуючи, педагог просить учасників висловити свої враження від тренінгу.

Список використаної літератури

1. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми. 9 клас / наук. кер. та ред. І. Д. Зверева та Ж. В. Петрочко. – К. : ТОВ «Основа», 2012. – 164 с.
2. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми. 11 клас / наук. кер. та ред. І. Д. Зверева та Ж. В. Петрочко. – К. : ТОВ «Основа», 2012. – 132 с.
3. Лях Т. Л. Як протистояти тиску / Т. Л. Лях // Культура життєвого самовизначення. Ч. II. Середня школа : метод. посіб. / наук. кер. та ред. І. Д. Звереві. – К. : [б. в.], 2003. – С. 475–487.
4. Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей : навч.-метод. посіб. / К. Б. Левченко, О. А. Удалова, І. М. Трубавіна [та ін.] ; заг. ред. К. Б. Шевченко та О. А. Удалові. – К. : Міленіум, 2005. – С. 186–192.
5. Здоров'я – моя цінність : метод. матеріали до тренінгу / автор-упоряд. : О. М. Петрик ; за заг. ред. І. Д. Звереві. – К. : Наук. світ, 2006. – 53 с. : іл. (Бчка соц. працівника / соц. педагога). – (Сер. «Благополуччя дітей та молоді: можливості соціальної роботи в громаді»).

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПЕДАГОГА

ЦІННОСТІ-ЦІЛІ. ЦІННОСТІ-ЗАСОБИ

На думку психолога М. Рокича, цінності бувають двох класів:

- ❖ цінності-цілі, або термінальні — переконання в тому, що кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути;
- ❖ цінності-засоби, або інструментальні — переконання в тому, що якийсь спосіб дій або властивість особистості є переважними в будь-якій ситуації.

Список цінностей-цілей:

- активне діяльне життя (повнота й емоційна насиченість життя);
- життєва мудрість (зрілість думок і здоровий глузд, що досягається життєвим досвідом);
- здоров'я (фізичне й психічне);
- цікава робота;
- краса природи та мистецтва (переживання прекрасного в природі й у мистецтві);
- кохання (духовна й фізична близькість із коханою людиною);
- матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних ускладнень);
- наявність хороших і вірних друзів;
- суспільне покликання (повага колективу, товаришів по роботі);
- пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток);
- продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей);
- розвиток (робота над собою, постійне фізичне та духовне вдосконалення);
- розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків);
- свобода (самостійність, незалежність у думках і вчинках);
- щасливе сімейне життя;

- щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, усього народу, людства загалом);
- творчість (можливість творчої діяльності);
- впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів).

Список цінностей-засобів:

- акуратність (охайність), порядок у справах;
- вихованість (хороші манери);
- високі запити (високі вимоги до життя й високі домагання);
- життєрадісність (почуття гумору);
- старанність (дисциплінованість);
- незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
- непримиренність до недоліків у собі та інших;
- освіченість (широта знань, висока загальна культура);
- відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово);
- раціоналізм (уміння розсудливо й логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення);
- самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
- сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів;
- тверда воля (уміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами);
- терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки);
- широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інших, звичаї, звички, смаки);
- чесність (правдивість, щирість);
- ефективність у роботі (працьовитість, продуктивність);
- чуйність (дбайливість).

«Як сказати НІ?»

- ❖ Просто відмовся, нічого не пояснюючи! Упевнено скажи «НІ».
- ❖ Повтори ще раз, якщо твоє «НІ» не чують. Повтори неодноразово: «НІ», «НІ», «НІ»!
- ❖ Пожартуй...
- ❖ Іди геть. Якщо хтось продовжує чинити на тебе тиск, скажи: «Вибач, мені пора!», «Я поспішаю!».
- ❖ Знайди вагому причину: «Ні, я не буду робити цього, тому що...»
- ❖ Краща тактика захисту – це напад. Якщо на тебе вперто хтось чинить тиск, спробуй у відповідь «напасти на нього» – наприклад, запитувати, запитувати, запитувати. («А чому це ти до мене пристав? Навіщо це тобі? Яка тобі з цього користь? Чому це так важливо для тебе? Чому я повинен тебе слухати?»...)
- ❖ Залучи союзника. Звернися до товариша чи людини, яка поруч: «Слухай, ну поясни йому, що я не буду», «Ти тільки послухай, що він мені пропонує»...
- ❖ Звернися до авторитету якоїсь людини чи видання. «Знаєш, я хочу бути схожим на..., а він не палить», «Я читав у журналі, що...», «Мені відомо, що...»
- ❖ Пошлися на стан здоров'я тощо. «Ти знаєш, у мене є проблеми зі здоров'ям», «Щось я сьогодні себе не досить добре почуваю».
- ❖ Застосуй погрозу. «Якщо ти наполягатимеш, то я скажу... (закричу, напишу...)».

ТЕМА: ЯК БУДУВАТИ СТОСУНКИ З ІНШИМИ

Мета: формувати вміння конструктивної взаємодії.

Завдання:

- ❖ визначити засади конструктивної взаємодії;
- ❖ учити учасників прийомів конструктивної взаємодії в різних життєвих ситуаціях.

Ключові слова: спілкування, взаємодія.

Час проведення: 90 хв.

ПЛАН

1. Вступне слово педагога (2 хв.).
2. Вправа «Малюнок удвох» (10 хв.).
3. Вправа «Навички спілкування – це...» (10 хв.).
4. Вправа «Інтерв'ю» (15 хв.).
5. Вправа «Блокади спілкування» (30 хв.).
6. Вправа «Метод п'яти кроків у ситуації нескладних виховних проблем» (15 хв.).
7. Підбиття підсумків (8 хв.).

III Вступне слово (2 хв.).

Сьогодні ми з вами поговоримо про спілкування, наскільки воно важливе в нашому житті, чи вміємо ми спілкуватися; довідаємося про основні засади конструктивної взаємодії.

III Вправа «Малюнок удвох» (10 хв.).

Мета: формувати в учасників навички ефективної взаємодії.

Необхідні матеріали: аркуші паперу А-4, маркери.

Хід проведення:

Педагог об'єднує учасників у пари. Кожна пара отримує один аркуш паперу формату А-4 й два маркери контрастного кольору. Пропонуємо мовчки впродовж 5 хв. намалювати малюнок. По завершенні відбувається обговорення малюнків.

Запитання для обговорення:

- ❖ Що це було (діалог чи монолог)?
- ❖ Які враження від малюнка?
- ❖ Хто яким кольором малював?
- ❖ Як ми спілкуємося?
- ❖ Чи звертаємо увагу на співбесідника?
- ❖ Чи вміємо взаємодіяти?

III Вправа «Навички спілкування – це...» (10 хв.).

Мета: надати інформацію про конструктивну взаємодію.

Необхідні матеріали: аркуші альбому для фліпчарту.

Хід проведення:

Педагог пропонує учасникам завершити речення: «Навички спілкування – це...». Відповіді учасників педагог фіксує на аркуші альбому для фліпчарту. Підсумовуючи відповіді учасників, педагог надає інформацію про навички спілкування та конструктивної взаємодії.

До уваги педагога!

Упродовж життя кожен із нас постійно контактує з іншими, спілкується з найрізноманітнішими людьми. Здавалося б, життєвий досвід, який ми поступово набуваємо, дає змогу розв'язати будь-які повсякденні питання. Але насправді лише одиниці відкривають правила спілкування, які допомагають уникати додаткових труднощів у взаємодії з іншими людьми, своєчасно «гасити» конфлікти, що виникають унаслідок непорозумінь.

Чи стосунки починаються, тривають чи перериваються, здебільшого залежить від навичок спілкування. Стосунки, необхідні для того, щоб жити плідно й щасливо, втрачаються, коли не набуто основних навичок спілкування.

Навички спілкування дають можливість знайомитися, установлювати та підтримувати стосунки. Вдосконалювати ці навички слід постійно. Стосунки ніколи не є фіксованими; вони змінюються безперервно у відповідь на зміни в людях, які до них причетні, і ситуацій, у яких вони опиняються. Ті, із ким ви взаємодієте, не вирізьблені з каменю; щодня ви зустрічаєте нових людей, які можуть стати вам знайомими, близькими друзями. Навички спілкування не є сталими, вони змінюються постійно, залежно від того, з ким ви взаємодієте, власного настрою й ситуацій, у яких опиняєтесь. Таких навичок ніколи не буває надміру, та межі їх удосконалення просто не існує.

Установлення й підтримання ефективних та актуалізуючих стосунків вимагає від вас:

- розкривати себе перед іншими людьми, щоб дати їм можливість розпізнавати вас як самобутню й неповторну людину;
- викликати довіру в інших людей;
- ефективно передавати іншим людям свої ідеї й думки;
- передавати свої почуття через словесні та несловесні канали;
- прислухатися до проблем інших людей і конструктивно реагувати на них;
- позитивно розв'язувати конфлікти з іншою людиною.

Ефективність нашої поведінки значною мірою залежить від того, наскільки ми усвідомлюємо свої дії, почуття й думки. Водночас на наше самоусвідомлення впливає здебільшого отримання нами зворотного зв'язку від інших людей, а якість цього зв'язку залежить переважно від того, наскільки ми відверті з ними.

Щоб покращити наші стосунки з людьми, потрібно усвідомити наслідки своєї поведінки й вирішити, чи вони відповідають нашим намірам.

Ефективність у взаємодії може визначатися як той ступінь, у якому наслідки нашої поведінки збігаються з нашими намірами.

Коли ми взаємодіємо з іншою людиною, то неодмінно здійснюємо на неї певний вплив, стимулюємо якісь ідеї, справляємо певне враження чи викликаємо почуття. Інколи ми справляємо таке враження, на яке сподіваємося, але іноді бачимо, що люди реагують на нашу поведінку зовсім не так, як би нам цього хотілося. Наша здатність ефективно взаємодіяти залежить від нашого вміння ефективно повідомляти про те, що хочемо передати, створювати те враження, яке бажаємо, впливати на іншу людину так, як намагаємося.

III Вправа «Інтерв'ю» (15 хв.).

Мета: визначити позицію учасників, яка є найкомфортнішою для спілкування.

Необхідні матеріали: стільці по кількості учасників.

Хід проведення:

Педагог об'єднує учасників у пари та пропонує поспілкуватися на тему «Яким я бачу майбутнє своєї дитини». Але є певні правила. Перші дві хвилини один співрозмовник стоїть, другий – сидить, наступні дві хвилини – обидва співрозмовники повернуті спиною один до одного, останні дві хвилини – обидва співрозмовники сидять повернуті обличчям один до одного на комфортній відстані.

Запитання для обговорення:

- ❖ Що відчували, коли спілкувалися в перші дві хвилини?
- ❖ Коли було найкомфортніше спілкуватися?

III Вправа «Блокади спілкування» (30 хв.).

Мета: з'ясувати, що перешкоджає ефективному спілкуванню.

Необхідні матеріали: перелік висловлювань, аркуші паперу А-4, ручки, додаток 1 інформаційних матеріалів для педагога.

Хід проведення:

Педагог об'єднує учасників у чотири групи та кожній групі дає по три висловлювання й пропонує впродовж 5 хвилин написати, що відчуває дитина, коли до неї так говорять, та яка її реакція.

Приклади висловлювань:

1. Видача наказів, розпоряджень.

- Від завтрашнього дня ти постійно будеш ходити на математику. Це – наказ.
- Сиди спокійно й слухай мене, поки я не дозволю тобі йти.
- Перестань ревіти. Ти вже не мала дитина.

2. Попередження, погрози.

- Катю, якщо ти ще раз не підеш до школи, то в суботу нікуди не вийдеш із дому.
- Ще раз до мене так звернись, і ти пожалкуєш.

3. Проповіді, моралізація.

- Я у твоєму віці отримувала в школі лише п'ятірки й старалася бути порядною дівчиною.
- Ти не можеш робити речей, які приносять сором нашій сім'ї...

4. Постійні поради, підсунення готових рішень.

- Якщо краще заплануєш свій день і все вивчиш, то очевидно, що тільки тоді ти отримаєш добру оцінку з математики.

5. Повчання, «логічні аргументи».

- Пам'ятай, до кінця чверті – тільки два місяці... Знаєш, що буде, якщо ти, на решті, не почнеш учитися?

6. Осуд, оцінка, критика.

- Ти всього-навсього лінтяй і нічого не хочеш робити. Ти вмєєш одне – бавитися. Із тебе нічого путнього не виросте.

7. Перебільшені похвали та позитивні оцінки.

- Катю, ти ж така здібна та талановита, то ж, напевне, упораєшся з цією математикою...

8. Прізвиська та висміювання.

- Ну й що, лінтяю, не хочеш ходити в школу? Хочеш виглядати дурнішим, ніж виглядаєш?

9. Інтерпретація, діагноз, аналіз.

- Ти поводиш себе так, бо хочеш звернути на себе увагу.

10. Заспокоювання, вираження співчуття, утішення.

- Не переживай, може, хоч двійку заслужиш із тієї математики.

- Зрештою, не тільки ти маєш проблеми в школі...

11. Випитування, перехресний вогонь питань – неефективні питання.

- Чому ти така лінива?

- Чи ти завжди будеш отримувати тільки двійки з математики?

- Ну й що, ти думаєш, що завжди будеш така дурна? А може то ти намовила подругу разом втікти з уроків? Може, ви пішли в бар на пиво?

- Ви курили? Цікаво, звідки у вас були гроші? І що ти скажеш учительці?..

12. Сарказм, жарти та відвертання уваги.

- І що, Катю, може, як одягнеш більш коротку і яскраву футболку, то станеш мудрішою?

Презентація робіт груп.

До уваги педагога!

Потрібно звернути увагу, що всі висловлювання є своєрідними бар'єрами в спілкуванні (див. Інформаційний матеріал «Дванадцять блокад у спілкуванні між людьми»).

IIII Вправа «Метод п'яти кроків у ситуації нескладних виховних проблем» (15 хв.).

Мета: оволодіння навичками розв'язання нескладних виховних проблем.

Необхідні матеріали: плакат із занотованим «методом 5 кроків».

Хід проведення:

Педагог повідомляє, що відомі американські психологи А. Фабер та Е. Мазліш пропонують, щоб у нескладних ситуаціях, у яких ідеться про виконання дитиною простих дій, які вони можуть виконати та які є їхнім обов'язком, застосувати так званий метод п'яти кроків:

- ❖ *Назви проблему.* Не «збагачуй» свого звернення в епітети, не критикуй. Скажи коротко, про що йдеться, наприклад: «В умивальнику брудний посуд».
- ❖ *Дай коротку інформацію,* тобто скажи дитині, чому тобі не подобається її поведінка та які будуть наслідки, наприклад: «Якщо брудний посуд присохне, то пізніше його буде важче помити». Якщо ж дитина далі не виконала того, чого ми очікуємо від неї, то...
- ❖ *Нагадай дитині одним словом* (без «пиляння»), наприклад: «Андрій, брудний посуд».
- ❖ *Опиши те, що відчуваєш.* Починай від «я», а не від «ти». Не старайся відразу «підсумувати» дитину. Скажи, наприклад: «Я готую обід, і якщо посуд лежить в умивальнику, то це мені дуже ускладнює роботу».
- ❖ *Коли ж дитина надалі забуває про те, чого ми від неї очікуємо, то можеш написати їй записку,* наприклад: «Будь ласка, помий нас, ми хочемо бути чисті й сухі. Твої тарілочки».

Потім педагог пропонує спробувати застосувати дані дії на практиці.

■■■ Підбиття підсумків (8 хв.).

Педагог пропонує учасникам пригадати, що обговорювалося під час тренінгу, та відповісти на запитання:

- ❖ Що корисного для себе ви здобули протягом заняття?

Педагог пропонує учасникам пам'ятку «Чинники, які полегшують спілкування» (додаток 2 інформаційних матеріалів для педагога).

Список використаної літератури

1. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми: 9 клас / наук. кер. та ред. І. Д. Зверева та Ж. В. Петрочко. – К. : ТОВ «Основа», 2012. – 188 с.
2. В. А. Семиченко. Мистецтво взаєморозуміння. Психологія та педагогіка сімейного спілкування : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / Семиченко В. А., Заслуженюк В. С. – 2-ге вид. – К. : Веселка, 1998. – 214 с.
3. Робочі матеріали до «Програми підвищення кваліфікації прийомних батьків та батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу». – К. : [б. в.], 2008. – С. 92–131.

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПЕДАГОГА

ДВНАДЦЯТЬ БЛОКАД У СПІЛКУВАННІ МІЖ ЛЮДЬМИ

(ґрунтується на книзі Томаса Гордона «Виховання без поразок»)

1. Видача наказів, розпоряджень:

- *Від завтрашнього дня ти постійно будеш ходити на математику. Це – наказ.*
- *Сиди спокійно й слухай мене, поки я не дозволю тобі йти.*
- *Перестань ревіти. Ти вже не мала дитина.*

Вживаючи такі вирази, ми інформуємо дитину про те, що її почуття не важливі та що дитина повинна підлаштуватися під почуття та потреби батьків. Сама дитина не приймається до уваги. Такі слова викликають злість дитини та служать стимулом до вираження ворожих почуттів: опору, «удару» у відповідь, випробування терпіння батьків, нападів поганого настрою. Окрім того, батьки показують, що вони не довіряють дитині. Наприклад: «Катрусю, завтра ти принесеш мені підпис класного керівника, щоб я знав, чи ти була насправді в школі». Демонструючи таку поведінку, батько показує, що він тут є «керівником», чи «шефом» дитини.

2. Попередження, погрози:

- *Катю, якщо ти ще раз не підеш до школи, то в суботу нікуди не вийдеш із дому.*
- *Ще раз до мене так звернись і ти пожалкуєш.*

Такі вирази безпосередньо повідомляють дитині, що батьки не шанують її потреби та бажань. Це може викликати відчуття страху, і внаслідок цього дитина буде змушена до короткотривалого підпорядкування. Це, звичайно, викликає відчуття ворожості. Так, діти можуть реагувати бунтом, наприклад: «Мене не цікавить, що буде далі, я і так зроблю те, що я хочу». Насправді, погрози – це нічого іншого, як безпорадність опікуна, бо йому бракує аргументів в розмові.

3. Проповіді, моралізація:

- *Я в твоєму віці отримувала в школі самі п'ятірки і старалась бути порядною дівчиною.*
- *Ти не можеш робити речей, які приносять сором нашій сім'ї...*

Мета цих слів – нав'язати дитині владу батьків. Зазвичай, діти реагують на такі

слова опором і ще більше впираються при своєму. Такі слова говорять дітям, що опікун не вірить дитині та в її здатність логічно мислити, й тому дитина повинна без застережень прийняти прийняті замість неї рішення. Діти не здатні тоді виражати власні погляди чи будувати власну систему цінностей. Це також викликає відчуття вини.

4. Постійні поради, підсунення готових рішень:

- Якщо краще заплануєш свій день і все вивчиш, то очевидно, що тільки тоді ти отримаєш добру оцінку з математики.

Такі звернення свідчать про те, що батьки не вірять у здібності дитини самостійно розв'язувати свої проблеми. У деяких випадках це може призвести до надмірної залежності дитини від батьків. Діти перестають самостійно мислити й у будь-якій стресовій ситуації біжать за допомогою до «авторитету». Постійне порадицтво та «виручення» дитини є виразом зверхності («Я знаю, що для тебе буде найкращим»). Це може бути особливо дратівливим для підлітків, які намагаються зміцнити й укріпити свою незалежність.

Окрім того, діти можуть витрачати цінний час на застосовування чужих порад, замість того, щоб знаходити та розвивати свої творчі рішення та концепції.

5. Повчання, «логічні аргументи»:

- Пам'ятай, до кінця чверті – тільки два місяці... Знаєш, що буде, якщо ти, нарешті, не почнеш учитися?

Реакцією на такі повчання дітей, які, власне, переживають якусь проблему, може бути відчуття приниження, підпорядкування та власної безпорадності. Тут логіка та факти викликають захисну позицію та знеохочення, тому що, ми із самого початку нагадуємо дитині про можливі негативні наслідки. Звичайно, ми не любимо, коли хтось нам вказує на наші помилки. Діти особливо можуть бути змучені від наших постійних лекцій. Типовою реакцією буде напад у відповідь, чи повна дискредитація дорослого як опікуна. «Що ти можеш знати про дітей, діти думають інакше. Ти нічого не розумієш!»

6. Осуд, оцінка, критика:

- Ти всього-навсього лінтяй, і ти нічого не хочеш робити. Ти вмієш одне – бавитися. Із тебе нічого путнього не виросте.

Діти відчувають себе дурнішими, гіршими, нічого не вартими та злими. Негативні оцінки впливають на відчуття власної гідності дитини. Окрім того, кри-

тика може викликати контр-критику: «А ти що, свята?» Висловлюючись таким чином, ми аж просимось про те, щоб діти нас не шанували. Такі вирази вчать дітей також дуже добре приховувати свої почуття й шукати допомоги в цілком інших місцях. І вони реагують захисною поведінкою або гнівом, бо відчують потребу в захисті своєї індивідуальності. Кажучи дитині, що вона лінива, ми знервуємо її, і, найважливіше, це не стимулюватиме дитину до позитивних змін. Загалом, часті негативні оцінки тривало занижать самооцінку дитини.

7. Перебільшені похвали, та позитивні оцінки:

- Катя, ти ж така здібна та талановита, то ж на певне впораєшся з цією математикою...

Позитивна оцінка, яка немає нічого спільного з реальністю та уявою дитини про себе, може звучати, як сарказм та насмішка, та викликати гнів. Деякі діти вважатимуть, що це спроба маніпуляції («він спеціально так говорить, щоб я зробив так, як він хоче»). Сам факт оцінки може робити враження зверхності батьків, якщо ця оцінка не об'єктивна.

8. Прізвиська та висміювання:

- Ну і що, лінтяю, не хочеш ходити в школу? Хочеш виглядати дурнішим, ніж виглядаєш?

Такі висловлювання нищать стосунки між дитиною та батьками, знижують самооцінку дитини.

9. Інтерпретація, діагноз, аналіз:

- Ти поводиш себе так, бо хочеш звернути на себе увагу.

Батьки показують, таким чином, що вони всезнаючі та їм відомі усі секрети дитячої душі. Такий аматорський психоаналіз може викликати розпач дитини, і вона не буде себе безпечно почувати. Навіть, якщо ця інтерпретація відповідає дійсності, – то дитина відчуватиме себе «оголеною». Якщо ж інтерпретація помилкова, то такі слова викличуть злість.

Такі висловлювання можуть навчити дитину того, щоб вона була більш замкнутою в собі, щоб ніхто так легко не міг її «розшифрувати».

10. Заспокоювання, вираження співчуття, утішання:

- Не переживай, може, хоч двійку заслужиш із тої математики.

- Зрештою, не тільки ти маєш проблеми в школі...

Здавалося б, такі слова мають показати дитині, що ми про неї піклуємось. Однак переконання дитини, що нічого поганого не діється, коли ситуація виглядає абсолютно інакше, лише утвердить дитину в тому, що її не розуміють та не усвідомлюють ваги проблеми. Часто батьки втішають тому, що самі переживають з-за складної та негативної ситуації, що склалася. Висловлюючись так, батьки дають зрозуміти дитині те, що вона повинна змінити свій спосіб відчуження («не переживай, якось воно буде, завтра буде краще»).

11. Випитування, перехресний вогонь питань – неефективні питання:

- Чому ти така лінива?
- Чи ти завжди будеш отримувати тільки двійки з математики?
- Ну й що ти думаєш, що завжди будеш така дурна? А може, то ти намовила подругу разом втекти з уроків? Може ви пішли в бар на пиво?
- Ви курили? Цікаво, звідки у вас були гроші? І що ти скажеш вчительці?..

Такі питання викликають відчуття вини, оточення зі всіх боків, злості та відчуження небезпеки. Такі питання мають конкретний напрям. Дитина може почувати себе так, як на допиті чи прослуховуванні, а ці питання властиво не вимагають відповідей, бо ми самі вже знаємо потрібні нам відповіді. Це своєрідні риторичні запитання, коли відповідь міститься в самому питанні. Ці питання задаються тільки для того, щоб створити відповідну атмосферу, в якій дорослий відіграватиме головну та рішучу роль.

12. Сарказм, жарти та відвертання уваги:

- І що, Катя, може як вдягнеш більш коротку і яскраву футболку, то станеш мудрішою?

Дитина в такому випадку переконана, що батьків насправді не хвилює те, що відчуває сама дитина, і вони не поважають її почуттів. Такі жарти можуть образити дітей, які можливо, хотіли б серйозно поговорити на цю тему. Така реакція на важливі для дитини проблеми може образити почуття дитини й викликати в неї відчуття поразки та відторгнення.

Чинники, що полегшують спілкування

1. Пасивне слухання (мовчання).

Уміти мовчки слухати є надзвичайно важливим вмінням та невербальним комунікатом. Дитина відчує, що її сама та її потреби шанують і поважають, коли дорослі «дадуть їй можливість виговоритись». Звичайно, саме мовчання не є ще ефективним спілкуванням між дорослим та дитиною, але може бути дуже важливим, а інколи й необхідним складником цього процесу.

2. Підтверджуючі відповіді.

Кивок голови, похилення вперед до співрозмовника, усмішка чи інші жести, які вживають у відповідний спосіб, виражають нашому співрозмовнику те, що ми його справді уважно слухаємо. Помічним також є підтверджуючі відповіді чи словесні сигнали.

3. Слова-«ключі»; запрошення до подальшої розмови.

Наприклад,

- *Це дуже цікаво, говори далі.*
- *Хочеш про це поговорити?*
- *Мені здається, що ти дуже переживаєш через це.*

Слова-«ключі» дуже ефективні, оскільки вони виражають те, що опікун насправді хоче вислухати дитину та присвячує цьому свій час. Такі слова особливо потрібні на початку розмови, коли дитина сигналізує нам про те, що вона хоче поговорити. Не можна використовувати слів-ключів надто часто, оскільки вони стають нудними.

4. Активне слухання.

Активне слухання – є найбільш результативним методом спілкування. Воно вимагає співпраці з дитиною та розуміння дорослим її проблем. Це вміння полягає на вдалому розшифруванні кодів, які ми знаходимо в розмові з дітьми та які мають пряме співвідношення з потребами дитини.

Наприклад:

- Дитина: – Воно для мене заважке, я цього не розумію.*
- Батько: – Бачу, що ти нервуєш, бо в тебе багато роботи.*

Дитина: – Ненавиджу уроків малювання, це для якихось розпещених маминих синочків.

Батько: – Ти злишся, а твій малюнок зовсім непоганий. На наступний раз я можу допомогти малювати тобі тіні.

При активному слуханні дитина відчуває, що її розуміють та шанують. Воно знімає напругу й допомагає дітям розпізнати свої почуття. Активне слухання допомагає дитині також усвідомити та зрозуміти свою проблему. Завдяки цьому методу, дитина охоче прислухається до слів і порад дорослого. Звичайно, не варто застосовувати його механічно та як виключний метод у спілкуванні. Щоб активне слухання могло бути дієвим, воно повинно ґрунтуватися на емпатії, довірі й повазі.

ТЕМА: СУПРОВІД ПІДЛІТКІВ В ПРОФЕСІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Мета: поглибити інформованість учасників про професії та правила їх вибору, допомогти визначити рівень придатності дитини до участі в дорослому житті суспільства, формувати в учасників компетентності супроводу підлітків у професійному просторі.

Завдання:

- ❖ сприяти формуванню необхідних компетентностей щодо супроводу підлітків у професійному просторі;
- ❖ поглибити свої знання щодо питань підготовки підлітків до вибору професії;
- ❖ напрацювати алгоритм супроводу підлітків у професійному самовизначенні.

Ключові слова: професійна орієнтація, професійна інформація, професійна консультація, професійний відбір, професійна адаптація, кар'єра, кар'єризм.

Час проведення: 90 хв.

ПЛАН

1. Вступне слово (2 хв.).
2. Інформаційне повідомлення «Професійна орієнтація» (5 хв.).
3. Вправа «Професійна кар'єра. Кар'єра й кар'єризм» (25 хв.).
4. Вправа «Колаж» (15 хв.).
5. Мозковий штурм «Які критерії вибору професії?» (10 хв.).
6. Вправа «Вибір» (10 хв.).
7. Вправа «Разом до професійного самовизначення дітей» (15 хв.).
8. Підведення підсумків (8 хв.).

III Вступне слово (2 хв.).

Педагог ознайомлює учасників із темою заняття, метою та завданнями. Під час заняття пропонується обговорити і з'ясувати принципи й завдання профорієнтації, проблеми, з якими стикаються підлітки під час вибору професії, визначити, яким чином батьки можуть допомогти підлітку у виборі професії.

III Інформаційне повідомлення «Професійна орієнтація» (5 хв.).

Мета: поглибити інформацію учасників про професійну орієнтацію.

Необхідні матеріали: аркуш альбому для фліпчарту із занотованими визначеннями понять, маркери.

Хід проведення:

Звертаючи увагу учасників на актуальність вибору підлітками професії, педагог надає інформацію про професійну орієнтацію.

До уваги педагога!

Згідно з визначенням, наведеним у словникові, професійна орієнтація — це заходи, спрямовані на ознайомлення людини з її здібностями й можливостями для того, щоб запропонувати їй вибрати одну з найбільш відповідних для неї професій з урахуванням потреб суспільства в кадрах.

Професійна орієнтація здійснюється в таких напрямках: професійна інформація, професійна консультація, професійний відбір, професійна адаптація.

Професійна інформація передбачає передачу знань про потреби в кадрах конкретного економічного регіону чи місцевості, про канали працевлаштування й навчання, про умови правильного вибору професії. Сприяє вихованню в підлітків позитивного ставлення до різних видів трудової діяльності, формуванню позитивно мотивованих професійних намірів, розвитку інтересів, нахилів, здібностей, що відповідають вимогам певної професії. У межах цього напрямку дається інформація про види професій, спеціальностей, їх специфіку.

Професійна консультація надає підліткам обґрунтовані поради про найбільш доцільну для них професію (чи низку професій), що відповідають їхнім інтересам, нахилам, здібностям, фізичним можливостям, а також потребам суспільства.

Професійний відбір – система профдіагностичного обстеження, спрямованого на визначення ступеня придатності особи до окремих видів професійної

діяльності згідно з нормативними вимогами.

Професійна адаптація – комплексна система заходів, покликана сприяти процесу пристосування особи до психологічних та організаційно-технічних особливостей професійної діяльності на виробництві, нового соціального оточення, умов праці, успішному професійному становленню працівника.

Із поняттями «професія», «робота» досить тісно пов'язано поняття «кар'єра».

III Вправа «Професійна кар'єра. Кар'єра й кар'єризм» (25 хв.).

Мета: формувати розуміння поняття «професійна кар'єра», чим відрізняються й чим схожі поняття «кар'єра» та «кар'єризм», підвести учасників до розуміння відповідальності за професійний вибір дітей.

Необхідні матеріали: аркуш альбому для фліпчарту, маркери, плакат «Кар'єра та її особливості», картки з описом ситуацій.

Хід проведення:

I етап

Педагог запитує учасників:

«Як ви гадаєте, що таке професійна кар'єра?» Усі висловлювання записуються на аркуші альбому для фліпчарту.

Після цього педагог ставить запитання: «Чи відрізняються поняття “професія” й “кар'єра”?»

Після відповідей він звертає увагу учасників на плакат.

Плакат «Кар'єра та її особливості»

Кар'єра — це концепція стилю життя, що передбачає послідовність виконуваних робіт і позаслужбових видів діяльності, до яких людина залучена протягом усього життя (тлумачний словник).

Особливості кар'єри:

- ❖ кар'єра кожної людини унікальна й має свою динаміку протягом усього життя;
- ❖ кар'єра охоплює не тільки професійну, а й до- та постпрофесійну діяльність, прийняття рішень;

- ❖ кар'єра включає поєднання різних ролей у житті людини (родинна, професійна, хобі тощо).

Висновок: кар'єра — це самореалізація особистості через професію.

II етап

Педагог об'єднує учасників у чотири підгрупи, роздає картки з описом ситуацій та пропонує обговорити їх протягом 5 хв. Після закінчення роботи в підгрупах відбувається обговорення в спільному колі.

Приклади ситуацій

Ситуація 1

Молоду дівчину прийняли на роботу менеджером. Через деякий час керівник запросив її до себе для розмови. Він зауважив, що не бачить із її боку зацікавленості у виконанні завдань, які стоять перед колективом, і запитав:

— До чого ви прагнете в професійній діяльності?

Після довгого мовчання дівчина відповіла, що хоче бути начальником.

— Чому? — поцікавився керівник.

— Вони їздять на авто й віддають розпорядження.

Запитання для обговорення:

- ❖ Які почуття й думки виникли у вас під час обговорення ситуації?
- ❖ Який зміст вкладає молода дівчина в поняття «кар'єра»?
- ❖ Як ви гадаєте, чи потрібно дівчині щось змінити у своїх поглядах? Що їй можна порадити?

Ситуація 2

Ірина й Наталка після закінчення школи вирішили скласти вступні іспити до педагогічного університету. Їхня подруга Олена була дуже здивована вибором Наталки, тому що часто чула від неї образливі слова про дітей, відчувала негативне ставлення до них. Висловивши свій сумнів, чи доцільно Наталці обирати саме цей навчальний заклад, вона почула у відповідь: «Навіщо напружуватися. В Іринки мама працює в цьому університеті, тому проблем зі вступом не буде, адже ми подруги».

Запитання для обговорення:

- ❖ Які почуття й думки виникали у вас під час обговорення ситуації?
- ❖ Як, на вашу думку, складатиметься кар'єра Наталки?

Ситуація 3

Останнім часом у родині Назара дуже напружена атмосфера. Із дитинства він мріяв про професію актора. Хлопець добре навчався з усіх предметів, був переможцем олімпіад, брав участь у роботі МАН, тому і батьки, і вчителі не мали жодного сумніву, що він буде, як і його батьки, видатним науковцем у галузі медицини. Але Назар наполягав на своєму.

Запитання для обговорення:

- ❖ Які почуття й думки виникли у вас під час обговорення ситуації?
- ❖ Як, на вашу думку, складатиметься кар'єра й життя Назара:
 - а) якщо він послухається батьків;
 - б) якщо буде наполягати на своєму?

Ситуація 4

Коли мама запитувала свою дочку, ким та хоче бути, дівчина завжди відповідала, що буде архітектором. Дочка добре вчилася майже з усіх предметів, брала участь в олімпіадах із точних наук. Після 9 класу дівчина сама поступила на навчання в школу дизайну. В 11 класі вона пішла на підготовчі курси до обраного навчального закладу, відвідувала всі заходи для абітурієнтів, ще в травні взяла участь в олімпіаді, за результатами якої стала студенткою технічного університету.

Навчалася з великим бажанням, займалася науковою роботою, брала участь у конференціях і конкурсах, де посідала призові місця. Не забувала дівчина й про студентське життя. Усе їй було до душі. Після закінчення університету з відзнакою вона почала працювати. Робота приносить їй задоволення.

Запитання для обговорення:

- ❖ Які почуття й думки виникли у вас під час обговорення ситуації?
- ❖ Як ви гадаєте, чому так легко все складається в житті дівчини? Що саме цьому сприяє?

III етап

Педагог робить невелике інформаційне повідомлення щодо професійної кар'єри.

Часто ми чуємо слова «кар'єра» та «кар'єризм». Чи протилежні вони за значенням? За визначенням тлумачного словника, кар'єра — це успішне просування в професійній діяльності, можливе за умови, коли людина прагне до цього.

Прагнення ж досягнути вершин, отримати задоволення від професії й разом із тим служити суспільству — це нормально для побудови кар'єри.

Можна виділити такі складники професійної кар'єри: вибір професії, навчання, здобуття кваліфікації, робота, досягнення вищого ступеня майстерності.

Успішність кар'єри полягає в усвідомленому виборі професії. Тому саме вибір професії слід уважати початком професійної кар'єри. І саме правильний вибір, за наявності прагнень, забезпечує досягнення найвищого рівня професійної майстерності.

III Вправа «Колаж» (15 хв.).

Мета: поновити інформацію учасників про світ професій та вміння орієнтуватись у ньому, закріпити знання про професії.

Необхідні матеріали: картки з описом певного типу професій, аркуші альбому для фліпчарту, старі журнали, клей, ножиці, інформаційні матеріали для педагога (див. Інформаційні матеріали «Система розподілу професій»).

Хід проведення:

Педагог зазначає, що існує понад 40 тисяч професій і спеціальностей. Як допомогти дитині розібратись у різноманітті професій, що обрати та як не помилитися? Доцільно скористатися системою розподілу професій за предметом праці, розробленою академіком Є. О. Климовим (див. додаток 1, розміщений в інформаційних матеріалах для педагога).

Педагог об'єднує учасників у п'ять підгруп.

Варіанти об'єднання:

- ❖ *за допомогою символів, що відповідають одному з п'яти типів професій (дерево, машина, людина, цифри, фарби й пензлик);*
- ❖ *за схильністю до групи професій.*

Кожна підгрупа отримує картку з описом певного типу професій, аркуш А1, старі журнали, клей, ножиці. Завдання учасникам — створити колаж «Професія, яку я хотів би для своєї дитини».

До уваги педагога!

Зверніть увагу учасників на те, що колаж має містити інформацію про різні професії обраного типу, про їхні особливості й відмінності від інших, про переваги й недоліки, нахили та здібності, які повинна мати людина. Наприкінці заняття можна запропонувати учасникам перелік сучасних професій.

На виконання — 15 хв. По закінченні представник кожної підгрупи презентує роботу.

Запитання для обговорення:

- ❖ Що нам дає виконання цієї вправи?
- ❖ Чи існують у суспільстві усталені уявлення (стереотипи) щодо вибору професій? Які саме?

IIII Мозковий штурм «Які критерії вибору професії?» (10 хв.).

Мета: допомогти усвідомити свій вибір професії.

Необхідні матеріали: аркуш альбому для фліпчарту, маркери.

Хід проведення:

Педагог звертається до учасників із запитаннями:

- ❖ Що впливає на вибір професії, окрім змісту самої професії?
- ❖ Що особисто для Вас було вагомим при виборі професії?
- ❖ Як поставилися до Вашого вибору батьки?

Усі відповіді записуються на фліпчарті. Педагог запитує учасників:

- ❖ Які типові помилки допускають підлітки в ситуації вибору?

Учасники висловлюються за бажанням.

По завершенні обговорення, учасники отримують роздатковий матеріал (див. Інформаційні матеріали «Система розподілу професій»).

До уваги педагога!

Типові помилки підлітків у ситуації вибору професії:

- поділ професій на «престижні» й «непрестижні»;
- ототожнення навчального предмета з професією;
- перенесення ставлення до людини на професію;
- спонтанний вибір лише під чийось впливом;
- неправильне уявлення про характер праці в певній трудовій діяльності;
- вибір під впливом певних обставин;
- думки про легке життя.

Запитання для обговорення:

- ❖ Як уникнути помилки при виборі професії?
- ❖ Чи професія, яку обрала дитина в 13–14 років, має стати її на все життя?

III Вправа «Вибір» (10 хв.).

Мета: створити умови для усвідомлення учасниками, що найбільше впливає на вибір професії.

Необхідні матеріали: стікери різного кольору, плакат із зображеною шкалою.

Хід проведення:

Педагог запитує учасників:

- Хто у вашому житті допоміг вам у виборі професії?

Педагог ще раз акцентує увагу на тих критеріях вибору професії, які кожен записав для себе, потім пропонує визначити, чого вони стосуються — особистісного «Я» чи навколишнього світу.

У першому випадку потрібно орієнтуватися на власні бажання, інтереси, здібності, у другому — на бажання, досвід, бачення авторитетних дорослих, оточення, стереотипи в суспільстві.

Далі педагог пропонує учасникам зробити невеличке дослідження щодо впливу кожного типу критеріїв на вибір професії.

Кожен учасник отримує два стікери різного кольору. Один — для особистісного

«Я», другий — для навколишнього світу. Педагог пропонує розмістити на шкалі від нуля до десяти обидва стікери відповідно до рівня впливу кожного на вибір професії.

Після того, як учасники виконують завдання, педагог підбиває підсумки без висновків.

До уваги педагога!

Учасники можуть приклеїти стікери один під одним. Важливо, щоб вони усвідомлювали, чий саме це вибір! Не слід оцінювати вибір учасників. Також у цій справі недоцільно проводити обговорення. Виконання вправи й візуалізація результату може спонукати учасників звернути більше уваги на критерії вибору професії дітьми.

III Вправа «Разом до професійного самовизначення дітей» (15 хв.).

Мета: напрацювати алгоритм дій учасників щодо професійного самовизначення дітей.

Необхідні матеріали: кольоровий папір, ножиці, інформаційні матеріали для педагога (див. Інформаційні матеріали «Алгоритм “Супровід дитини до її професійного самовизначення”»).

Хід проведення:

Педагог пропонує учасникам об'єднатися в групи по 4–5 осіб.

Учасники отримують кольоровий папір, із якого вирізають «кроки». На кожному кроці потрібно написати конкретно, що учасники будуть робити на шляху до професійного самовизначення підлітків. Педагог звертає увагу на те, що написати потрібно конкретні дії. По завершенні кожна група презентує свої напрацювання. Педагог пропонує в аудиторії зробити з «кроків» спільну доріжку. Бажано, щоб вони не повторювались. Якщо є повтори, розміщувати їх поряд.

Закінчивши вправу, педагог пропонує порівняти напрацьований алгоритм з алгоритмом, запропонованим психологом О. Маринушкіною.

У кінці вправи учасникам роздають алгоритм «Супровід дитини до її професійного самовизначення» (див. Інформаційні матеріали «Алгоритм “Супровід дитини до її професійного самовизначення”»).

III Підведення підсумків (8 хв.).

Запитання для обговорення:

- ❖ Які висновки для себе зробили ви протягом цього заняття?

Список використаної літератури

1. Герцов А. Г. Психологические тренинги с подростками. – СПб. : Питер, 2008.
2. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми. 8 клас / наук. кер. та ред. І. Д. Зверевої та Ж. В. Петрочко. – К. : ТОВ «Основа», 2012.
3. Маринушкіна О. Є. Мое життя – мій вибір. Тренінг для старших підлітків / О. Є. Маринушкіна, Т. В. Борисенко // Ранок. – 2011. – 225 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПЕДАГОГА

СИСТЕМА РОЗПОДЛУ ПРОФЕСІЙ

Система розподілу професій за предметом праці, розроблена академіком Є. О. Климовим, який класифікував професії за п'ятьма типами:

- I тип — «людина-природа», предмет праці — рослини, тварини або мікроорганізми.
- II тип — «людина-техніка», предмет праці — технічна система, матеріали, об'єкти.
- III тип — «людина-людина», предмет праці — окремі люди, групи, колективи, спільноти.
- IV тип — «людина-знакова система», предмет праці — умовні знаки, цифри, коди, природні і штучні мови.
- V тип — «людина-художній образ», предмет праці — художні образи, умови їх створення.

Класифікація професій за предметом праці

	Тип професій	Предмет праці
I	«Людина-природа»	Рослини, тварини або мікроорганізми
II	«Людина-техніка»	Технічні системи, матеріали, об'єкти
III	«Людина-людина»	Люди, групи людей, колективи, спільноти
IV	«Людина-знакова система»	Умовні знаки, цифри, коди, природні й штучні мови
V	«Людина-художній образ»	Художні образи, умови їх створення

АЛГОРИТМ «СУПРОВІД ДИТИНИ ДО ЇЇ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ»

1. Спостерігати за інтересами, здібностями, темпераментом, особливостями пам'яті, уяви сина (дочки).
2. Прислухатися до їхніх відчуттів, бажань, інтуїції.
3. Визначити професійний напрям або кілька професій, які подобаються, до яких є потяг, існують принципові можливості їх успішного освоєння та працевлаштування.
4. Шукати якнайбільше інформації про цей напрямок, професії, знайомитися з людьми, які їх представляють.
5. Спробувати знайти можливість для спостережень дитини за діяльністю спеціалістів.
6. Визначити фізичні характеристики та психологічні якості, необхідні для кожної з цих професій.
7. «Приміряти» на свою дитину ці види діяльності.
8. Скласти список суттєвих можливостей професій (наприклад, можливість спілкування з багатьма людьми, поїздки за кордон, висока зарплата тощо) та складнощів (високе навантаження, ненормований робочий час, значне фізичне навантаження тощо) й допомогти їх проаналізувати синові (дочці), співвіднести із життєвою метою, очікуваннями, мріями.
9. Порівняти, зважити всі «плюси» й «мінуси».
10. Зробити остаточний вибір.
11. Розпланувати кроки до бажаного, продумавши також запасний варіант, та разом упевнено йти до мети.

ТЕМА: ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Мета: формувати в батьків усвідомлені компетентності щодо протидії торгівлі дітьми, надати інформацію про ризики під час працевлаштування неповнолітніх.

Завдання:

- ❖ надати інформацію про законодавчу базу щодо працевлаштування неповнолітніх;
- ❖ формувати компетентності учасників, що стосуються виховання відповідальності підлітків за прийняте рішення;
- ❖ проаналізувати основні ризики та небезпеки при працевлаштуванні підлітків, у т. ч. торгівлю людьми, й визначити основні способи запобігання їм.

Ключові слова: професія, профіль, працевлаштування, сексуальне насилля, порнографія, проституція, законодавство.

Час проведення: 90 хв.

ПЛАН

1. Вступне слово. Притча «Кава» (7 хв.).
2. Вправа «Профіль» (15 хв.).
3. Інформаційне повідомлення «Дитина на порозі профільної школи» (5 хв.).
4. Вправа «Підліток хоче працювати?» (15 хв.).
5. Вправа «Симпозіум» (20 хв.).
6. Вправа «Ситуації» (20 хв.).
7. Підбиття підсумків (8 хв.).

III Вступне слово. Притча «Кава» (7хв.).

Педагог розпочинає зустріч із розповіді притчі:

«Приходить до батька молода дівчина й говорить:

– Батьку, я втомилася, у мене таке важке життя, такі труднощі та проблеми, я постійно пливу проти течії, у мене більше немає сил. Що мені робити?

Батько, замість відповіді, поставив на вогонь три однакові каструлі з водою. В одну кинув моркву, в іншу поклав яйце, а в третю насипав зерна кави. Через деякий час він вийняв з води моркву і яйце і налив у чашку каву з третьої каструлі.

– Що змінилося? – запитав він свою дочку.

– Яйце й морква зварилися, а зерна кави розчинились у воді, – відповіла вона.

– Ні, донечко, це лише поверховий погляд на речі.

Поглянь: тверда морква, побувавши в окропі, стала м'якою й піддатливою. Крихке та рідке яйце стало твердим. Зовні вони не змінилися, а лише змінили свою структуру під впливом однакових несприятливих обставин – окропу. Так і люди: сильні зовні можуть розклейтися та стати слабаками там, де крихкі й ніжні лише затвердіють та окріпнуть.

– А кава? – запитала дочка

– Це найцікавіше! Зерна кави в новому середовищі (в окропі) повністю змінили його, перетворивши на прекрасний ароматний напій. Є особливі люди, які не змінюються через обставини, – вони змінюють обставини й перетворюють їх на щось нове та прекрасне, отримуючи користь і знання із ситуації».

Запитання для обговорення:

- ❖ Про що ця притча?

До уваги педагога!

Важливо підвести учасників до усвідомлення того, що наші діти й мають стати тими зернинками, які можуть якісно змінити середовище, обставини, отримавши користь і знання із ситуації, чітко та активно виявляючи свою позицію,

приймаючи рішення й несучи за них відповідальність. Усвідомлення своєї соціальної сутності, практичне закріплення духовно-моральних надбань у повсякденному житті, уміння жити у співтоваристві з іншими, залишаючись одночасно повноцінними, вільними, відповідальними особистостями – це і є ніщо інше, як прояв громадянської позиції.

Людина, яка хоче бути господарем свого життя, завжди активно проявляє свою громадянську позицію. Почуття любові до Батьківщини, прагнення змінити світ навколо себе на краще починається з того, що людина любить те, чим вона займається в повсякденному житті, є компетентною у конкретній роботі, справах.

Найголовніший вибір, який має зробити підліток у 15 років, – це визначитись у питанні майбутнього. Ким стати в цьому житті, яку освіту здобути. Адже 9 клас – це час отримання базової загальної освіти. І дитині разом із батьками вирішувати, що далі: робота, коледж, навчання в профільній школі чи підготовка до ВНЗ. Саме про це йтиметься на занятті.

III Вправа «Профіль» (15 хв.).

Мета: надати учасникам можливість здобути власний досвід визначення власних орієнтацій на профільне навчання.

Необхідні матеріали: роздатковий матеріал відповідно до кількості учасників.

Хід проведення:

Перш ніж продовжити розмову про профільну школу, спробуймо себе протестувати.

Педагог дає учасникам інструкцію.

Інструкція: Ці питання стосуються Вашого ставлення до різних напрямів діяльності. Чи подобається Вам робити те, про що йдеться в опитувальнику? Якщо так, то в бланку відповідей поряд із номером питання поставте «+». Якщо не подобається – «-». Якщо сумнівається, поставте «?».

Кожен учасник отримує роздатковий матеріал (див. Інформаційні матеріали «Мені подобається»). Педагог наголошує на тому, що всі завдання учасники виконують індивідуально.

Запитання для обговорення:

- ❖ Які висновки для себе зробили ви, заповнюючи цей опитувальник?

- ❖ Чи збігається профіль, який ви обрали для себе у вашому житті, із тим, який ви визначили для себе в опитувальнику?

Педагог підводить учасників до усвідомлення того, що дитині дуже важко в 14–15 років обрати професію на все життя. Тому тут можуть бути й помилки. Проте батьки мають добре знати свою дитину, перш ніж радити, який профіль обрати. «Маємо думати про те, що дитина проживає своє життя, а не робить те, що у свій час не вдалося нам, батькам».

III Інформаційне повідомлення «Дитина на порозі профільної школи» (10 хв.).

Мета: ознайомити учасників з основами профільної освіти.

Необхідні матеріали: інформаційні матеріали, наведені нижче в тексті.

Хід проведення:

Педагог інформує учасників, що згідно з Концепцією профільного навчання та новими підходами до організації освіти в старшій школі вона має функціонувати як профільна. Це забезпечить сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, для формування в них орієнтації на майбутню професійну діяльність.

Профільне навчання – це спосіб організації диференційованого навчання, який передбачає поглиблене й професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів.

Здійснення профільного навчання можливе за такими основними напрямками диференціації: природничо-математичним, філологічним, суспільно-гуманітарним, художньо-естетичним, технологічним, спортивним.

Напрями диференціації конкретизуються в окремі профілі навчання: фізичний, математичний, біолого-хімічний, економічний, географічний, екологічний, правовий, інформаційно-технологічний тощо.

Профільне навчання організується через навчальні заняття (уроки, лекції, семінари тощо), факультативи, курси за вибором, дистанційні курси, екстернат. Може здійснюватися на базі чи за участю позашкільних навчальних закладів.

Загальноосвітній навчальний заклад може мати один або кілька профілів. В окремих випадках загальноосвітній навчальний заклад (клас) може бути не орієнтований на конкретний профіль навчання. Тоді задоволення освітніх за-

питів учнів здійснюється за рахунок введення універсального профілю.

Передумовами для визначення профілю школи є:

- ❖ забезпечення повної реалізації варіативної складової частини навчального плану відповідно до потреб та інтересів учнів;
- ❖ запровадження поглибленого вивчення одного або декількох предметів в основній школі;
- ❖ організація допрофільної підготовки учнів на завершальному етапі основної школи (8–9 класи);
- ❖ моніторинг запитів, потреб учнів 8–9 та 10–11 класів і їхніх батьків щодо необхідності введення того чи іншого профілю (анкетування, тестування, співбесіди тощо);
- ❖ організація інформаційно-роз'яснювальної роботи з батьками (особами, які їх замінюють) про необхідність та можливості навчального закладу у відкритті того чи іншого напрямку (профілю);
- ❖ урахування потреби й перспектив національного та регіонального ринків праці тощо.

У 9 класі перед батьками стане питання: «Який профіль школи потрібний моїй дитині?».

До уваги педагога!

Педагог підводить учасників до розуміння того, що потрібно вибрати не клас чи школу, а профіль навчання. В іншому випадку може статися так, що дитина, закінчивши математичний профіль, іде вчитися на юриста, не отримавши всього обсягу знань з історії. Усі тести зовнішнього незалежного оцінювання зорієнтовані на профільну школу.

IIII Вправа «Підліток іде працювати?» (15 хв.).

Мета: надати інформацію про ризики та небезпеки, які чекають підлітків під час пошуку роботи, формувати в учасників усвідомлення власної відповідальності за безпеку дитини.

Необхідні матеріали: аркуші альбому для фліпчарту, маркери різних кольорів.

Хід проведення:

I етап

Педагог повідомляє, що діти, яким виповнилось 15 років, дуже часто хочуть після школи влаштуватися на роботу.

- ❖ На яку роботу можуть влаштувати підлітків?

Педагог записує всі висловлювання учасників. Потрібно підвести учасників до усвідомлення того, що, зазвичай, підлітки потрапляють на некваліфіковану роботу, яка мало оплачується.

II етап

Педагог пропонує учасникам об'єднатися в групи по 5–6 осіб, обговоривши в групі такі запитання:

- ❖ Чому підлітки хочуть працювати?
- ❖ Що може дати такий досвід дитині?
- ❖ Як ви особисто поставитеся до рішення вашої дитини піти працювати?
- ❖ Де має шукати роботу підліток?
- ❖ Які ризики ви бачите в працевлаштуванні неповнолітньої дитини?

Вправа проводиться за методикою «карусель». Кожна група отримує одне запитання й працює над ним 2–3 хв. За сигналом педагога, групи по колу передають картки та продовжують працювати над тим питанням, яке передала їм інша група. Бажано, щоб кожна група записувала свої коментарі іншим кольором. Кожна група має попрацювати з усіма запитаннями.

По завершенні роботи учасники презентують напрацювання.

Педагог звертає увагу учасників на те, що працевлаштування – це певний ризик, і ми, дорослі, маємо зробити пошук роботи безпечним для дитини. Основна мотивація працевлаштування підлітків – незалежність від батьків, що виражається в матеріальній самостійності.

Потрібно підвести учасників до усвідомлення того, що підлітки в пошуках роботи можуть легко потрапити в пастку тих, хто живе за чужий рахунок: стати жертвою шахраїв, втратити і гроші, і час, а інколи й свободу. У пошуках роботи дитину можуть незаконно примусити до проституції, дитячої порнографії, утягнути в злочинну діяльність, залучити до незаконного донорства, жебрацтва, комерційної сексуальної експлуатації тощо.

III етап

Педагог знайомить учасників з інформацією «Чого потрібно остерігатися при пошуках роботи?»

До уваги педагога!

Не беріть до уваги:

- Оголошення, у яких ідеться про те, що не важливі ні досвід, ні освіта, ні вік претендентів.
- Пропозиції, у яких акцентується тільки вік і зовнішні дані.
- Оголошення, розміщені на парканах, у дворах.
- Пам'ятайте! Жоден серйозний роботодавець не подасть таке оголошення й не розмістить його в таких місцях. В оголошенні обов'язково повинна бути інформація про роботодавця, вказані вимоги до претендента (стать, вік, досвід, освіта).
- Пропозиції працювати випробувальний термін без оформлення трудової угоди й без зарплати.
- Випробувальний термін — явище дуже поширене. Роботодавець не хоче брати на роботу «кота в мішку». І він має на це право! Проте ця робота, відповідно до закону, теж оплачується й оформлюється відповідною угодою. Відомі факти, коли претенденти працювали без платні 2–3 місяці, а потім їм відмовляли й брали інших на тих самих умовах.
- Оголошення агенцій із підбору персоналу, які пропонують заплатити їм певну суму тільки за внесення до бази даних. Дуже часто такі організації лише беруть гроші.
- Оголошення людей чи організацій, які пропонують працевлаштування в обмін на придбання в них якогось товару, послуг. Це може бути фінансова піраміда, у якій заробляють ті, хто ділить гроші, а не вносить їх.
- Не платіть сумнівним посередникам гроші за працевлаштування! Це не гарантує роботи.
- Не погоджуйтеся, щоб дитина йшла на співбесіду в приватну квартиру!
- Підліток, влаштовуючись на роботу, може стати об'єктом продажу (сексуальне рабство, проституція, насильницьке донорство, жебракування, експлуатація дитячої праці, дитяча порнографія...).

III Вправа «Симпозіум» (20 хв.).

Мета: надати учасникам інформацію про особливості проявів торгівлі людьми в Україні, формувати в учасників навички виховання безпечної поведінки у дітей.

Необхідні матеріали: інформаційні матеріали «Комерційна сексуальна експлуатація дітей».

Хід проведення:

Педагог інформує учасників про те, що, нажаль, бувають випадки, коли, замість омріяної роботи, підліток потрапляє в рабство, дитину примушують виконувати дії, які суперечать закону.

Педагог об'єднує учасників у чотири групи. Кожна отримує інформацію «Комерційна сексуальна експлуатація дітей», розміщену в інформаційних матеріалах для педагога.

I група – комерційна сексуальна експлуатація дітей;

II група – торгівля людьми;

III група – використання дітей у порнографії;

IV група – втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність.

Педагог пропонує учасникам уявити, що вони є науковцями й запрошені на симпозіум. Тема розмови «Основні види дитячої праці в Україні, які суперечать законодавству».

Завдання для роботи в групах:

1. Опрацювати інформацію.
2. Представити інформацію.

Запитання для обговорення:

- ❖ Які з вищевказаних форм експлуатації дітей характерні для нашої країни?
- ❖ Що конкретно можуть робити батьки, щоб дитина не стала жертвою злочинців?

Педагог підводить учасників до усвідомлення ролі батьків у створенні безпечних умов для життя дітей.

III Вправа «Ситуації» (20 хв.).

Мета: надати знання про трудове законодавство, права неповнолітніх, учити керуватися законодавством у життєвих ситуаціях.

Необхідні матеріали: картки з описом ситуацій та витяги із законів України (Інформаційні матеріали «Витяги із законів України, що регламентують трудові відносини неповнолітніх»).

Хід проведення:

Педагог говорить: «Якщо ж підліток робить свій вибір, приймає рішення іти працювати, він має усвідомити, що робота – це велика відповідальність. Це дуже серйозний життєвий крок дорослої людини. І розпочати цей крок потрібно з вивченням законів України. Дуже часто права неповнолітніх порушуються через незнання ними законів. Їх або не приймають на роботу, або незаконно звільняють. Підлітки потрапляють до рук аферистів, які не тільки примушують їх надурочно працювати, а й не виплачують їм відповідну заробітну плату. Інколи дітей приймають на роботу без належного оформлення. Таким чином роботодавець не несе відповідальності за безпеку життя дитини. Для того, щоб робота приносила задоволення, а не розчарування й відчай, потрібно разом із підлітком ознайомитись із законами, які захищають права неповнолітніх».

Педагог об'єднує учасників у чотири підгрупи. Кожна підгрупа отримує по дві картки з описом ситуацій та витяги із законів України (див. Інформаційні матеріали «Витяги із законів України, що регламентують трудові відносини неповнолітніх»), що регулюють трудові відносини, зокрема Кодекс законів про працю, Закон України «Про охорону праці та техніку безпеки», Закон України «Про зайнятість населення», Закон України «Про оплату праці».

Приклади ситуацій

Ситуація 1

Закінчується рік, і в Олега знову повно роботи. Ще й перевірка не за горами. Доводиться сидіти до 20-ї години на роботі. А сьогодні начальник сказав, що, поки все не буде закінчено, додому ніхто не піде. «Знову прогуляю уроки в школі», – подумав Олег.

Ситуація 2

Олена й Христина майже рік працюють у салоні з продажу мобільних телефонів. На роботу пішли одразу після школи – ще їй 17 не було. Друзі запропону-

вали їм поїхати влітку відпочити, але директор сказав, що влітку відпустки їм не дасть. Улітку відпочиватимуть ті, хто вже довго працює. А якщо їх це не влаштує, то нехай шукають іншу роботу.

Ситуація 3

Ось і перша зарплата! Іван гордо пішов отримувати гроші. Яким же було його розчарування, коли грошей йому видали менше, ніж старшому колезі Антону. «Адже ми разом прийшли на роботу» — здивувався Іван. Антон тільки хитро посміхнувся: «Ну, малий, ти даєш! Чи ти забув, що працюєш неповний день? Тобі ще 18 немає, а зарплату хочеш таку, як у мене!» «Мені теж скоро буде 18!» — радісно вигукнув Іван.

Ситуація 4

Олеся прийшла влаштовуватися на роботу. Робота нудна й нецікава, але дуже потрібні гроші. Тривала хвороба мами змусила дівчину після 9 класу піти на роботу. «То Ви хочете на роботу? — запитав директор. — А скільки ж Вам років?» «Уже 15 минуло», — відповіла Олеся. «То ти ще зовсім мала! Я не приймаю дітей. Потім самі проблеми з вами», — сказав директор.

На очах у дівчини забриніли сльози, і вона розповіла директорові про свою біду. Йому стало їй шкода. «Я візьму тебе на роботу, але будеш працювати, як звичайний працівник». Дівчина щаслива пішла додому.

Ситуація 5

Після дня народження Петру так не хотілося йти на роботу. «Ну й не піду! Що вони мені зроблять? Я ж неповнолітній! Ну покричить трохи директор, полякає рішенням комісії та й замовкне», — повертаючись на інший бік, подумав хлопець. На другий день директор викликав Петра до себе. Той не зміг пояснити, чому не ходить на роботу. Така розмова була не першою. Наступного дня директор видав йому трудову книжку й рішення комісії у справах неповнолітніх про звільнення. «Як? Ви не маєте права! — вигукнув Петро. — Я ж іще дитина!».

Ситуація 6

Ірині 15 років. Вона з подружкою вирішила піти влітку на роботу. Куди тільки не зверталися дівчата, але роботи так і не знайшли. «Із вами сама морока», — чули вони у відповідь.

Ситуація 7

Однокласники Олег і Тарас вирішили влітку заробити трохи грошей. Вони чули, що на товарній станції потрібні працівники. «Підемо й ми вагони розвантажувати», — вирішили хлопці, але директор і чути не хотів про те, щоб прийняти їх на роботу.

Ситуація 8

Юрко ріс хворобливим хлопчиком. Бажання заробити гроші привело його на склад, де зберігалися засоби побутової хімії. Майстер ознайомив його з обов'язками, але директор сказав, що без довідки лікаря та дозволу батьків він не візьме хлопця на роботу. Юрко розгніваний побіг геть.

Завдання підгрупам:

Обговорити ситуацію, використовуючи витяги із законів; визначити, чи порушено трудове законодавство; назвати статті законів, що підтверджують ваші висновки.

Запитання для обговорення:

- ❖ Чому порушуються права неповнолітніх?
- ❖ Чи покладає закон певні обов'язки на неповнолітніх?
- ❖ Чи є знання законів кроком до безпечного працевлаштування?
- ❖ Які ризики несе працевлаштування неповнолітніх?
- ❖ Які висновки як батьки зробили для себе ви?

Підсумовуючи, педагог зауважує, що знання законів — це ще один крок до успішного та безпечного працевлаштування.

■■■ Підбиття підсумків (5 хв.).

Педагог пропонує учасникам підсумувати, який досвід вони отримали сьогодні на занятті.

Підсумовуючи заняття, педагог підводить учасників до усвідомлення того, що дитина — сама творець своєї долі, й коли є довірливе, відкрите спілкування в сім'ї, можна попередити загрози та небезпеки, які можуть очікувати підлітка.

Список використаної літератури

1. Беседин А. Н. и др. Книга практического психолога. Ч. 2. / Беседин А. Н. [и др.]. – Х. : РИП «Оригінал», фирма «Фортуна-пресс», 1996.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн./ Бех І. Д. – К. : Либідь, 2005.
3. Вирішувати нам — відповідати нам : метод. рек. щодо проведення тренінг-курсу підлітками-інструкторами: посібник / Т. П. Авельцева [та ін.]. – К. : Навч. кн., 2002.
4. Занюк С. Мотивація та саморегуляція учня / Занюк С. – К. : Главник, 2006. (Психол. інструментарій).
5. Зигерт В., Ланг Л. Руководит без конфликтов / Зигерт В., Ланг Л. – М. : [б. и.], 2007.
6. Культура життєвого самовизначення : метод. посіб. під ред. І. Звереві. – К. : [б. в.], 2003.

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПЕДАГОГА

МЕНІ ПОДОБАЄТЬСЯ

1. Дізнаватися про відкриття в галузях фізики й математики.
2. Дивитися передачі про життя рослин і тварин.
3. З'ясувати устрій електроприладів.
4. Читати науково-популярні технічні часописи.
5. Дивитися передачі про життя людей у різних країнах.
6. Бувати на виставках, концертах, спектаклях.
7. Обговорювати й аналізувати події в країні та за кордоном.
8. Спостерігати за роботою медсестри, лікаря.
9. Створювати затишок і лад у домі, класі, школі.
10. Читати книги й дивитися фільми про війни та битви.
11. Займатися математичними розрахунками й підрахунками.
12. Дізнаватися про відкриття в хімії та біології.
13. Ремонтувати побутові електроприлади.
14. Відвідувати технічні виставки, ознайомлюватися з досягненнями науки й техніки.
15. Ходити в походи, бувати в нових незнаних місцях.
16. Читати відгуки та статті про книги, фільми, концерти.
17. Брати участь у суспільному житті міста.
18. Пояснювати щось іншим.
19. Самостійно виконувати роботу по господарству.
20. Дотримуватися режиму дня, вести здоровий спосіб життя.
21. Ремонтувати електроприлади.
22. Доглядати тварин, рослини.
23. Читати статті про електроніку й радіотехніку.
24. Збирати і ремонтувати меблі, годинники, замки, велосипеди.

25. Колекціонувати камені, мінерали.
26. Вести щоденник, складати вірші й оповідання.
27. Читати біографії відомих політиків, книги по історії.
28. Грати з дітьми, допомагати виконувати уроки молодшим школярам.
29. Купувати продукти для дому, вести врахування витрат.
30. Брати участь у військових іграх, походах.
31. Займатися фізикою й математикою.
32. Помічати й тлумачити природні явища.
33. Збирати і ремонтувати комп'ютери.
34. Будувати креслення, схеми, графіки, у тому числі на комп'ютері.
35. Брати участь у географічних, геологічних експедиціях.
36. Розказувати друзям про прочитані книги, побачені фільми і спектаклі.
37. Стежити за політичним життям в країні і за кордоном.
38. Доглядати маленьких дітей або рідних, якщо вони захворіли.
39. Шукати і знаходити способи заробляння грошей.
40. Займатися фізичною культурою й спортом.
41. Брати участь у конкурсах, використовуючи фізико-математичні знання.
42. Експериментувати та досліджувати, використовуючи знання з хімії та біології.
43. Знатися на принципах роботи електроприладів.
44. Знатися на принципах роботи різних механізмів.
45. «Читати» географічні й геологічні карти.
46. Брати участь у спектаклях, концертах.
47. Вивчати політику та економіку інших країн.
48. Вивчати причини поведінки людей, будову людського організму.
49. Укладати зароблені гроші до домашнього бюджету.
50. Брати участь у спортивних змаганнях.

Бланк відповідей

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50

Обробка й аналіз результатів:

Після того, як учасники завершили роботу з опитувальником, вони повинні підрахувати кількість плюсів у кожній із десяти колонок. Десять колонок – це десять можливих напрямів професійної діяльності:

1. фізика й математика;
2. хімія та біологія;
3. радіотехніка й електроніка;
4. механіка та конструювання;
5. географія й геологія;
6. література та мистецтво;
7. історія й політика;
8. педагогіка та медицина;
9. підприємництво й домоводство;
10. спорт і військова справа.

Чим вищий бал у кожній колонці, тим вищий інтерес до цього виду діяльності. Максимальний бал – 5 – свідчить про яскраво виражений інтерес до предмета або виду діяльності. Чим менше балів, тим слабший інтерес. Якщо сума балів ні в одному стовпці не перевищує 2 бали, значить, професійні інтереси сформовані недостатньо.

Найчастіше максимальна кількість балів опиняється не в одному, а в трьох-чотирьох стовпцях. Ці комбінації виявляють сферу професійних інтересів людини.

КОМЕРЦІЙНА СЕКСУАЛЬНА ЕКСПЛУАТАЦІЯ ДІТЕЙ

Комерційна сексуальна експлуатація дітей є формою примусу та насильства над дітьми, однією із сучасних форм рабства. Сексуальна експлуатація принижує достоїнство дітей і часто загрожує їхньому життю. Є три основні та взаємопов'язані форми сексуальної експлуатації: проституція, порнографія й торгівля людьми із сексуальними цілями.

На сьогодні точна кількість жертв сексуальної експлуатації не відома. Причин для цього багато. Досі немає загальної методології оцінки експлуатації. У випадку із дитячою порнографією дитина може не знати, що його чи її експлуатують, і повідомлення про злочин може так і не надійти. Інші форми експлуатації лишаються непоміченими через різні соціальні фактори в оточенні чи в родині дитини.

Мережа Інтернет є не лише джерелом корисної інформації та знань, але одним із середовищ, де діти можуть стати жертвами сексуального насильства.

78 % українських дітей віком від 6 до 17 років користуються Інтернетом.

Україна входить до числа лідерів світової індустрії дитячого порноринку. За даними Інтерполу, дохід від фото й відеопорнографії, виробленої в Україні, становить понад 100 млн доларів на рік.

За поширенням дитячої порнографії в Інтернеті Україна посідає сьоме місце в світі, свідчать дані Фонду Internet Watch Foundation.

Основними групами дітей, які мають найбільший ризик постраждати від дитячої проституції, порнографії та торгівлі дітьми, є безпритульні, бездоглядні діти, із багатодітних, соціально-деструктивних, неповних родин, малозабезпечених сімей, діти, якими батьки мало цікавляться; діти віком від 13 років і старше.

Опитування дітей 14–18 років серед вразливих груп виявило, що:

- 11 % показували своє голе тіло;
- 10,4 % дозволяли торкнутися до голих частин свого тіла (ощупати себе);
- 7,8 % займалися сексом за певну плату;
- 3,2 % погоджувалися сфотографуватися або знятися у фільмі в оголеному вигляді.

Пропозиції щодо дій сексуального характеру надходять дітям від дорослих родичів, сусідів, знайомих; незнайомих чоловіків і жінок у різних місцях (на ринку, вокзалі, вулиці, дорозі, зупинці, під'їзді); друзів, ровесників, знайомих старшокласників. Інколи таким чином діти заробляють гроші.

Сексуальна експлуатація дітей, кіберзлочинність – нові форми насилля проти дітей, які з'являються в мережі. 27 % дітей підтвердили, що до них зверталися незнайомі особи через мережу Інтернет, 30 % дітей контактували із незнайомцями, 28 % відсилали свої фото та 17 % відсилали інформацію про свої родини.

Згідно з американською статистикою основна частка тих, хто здійснює насильство стосовно неповнолітніх, – люди віком від 26 до 39 років. Найчастіше гвалтівник є близьким для дитини: одним із батьків, іншим родичем чи другом сім'ї.

Діти не завжди знають, що їх піддають сексуальній експлуатації. Злочинці можуть знімати їх прихованими камерами (наприклад у роздягальнях), робити фото біля басейну чи на пляжі або використовувати фото, які батьки виклали в мережі Інтернет (наприклад, купання дитини у ванні), не задумуючись про те, що такі зображення можуть використовуватися злочинцями.

У червні 2010 р. Інститут проблем управління імені Горшеніна провів опитування «Чи захищені права дитини в Україні?»:

78,0 % опитуваних відповіли, що серед негативних явищ, які становлять загрозу дитинству, найбільш поширеним в Україні є насильство над дітьми. Друга за поширеністю – проблема дітей, які перебувають без нагляду батьків (75,9 % респондентів). 63,8 % українців вважають проблемою таке явище, як дитяча порнографія, водночас 27% вважають, що ця проблема в Україні не поширена.

ДАНІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПРО ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДІТЕЙ

За дев'ять місяців 2011 р. міліція встановила 40 фактів торгівлі дітьми, 110 зґвалтувань (у тому числі 50 дітей до 11 років), 46 епізодів статевих стосунків із неповнолітніми та 214 випадків розбещення неповнолітніх.

За даними Департаменту інформаційних технологій МВС України, за 2008 р. в Україні зафіксовано 303 випадки розбещення неповнолітніх (у 2007 – 251). Також зареєстровано 851 злочин, що стосувалися ввезення, виготовлення, збуту й розповсюдження порнографічної продукції, у тому числі за участю дітей (811 – 2007 р.).

У 2008 році виявлено 37 фактів торгівлі дітьми та підлітками до 18 років.

У 91 % випадків причиною для відкриття карної справи стосовно виробників дитячої порнографії стали повідомлення громадян, у 9 % — дії правоохоронних органів.

Утім, експерти вважають, що офіційна статистика не відображає об'єктивний стан справ.

Примушування чи втягнення дітей у заняття проституцією –

«використання дитини в діяльності сексуального характеру за винагороду або будь-яку іншу форму відшкодування» (Із Факультативного протоколу до Конвенції ООН про права дитини);

«...надання сексуальних послуг за плату шляхом застосування насильства чи погрози його застосування, знищення чи пошкодження майна, шантажу або обману...» (Ст. 303, Кримінальний кодекс України);

... за даними Міністерства внутрішніх справ України, з початку 2005 р.: задокументовано **21 злочин** за ознаками ст. 155 ККУ (статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості); задокументовано **90 злочинів**, передбачених ст.156 ККУ (розбещення неповнолітніх); порушено **69 кримінальних справ** за ознаками ст. 303 ККУ (проституція або примушування до заняття проституцією);

... дітей втягують у проституцію не тільки через задоволення таких їхніх базових потреб, як житло, їжа та одяг, але також пропонуючи дітям кишенькові гроші й товари, які для них були недоступні;

... за даними ЮНІСЕФ, близько 2800 дітей у світі щодня примушують до заняття проституцією;

... у проституцію втягнені і дівчата, і хлопці; дівчат втягують, у більшості випадків, із 12–14 років, хоча експерти свідчать про наявність окремих випадків залучення дівчат із 5–7 років;

... до проституції втягують не тільки бездомних дітей, а також і дітей з різних соціальних груп;

... ціна залежить від віку дитини, часу роботи в цьому бізнесі, наркоман дитина чи ні, тощо.

Примушування чи втягнення дітей у заняття проституцією караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років (Ст. 303, Кримінальний кодекс України).

Торгівля людьми

- а) «Торгівля людьми» означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей через загрози силою або її застосування чи інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або через підкуп, у вигляді платежів або вигод для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів;
- с) вербування, перевезення, передача, приховування або отримання дитини з метою експлуатації вважаються «торгівлею людьми», навіть у тому разі, якщо вони не пов'язані із застосуванням будь-якого із заходів впливу, зазначених у підпункті (а) цієї статті;
- д) «дитина» означає будь-яку особу, яка не досягла 18-літнього віку.

(Ст. 3 Протоколу про попередження й припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності)

«Продаж, інша оплатна передача людини, а так само здійснення стосовно неї будь-якої іншої незаконної угоди, пов'язаної із законним чи незаконним переміщенням за її згодою або без згоди через державний кордон України для подальшого продажу чи іншої передачі іншій особі (особам) із метою сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, втягнення в злочинну діяльність, залучення в боргову кабалу, усиновлення (удочеріння) в комерційних цілях, використання в збройних конфліктах, експлуатації її праці,... учинені щодо неповнолітнього... або пов'язані з незаконним вивезенням дітей за кордон чи поверненням їх в Україну...» (Ст. 149, Кримінальний кодекс України);

...за даними Міністерства внутрішніх справ України, із початку 2005 р. зареєстровано 148 злочинів, передбачених ст. 149 ККУ (торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини), серед загальної кількості потерпілих – 18 неповнолітніх;

...за даними Міжнародної організації праці, кількість дітей у світі, втягнутих у торгівлю людьми, становить 1,2 мільйона щорічно;

...обіцяючи цікаве життя, навчання й роботу в Західній Європі, Росії, США та інших країнах, сутенери заманюють дівчат не тільки з бідних, а і з цілком благополучних родин;

...інколи батьки продають своїх дітей людям, які примушують їх працювати жебраками, на полях, у магазинах, барах, на дорогах, у шахтах, у секс-індустрії; усі ці діти хворіють на різні хвороби, стають каліками та інвалідами;

...деякі з потерпілих у віці 11–18 років були доведені до несвідомого стану в результаті вживання спиртних напоїв, наркотиків, токсинів;

...їх закидали в автобус і вивозили; деякі дотепер вважаються безвісті зниклими;

...дітей закривають у квартирах, примушують побиттями, голодом і наркотиками до сексу з клієнтами; спроби втечі закінчуються побиттями, травмами і навіть смертю; були випадки, коли, не витримуючи знущань, дівчата кидалися з вікон...

Торгівля дітьми карається позбавленням волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років (Ст. 149, Кримінальний кодекс України)

Використання дітей у порнографії

«будь-яке зображення будь-якими засобами дитини, яка здійснює реальні або змодельовані відверто сексуальні дії, або будь-яке зображення статевих органів дитини, переважно, в сексуальних цілях...» (Із Факультативного протоколу до Конвенції ООН про права дитини);

«... примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- й відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру...» (Ст. 301, Кримінальний кодекс України);

...за даними Міністерства внутрішніх справ України, із початку 2005 р. порушено 142 кримінальні справи за ознаками ст. 301 ККУ (ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнопредметів);

...експлуаторське використання дітей у порнографічних діях та матеріалах, які можуть включати в себе фотографії, слайди, журнали, малюнки, відеофільми, комп'ютерні диски тощо;

...цифрові фотоапарати та відеомагнітофони зробили процес виготовлення порнографії швидшим і дешевшим, зменшився ризик розкриття злочину;

... у більшості випадків дитяча порнопродукція виготовляється злочинними групами, які складаються з осіб із чіткими обов'язками – оператор, який робить зйомку; агент, який вербує дітей; розповсюдjuвач, який здійснює зв'язки з по-

купцями; техніки вербування дітей гнучкі, нескладні й добре організовані;

...продукція продається здебільшого через Інтернет; згідно з Італійським центром досліджень (Eurispes), 12 мільйонів зразків дитячих порнографічних зображень є доступними в Інтернеті, кількість відео-дисків та сайтів, що містять ці незаконні матеріали, складає, відповідно, 250 та 12 тисяч, але не може бути впевненості в тому, скільки дитячої порнографічної продукції існує у світі.

...діти, яких використовували для виготовлення порнопродукції, – це переважно дівчата, хоча останні звіти неурядових структур вказують на зростання випадків втягнення хлопців;

...середній вік дітей, яких використовували у виробленні порнографії, становить від 4 до 10 років, але також зафіксовано випадки використання дітей молодшого віку...

Примушування дітей до участі у створенні порнографічної продукції карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років (Ст. 301, Кримінальний кодекс України).

Використання дітей для сексуальних стосунків з іноземними туристами (дитячий сексуальний туризм).

«Сексуальна експлуатація дитини чоловіком чи жінкою, які подорожують з однієї країни до іншої, зазвичай із більш розвиненої до менш розвиненої, для вступу до сексуальних зносин з дитиною». (За матеріалами Міжнародної організації ЕКПАТ);

...туристи, які використовують дітей для задоволення своїх сексуальних бажань, можуть мати будь-який соціальний статус чи професію, бути одруженими чи неодруженими, чоловіками чи жінками, туристами чи людьми, що перебувають у відрадженні;

...вони можуть бути педофілами, які подорожують у пошуках дітей, щоб використати їх для сексуального задоволення, або мандрівниками, для яких насильство над дітьми не є метою подорожі;

....за даними дослідження, проведеного ЕКПАТ Італія, простежується зменшення віку туристів, які використовують дітей для задоволення своїх сексуальних бажань, тобто на сьогодні його середній вік складає від 21 до 40 років;

...вони часто виправдовують свою поведінку, стверджуючи, що вона є прийнятною

для культури цієї країни, або тим, що вони допомагають цим дітям, даючи їм гроші;
...по мірі того, як заходи із запобігання та захисту від цього явища проводяться в якій-небудь країні, дитячі секстуристи можуть вибрати сусідню країну як мету своєї подорожі; країни призначення можуть змінюватися через зростаючий попит на «екзотику» або з міркувань щодо зручності;
...для розслідування злочинів, учинених на території іншої держави, потрібно міжнародне співробітництво й відпрацьовані схеми координації дій держав, що дотепер не погоджено з багатьма країнами СНД...

Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність

Залучення неповнолітніх осіб до злочинної діяльності відбувається через примус, спонукання, умовляння, погрожування, підкуп, обман тощо. Відомі випадки, коли українських підлітків примушували перевозити і продавати наркотики в Молдові та Росії. Серед інших видів злочинної діяльності, до якої втягують дітей, чільне місце посідає примус до дрібних крадіжок на ринках чи у квартирах.

Купівля-продаж дітей здійснюється також для всиновлення (удочеріння) в комерційних цілях (оформлення відповідним юридичним актом входу неповнолітньої особи до сім'ї на формальних правах сина (дочки) без наміру реального встановлення сімейних відносин виключно для подальшого використання потерпілої особи з будь-якою корисливою метою), трансплантації органів, експлуатації дитячої праці, використання для жебрацтва або примусу до жебрацтва (жінки-жебрачки, що тримають на руках дітей, які постійно сплять, завдають непоправної шкоди їхньому здоров'ю, оскільки використовують для їх заспокоєння снодійне або наркотичні речовини), втягнення в збройні конфлікти. Перелік функцій підлітків багатий: збір інформації, перенесення вантажів, рабська праця, надання сексуальних послуг. На щастя, ця практика в нас не поширена. На вулиці тепер часто можна побачити не тільки маленьких дітей, які просять гроші, крадуть у перехожих речі, але й дівчаток, які відкрито займаються проституцією та знімаються в порнографічних фільмах. В Інтернеті можна знайти безліч відеороликів порнографічного змісту за участі маленьких дітей. Причому торгівля дітьми всередині країни відбувається набагато частіше, ніж торгівля за кордон. По-перше, це набагато дешевше для торговців «живим товаром». А, по-друге, нема тяганини при оформленні документів, як кажуть експерти.

Часто бувають випадки, коли дітей з однієї області перевозять в іншу просити милостиню та для використання в порнобізнесі. Таку галузь ще називають новою формою рабства або спотвореною формою міграції.

Зазвичай у таку ситуацію потрапляють насильно не тільки діти-сироти чи безпритульні, багато дітей, які мають батьків, ідуть на це добровільно. Саме так вони заробляють гроші.

Витяги із законів України, що регламентують ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Кодекс законів України про працю

Стаття 187

Права неповнолітніх у трудових правовідносинах. Неповнолітні, тобто особи, що не досягли вісімнадцяти років, у трудових правовідносинах прирівнюються у правах до повнолітніх, а в галузі охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці користуються пільгами, встановленими законодавством України.

Стаття 188

Вік, з якого допускається прийняття на роботу. Не допускається прийняття на роботу осіб молодших шістнадцяти років. За згодою одного з батьків або особи, що їх замінює, можуть, як виняток, приймати на роботу осіб, які досягли чотирнадцяти років.

Для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процес навчання, у вільний від навчання час по досягненні ними чотирнадцятирічного віку за згодою одного з батьків або особи, що його замінює.

Стаття 189

Облік працівників, які не досягли вісімнадцяти років. На кожному підприємстві, в установі, організації має вестися спеціальний облік працівників, які не досягли вісімнадцяти років, із зазначенням дати їх народження.

Стаття 190

Роботи, на яких забороняється застосування праці осіб молодше вісімнадцяти років.

Забороняється застосування праці осіб молодше вісімнадцяти років на важких роботах і на роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах.

Забороняється також залучати осіб молодше вісімнадцяти років до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми.

Перелік важких робіт і робіт зі шкідливими і небезпечними умовами праці, а також граничні норми підіймання і переміщення важких речей особами молодше вісімнадцяти років затверджуються Міністерством охорони здоров'я України за погодженням із Державним комітетом України по нагляду за охороною праці.

Стаття 191

Медичні огляди осіб молодше вісімнадцяти років.

Усі особи молодше вісімнадцяти років приймаються на роботу лише після попереднього медичного огляду і в подальшому, до досягнення 21 року, щороку підлягають обов'язковому медичному огляду.

Стаття 192

Заборона залучати працівників молодше вісімнадцяти років до нічних, надурочних робіт і робіт у вихідні дні.

Забороняється залучати працівників молодше вісімнадцяти років до нічних, надурочних робіт і робіт у вихідні дні.

Стаття 193

Норми виробітку для молодих робітників.

Для робітників віком до вісімнадцяти років норми виробітку встановлюються, виходячи з норм виробітку для дорослих робітників пропорційно до скороченого робочого часу для осіб, що не досягли вісімнадцяти років.

Для молодих робітників, які поступають на підприємство, в організацію після закінчення загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних навчальних закладів, курсів, а також для тих, що пройшли навчання безпосередньо на виробництві, в передбачених законодавством випадках і розмірах та на визначені ним строки можуть затверджуватись знижені норми виробітку. Ці норми затверджуються власником або уповноваженим ним органом за погодженням з профспілковим комітетом.

Стаття 194

Оплата праці працівників молодше вісімнадцяти років при скороченій тривалості щоденної роботи.

Заробітна плата працівникам молодше вісімнадцяти років при скороченій тривалості щоденної роботи виплачується в такому ж розмірі, як працівникам відповідних категорій при повній тривалості щоденної роботи.

Праця працівників молодше вісімнадцяти років, допущених до відрядних робіт, оплачується за відрядними розцінками, встановленими для дорослих працівників, з доплатою за тарифною ставкою за час, на який тривалість їх щоденної роботи скорочується, порівняно з тривалістю щоденної роботи дорослих працівників.

Оплата праці учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів, які працюють у вільний від навчання час, проводиться пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку. Підприємства можуть встановлювати учням доплати до заробітної плати.

Стаття 195

Відпустки працівникам віком до вісімнадцяти років.

Щорічні відпустки працівникам віком до вісімнадцяти років надаються у зручний для них час. Щорічні відпустки працівникам віком до вісімнадцяти років повної тривалості у перший рік роботи надаються за їх заявою до настання шестимісячного терміну безперервної роботи на підприємстві, в установі, організації.

Стаття 198

Обмеження звільнення працівників молодше вісімнадцяти років.

Звільнення працівників молодше вісімнадцяти років з ініціативи власника або уповноваженого ним органу допускається, крім додержання загального порядку звільнення, тільки за згодою районної (міської) комісії в справах неповнолітніх. При цьому звільнення з підстав, зазначених в пунктах 1, 2 і 6 статті 40 цього Кодексу, провадиться лише у виняткових випадках і не допускається без працевлаштування.

Стаття 199

Розірвання трудового договору з неповнолітнім на вимогу його батьків або інших осіб. Батьки, усиновителі й піклувальники неповнолітнього, а також державні органи та службові особи, на яких покладено нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю, мають право вимагати розірвання трудового договору з неповнолітнім, у тому числі й строкового, коли продовження його чинності загрожує здоров'ю неповнолітнього або порушує його законні інтереси.

Закон України про охорону праці

Стаття 15. Охорона праці неповнолітніх

Забороняється застосування праці неповнолітніх, тобто осіб віком до вісімнадцяти років, на важких роботах і на роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах. Порядок трудового і професійного навчання неповнолітніх професій, пов'язаних з цими роботами, визначається положенням, яке затверджується Державним комітетом України по нагляду за охороною праці.

Забороняється також залучати неповнолітніх до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми.

Перелік важких робіт і робіт зі шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці неповнолітніх, а також граничні норми підіймання і переміщення важких речей неповнолітніми, затверджуються Міністерством охорони здоров'я України за погодженням з Державним комітетом України по нагляду за охороною праці. Неповнолітні приймаються на роботу лише після попереднього медичного огляду.

Забороняється залучати неповнолітніх до нічних, надурочних робіт та робіт у вихідні дні. Вік, із якого допускається прийняття на роботу, тривалість робочого часу, відпусток та деякі інші умови праці неповнолітніх визначаються чинним законодавством.

Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»

Стаття 7. Праця молоді

Держава гарантує працездатній молоді рівне з іншими громадянами право на працю. Особливості праці неповнолітніх встановлюються законодавством.

Держава забезпечує працездатній молоді надання першого робочого місця на строк не менше двох років після закінчення або припинення навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової або альтернативної (невійськової) служби. Дворічний строк першого робочого місця обчислюється з урахуванням часу роботи молодого громадянина до призову на строкову військову або альтернативну (невійськову) службу.

ТЕМА: ДИТИНА – ТВОРЕЦЬ СВОЄЇ ДОЛІ

Мета: формування батьківських компетентностей щодо допомоги в життєвому самовизначенні дитини.

Завдання:

- ❖ обґрунтувати важливість розуміння та підтримки дитини для її життєвого самовизначення;
- ❖ обговорити розуміння сутності понять «щастя», «успіх», «життєві цілі»;
- ❖ розглянути роль сім'ї в життєвому самовизначенні дитини.

Ключові слова: щастя, успіх, чинники щастя, життєві цілі, життєва перспектива.

Час проведення: 90 хв.

ПЛАН

1. Вступне слово (5 хв.).
2. Вправа «Роздуми про щастя» (15 хв.).
3. Колаж «Щаслива дитина» (20 хв.).
4. Стати успішним. Притча «Щастя Соломона» (7 хв.).
5. Індивідуальна робота «Яким я бачу майбутнє моєї дитини»? (20 хв.).
6. Вправа «Мій найбільший життєвий успіх» (10 хв.).
7. Обговорення «Як я можу допомогти дитині в досягненні її мети»? (10 хв.).
8. Підбиття підсумків (3 хв.).

III Вступне слово (5 хв.).

Шановні батьки! Протягом декількох занять поспіль ми разом із вашими дітьми намагалися дати відповіді на низку запитань, зокрема:

- ❖ Що таке щастя, та які чинники допомагають бути людині щасливою?
- ❖ Як досягати своєї мети або чи важливе цілепокладання в життєвому самовизначенні?

Кожен у житті хоче бути щасливим, проте кожен уявляє щастя по-різному. Узагалі, що таке щастя? Дуже складне, погодьтеся, питання.

Крайня суб'єктивність цього питання робить дуже й дуже складною відповідь самому собі на питання «як зробити дитину щасливою?...» А ще не менш важливим є питання, що таке життєвий успіх. Як допомогти дитині бути щасливою й успішною? Хоча підняті питання є досить глобальними, давайте спробуємо обговорити їх протягом нашої зустрічі.

III Вправа «Роздуми про щастя» (15 хв.).

Мета: надати можливість учасникам визначитися із розумінням сутності поняття «щастя». Визначити основні чинники, які допомагають людині відчувати себе щасливою.

Необхідні матеріали: аркуш альбому для фліпчарту, маркери, інформаційні матеріали.

Хід проведення:

Педагог звертається до учасників зі словами: «Щастя... Усі найзаповітніші людські мрії й бажання увібрало в себе це слово, усі людські радощі та сподівання. Кожна людина на своєму життєвому шляху прагне бути щасливою, але кожен із нас розуміє щастя по-своєму. А як розумієте щастя ви...»

Педагог пропонує учасникам по черзі продовжити фразу «Для мене щастя – це / коли...» і таким чином висловити свою думку й поділитися розумінням поняття «щастя» з іншими.

Відповіді учасників педагог узагальнює та занотовує на ватмані.

До уваги педагога!

Під час виконання вправи педагог може запропонувати учасникам визначення,

подане в словникові:

«*Щастя* – це стан найвищого внутрішнього вдоволення людини умовами свого буття, повнотою й осмисленістю життя, реалізацією свого людського призначення. Інакше кажучи, «щастя» – це міра задоволення індивіда від реалізації життєвих цілей, оцінки досягнутого, порівняно з високим ідеалом».

Можна також використати різноманітні афоризми, висловлювання, цитати відомих людей про щастя.

Закінчивши вправу, слід підвести учасників до думки, що у всі часи люди, вдумливі й допитливі, запитували себе, що таке щастя та як досягти цього блаженного стану. У процесі становлення психології як науки незліченні дослідники намагалися розкрити хвилюючу таємницю, приходячи при цьому до різних і часто суперечливих висновків.

Не так давно двоє американських – психологів (Девід Майерс і Ед Дінер) спробували провести порівняльний аналіз результатів попередніх досліджень. У результаті більшість протиріч дивним чином зникло, й виявився разючий факт наявності якогось ядра загальних для щасливих людей властивостей. Зокрема, на їхню думку, щасливі люди:

- вирізняються високою самооцінкою;
- живуть із почуттям, що керують власним життям, високо оцінюють свої можливості впливати на події та оточуючих;
- вірять в успіх. Їм притаманне переконання: «Якщо я беруся за справу, вона мені завжди вдасться»;
- спираються на міцні сімейні й дружні зв'язки;
- здатні повністю віддаватися будь-якому завданню – як у професійній діяльності, так і в захопленнях.

III Колаж «Щаслива дитина» (20 хв.).

Мета: надати можливість учасникам визначити, що потрібно для того, аби дитина почувала себе щасливою.

Необхідні матеріали: аркуші альбому для фліпчарту, кольоровий папір, олівці, фломастери, клей, ножиці, журнали.

Хід проведення:

Педагог звертає увагу учасників на те, що під час попередньої вправи обговорювалося визначення сутності поняття «щастя». Усі перераховані моменти більшою мірою обговорювалися з точки зору дорослих людей. Зазначені питання природно стосуються й дитини. Тож зараз учасники спробують зробити колаж «Щаслива дитина».

I етап

Педагог об'єднує учасників у декілька груп (залежно від кількості учасників) та пропонує замислитися й відтворити в колажі відповідь на запитання «Що дитині потрібно для щастя?». Для цього учасникам потрібно буде попрацювати над образом щасливої дитини за допомогою малюнків, символів, образів...

II етап

Групи по черзі презентують образ щасливої дитини, а інші учасники визначають, що саме викликає враження, що дитина насправді щаслива.

По завершенні вправи відбувається обговорення напрацювань.

До уваги педагога!

Варто звернути увагу учасників на те, що дитині, щоб почуватися щасливою, потрібно, аби задовольнялися її потреби — фізіологічні, потреби любові, безпеки й визнання. Недостатнє задоволення будь-якої з потреб перешкоджає формуванню основних структур особистості (почуття особистої гідності, впевненості в собі тощо), які допомагають людині жити в гармонії із собою та довкіллям.

Особливо актуальною є потреба дитини в безумовній батьківській любові. Якщо в перші роки життя любов батьків забезпечує життя й безпеку дитини, то в процесі дорослішання вона виконує функцію підтримки рівноваги внутрішнього, емоційного і психологічного світу дитини. Вона полягає в тому, щоб бути для когось значущим, посідати певне місце в житті і серці цієї людини. Це потреба в доброму й м'якому ставленні. Це також потреба дитини в тому, щоб у ній бачили її саму, а не когось іншого, щоб не порівнювали ні з якою іншою дитиною. Простіше кажучи, це потреба бути в очах інших людей неповторною й єдиною. Любов і прийняття людиною самої себе залежить від того, наскільки її любили і приймали в дитинстві батьки.

Дитина також відчуває потребу в захисті, підтримці, порятунку від почуття страху і прикроців. Важливо розуміти дитину, допомогти їй висловити ці

страхи, навчити дивитися в обличчя труднощам. Дітям потрібно відчувати опору у своїх рідних, а надто – у батьках.

Для того, щоб почуватись упевнено, відчувати свою корисність і значущість, дитині потрібно, щоб хтось схвалював її дії, визнавав досягнення, вірив у її можливості.

Побуває така фраза: «Якщо ви хочете виростити щасливих і хороших дітей, витрачайте на них вдвічі менше грошей та вдвічі більше власного часу...» Дитяче щастя не завжди вимірюється в тоннах іграшок та шоколаду, чи, може, у необмеженому доступі до комп'ютера й телевізора...

Важливо зазначити, що незадоволена в дитинстві потреба стає основною мотиваційною силою дорослої особистості. Наприклад, людина, позбавлена в дитинстві контакту з матір'ю, її турботи й захисту, постійно шукає захищеності в навколишньому світі. Невизначені ситуації вона переживає надто болісно, оскільки вони нагадують дитячу травму. Вона постійно прагне заповнити дефіцит почуття впевненості.

Отже, уявлення дитини про себе, навколишній світ формуються внаслідок взаємодії з дорослими, передусім значущими та небайдужими. Близьке оточення є для дитини дзеркалом, у якому вона бачить себе, завдяки якому починає себе розуміти.

Ця вправа може мати й *III етап*.

На ньому педагог може зачитати результати проведення вправи з дітьми «Ліцензія на щастя» (див. С. 10–11 посібника Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми / 10 клас ; наук. кер. та ред. І. Д. Звереві та Ж. В. Петрочко / І. Д. Зверева, Ж. В. Петрочко. – К. : ТОВ «Основа», 2012. – 140 с.). Проте важливо узгодити з дітьми, чи можуть бути їх думки з приводу що потрібно дітям, аби почувати себе щасливими, їх думки, почуття, наміри. Вправа буде більш результативною, коли батьки матимуть змогу порівняти свої уявлення про щастя дитини з дитячими.

На завершення вправи важливо запитати в учасників, як вони вважають, чи щаслива їхня дитина? Чи все в неї є для щастя?

Для того, аби отримати відповідь на це запитання, важливо передусім спробувати поговорити з дитиною по душах: можливо, дорослі дізнаються для себе багато нового, зокрема чи купається дитина в щасті, чи страждає від нестачі позитивних емоцій. Дуже важливо, щоб дитина була щасливою, адже щасливе дитинство – запорука успішного дорослого життя.

IIII Стати успішним. Притча «Щастя Соломона» (7 хв.).

Мета: на емоційно-смісловому рівні допомогти учасникам усвідомити роль життєвих цілей у досягненні щастя.

Необхідні матеріали: інформаційні матеріали для педагога.

Хід проведення:

Педагог зазначає, що часто поряд із поняттям «щастя» вживають поняття «успіх, успішність». Педагог пропонує послухати притчу «Щастя Соломона», яка розміщена в інформаційних матеріалах для педагога (див. Інформаційні матеріали «Стати успішним. Притча “Щастя Соломона”»).

Запитання для обговорення:

- ❖ Про що ця притча?
- ❖ Які висновки ви можете зробити для себе?
- ❖ Що таке життєві цілі? Для чого вони потрібні?
- ❖ Як досягнення мети допомагає у відчутті себе щасливим, успішним?

Педагог зазначає, що відомий дослідник Максвел Мольц у своїй книзі «Я – це Я, або як стати щасливим» зазначає, що Людина – це істота, яка завжди прагне до будь-якої цілі; вона живе нормально й природно, якщо орієнтована на певну мету. Саме відчуття щастя і є ознакою нормальної, природної життєдіяльності. Коли людина діє цілеспрямовано, вона зазвичай відчуває себе відносно щасливою.

IIII Індивідуальна робота «Яким я бачу майбутнє своєї дитини?» (20 хв.).

Мета: допомогти з'ясувати очікування учасників стосовно майбутнього їхніх дітей. Визначити, яким вони бачать майбутнє дітей.

Необхідні матеріали: листи чистого паперу формату А4, ручки.

Хід проведення:

Педагог просить учасників замислитися та описати на аркуші паперу формату А4, яким вони бачать майбутнє своєї дитини в найближчі 10 років. Чого дитина за ці роки досягла, яке в неї оточення, чим вона займається, як у неї з роботою, сім'єю, іншими надбаннями тощо.

Після цього, за бажанням, учасники можуть озвучити свої напрацювання.

До уваги педагога!

Варто зазначити для батьків, що подібну вправу виконували і їхні діти (див. вправа «Зустріч однокласників через 10 років». (Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція: метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми: 10 клас ; наук. кер. та ред. І. Д. Зверева та Ж. В. Петрочко. – К. : ТОВ «Основа», 2012. – С. 29-32).

Попросіть батьків поспілкуватися вдома на цю тему з їхніми дітьми. Важливо, аби батьки самі пригадали себе в минулому (через такий самий проміжок часу). Що змінилося з того часу? Чи здійснилися їхні мрії? Чи сталося так, як вони планували? Попросіть батьків поділитися власним досвідом із дітьми.

III Вправа «Мій найбільший життєвий успіх» (10 хв.).

Мета: спонукати до спогадів із власного минулого про досягнення життєвих успіхів для розуміння ролі батьків у допомозі дитині в життєвому самовизначенні.

Хід проведення:

Педагог пропонує учасникам пригадати у їхньому житті ті моменти, коли вони досягали бажаних цілей.

Запитання для обговорення:

- ❖ Які почуття переповнювали вас, коли ви досягали найзаповітнішої цілі?
- ❖ Що допомагало вам у досягненні мети?
- ❖ Як реагували ваші батьки на ваші успіхи в житті?
- ❖ Якою, на вашу думку, є роль батьків у досягненні успіхів дітей?

До уваги педагога!

Ця вправа допоміжна у виконанні наступної вправи. Актуалізація власного досвіду допоможе батькам у розумінні власної ролі в допомозі дитині на шляху життєвого самовизначення. Для розуміння ефективного планування цілей педагог може запропонувати до уваги учасників інформаційні матеріали «Постановка життєвих цілей».

■■■■ Обговорення «Як я можу допомогти дитині в досягненні її мети» (10 хв.).

Мета: допомогти визначити роль батьків у життєвому самовизначенні дитини .

Необхідні матеріали: аркуш альбому для фліпчарту, маркери, інформаційні матеріали для педагога.

Хід проведення:

Педагог просить учасників, спираючись на власний досвід, визначити, яким чином вони могли б допомогти дитині в досягненні її мети. Які конкретні поради вони могли б дати.

Відповіді учасників педагог узагальнює та фіксує на аркуші альбому для фліпчарту.

■■■■ Підбиття підсумків (2 хв.).

Педагог звертає увагу учасників на вислів В. Ґого: «Найбільше щастя в житті – це впевненість у тому, що вас люблять, люблять заради вас самих». Для ваших дітей щастя, насамперед, – це ваша любов, увага, турбота про них. Подумайте, як часто ви говорите своїм дітям, що любите їх, скільки часу ви проводите разом із ними, розмовляєте про їхні справи, цікавитесь їхнім життям? Любіть ваших дітей, пишайтеся ними, звертайте увагу на їх сильні сторони, допомагайте долати труднощі. Будьте завжди поруч із ними!

Список використаної літератури

1. Ледлофф Ж. Как вырастить ребенка счастливым. Принцип преемственности / Ледлофф Ж. – М. : Генезис, 2003. – 207 с.
2. Лукашевич Н. Самоменеджмент. Теория и практика : учебник / Лукашевич Н. – К. : Ника-Центр, 2007. – 344 с.
3. Мельник В. Таємниця Бажань, Щастя та Кохання або як стати найщасливішою людиною / В. Мельник. – Т., 2009 р.
4. Одолінський В.Г. Життєві перспективи старшокласників: мотивація та чіткість уявлення [Текст] / В. Г. Одолінський // Практична психологія та соціальна робота: науково-практичний та освітньо-методичний журнал. – 2006. – № 9. – С. 70–72.

5. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми: 10 клас ; наук. кер. та ред. І. Д. Зверева та Ж. В. Петрович. – К. : ТОВ «Основа», 2012. – 140 с.
6. Темплтон, Д. Всемирные законы жизни / Джон Темплтон ; пер.с англ. Т. Л. Черезовой. – М. : АСТ, 2007. – 610 с.
7. Чудновский В. Э. Проблема становления смысложизненных ориентаций личности // Психологический журнал. – 2004. – Т. 25. – № 6. – С. 5–11.
8. Щастя – притчі, цитати, історії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sobiratelzvezd.ru>.
9. Покрокова реалізація мрій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.savetime.com.ua/uk/goals.html>

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПЕДАГОГА

Стати успішним. Притча «Щастя Соломона».

Одного разу один шанований городянин прийшов до Соломона, який насолоджувався видовищем риб, що плескалися в ставку, і повідав:

– Царю, я в недоумінні! Кожен день мого життя схожий на попередній, я не відрізняю світанок від заходу й більше не відаю щастя.

Соломон замислився і сказав:

– Багато хто мріяв би виявитися на твоєму місці, мати твій будинок, твої сади та твої багатства. А про що мрієш ти?

Відповів прохач:

– Спочатку я мріяв звільнитися з рабства. Потім я мріяв, щоб моя торгівля приносила дохід. А тепер я не знаю, про що мріяти.

Тоді Соломон сказав:

– Людина, яка не має мрії, подібна до риб, що плавають у цьому ставку. Кожен день їхнього життя схожий на попередній, вони не відрізняють світанок від заходу й не відають щастя. Тільки на відміну від риб, ти сам замкнув себе у своєму ставку.

Якщо у твоєму житті немає благої мети, ти безцільно тинятимешся по своєму дому й, помираючи, зрозумієш, що прожив даремно. Якщо мета є, усякий раз, роблячи крок, ти знатимеш, наблизив він тебе до твоєї мети або віддалив, і це наповнюватиме тебе азартом і пристрастю до життя.

Прохач наморщив лоб і вимовив:

– Чи означає це, що кожен раз, досягаючи однієї мети, я повинен шукати наступну, кожен раз, коли виконується одна моя мрія, я повинен загадувати іншу, і тільки в пошуку я набуду щастя?

І відповів цар:

– Так.

ПОСТАНОВКА ЖИТТЄВИХ ЦІЛЕЙ

(за матеріалами сайту <http://www.savetime.com.ua>).

Цілі є уявленнями про майбутнє, для реалізації яких Ви хочете що-небудь зробити. «Мислити цілями» — означає розуміти, у якому напрямі йти та якого кінцевого результату потрібно досягти.

Одним зі способів постановки цілей є застосування так званих SMART-критеріїв.

Отже, цілі повинні бути:

- ❖ Конкретні (Specific);
- ❖ Вимірювані (Measurable);
- ❖ Досяжні (Achievable);
- ❖ Орієнтовані на результат (Result-oriented);
- ❖ Орієнтовані на конкретний термін (Time-based).

Конкретність цілі (S)

Мета повинна бути чітко сформульована. Інакше в результаті може бути досягнутий результат, що кардинально відрізняється від запланованого.

Вимірюваність цілі (M)

Якщо в цілі не буде матеріальних параметрів, якими можна виміряти, то неможливо буде визначити, досягнуто результату чи ні.

Досяжність цілі (A)

Цілі використовуються як стимул для розв'язання якихось завдань і, таким чином, подальшого просування вперед за рахунок досягнення успіху. Не потрібно ставити такі цілі, які, навпаки, призводили б до збільшення стресів у вашому житті. Варто ставити достатньо складні цілі, що вимагатимуть зусиль, але при цьому зважати на те, що вони повинні бути досяжними.

Орієнтованість цілі на результат (R)

Цілі повинні характеризуватися виходячи з результату, а не роботи, що виконується. Так досягається ефективність. Можна поставити собі за мету приходити на роботу на годину раніше, але якщо при цьому не визначити очікуваний від цього результат, то цю годину можна провести, попиваючи каву або просто розмовляючи.

Орієнтованість цілі на конкретний термін (Т)

Будь-яка ціль повинна бути обмежена в часі виконання, інакше можна шукати нову роботу роками.

Навіщо потрібно ставити собі цілі?

Визначаючи цілі, Ви мимоволі концентруєтесь не на тому, що робите, а на тому, для чого це робите. Це спонукає Вас конкретизувати кінцевий результат Вашої діяльності. Цілі є викликом Вам і спонукають Вас до дій. Без цілей відсутній критерій оцінки, по якому Ви могли б вимірювати Ваші трудовитрати. Знати свої цілі й послідовно до них прагнути означає концентрувати свою енергію на дійсно важливих справах, замість того, щоб даремно витратити свої сили.

Чи можуть цілі мінятися з часом?

Постановка цілей — перманентний процес, оскільки вони не задаються раз і назавжди, а можуть змінюватися з часом, наприклад якщо в процесі контролю за реалізацією наміченого плану дій з'ясується, що колишні уявлення були, по суті, неправильними або що запити виявилися завищеними чи заниженими. Важливо постійно пам'ятати, куди ми хочемо прийти, а куди потрапити не хочемо, щоб не виявитися там, куди нас хочуть привести інші відповідно до своїх цілей.

Як правильно ставити цілі?

Постановка цілей означає свідоме здійснення своїх дій відповідно до керівної лінії або орієнтиру. Щоб поставити цілі, треба думати про майбутнє. Традиційне мислення в рамках приватних завдань погане тим, що Ви загубитеся в дрібницях. Мислення у великих масштабах сприяє тому, що часткове підкоряється цілому. Стає зрозуміло, у якому напрямі рухатися і яким має бути кінцевий результат.

Існує п'ять основних принципів постановки цілей: точність, визначення, вимірність, досяжність, реалістичність, визначеність у часі. Процес постановки цілей охоплює три фази:

- ❖ знаходження мети: чого я хочу?
- ❖ ситуаційний аналіз: що я можу?
- ❖ формулювання цілей: до чого я конкретно приступаю?

Із чого слід почати?

Постарайтеся як можна конкретніше відповісти на такі питання:

- ❖ Яких цілей Ви хочете досягти?
- ❖ Чи узгоджуються вони між собою?
- ❖ Чи існують так звана вища мета й певна проміжна мета на шляху до головної?
- ❖ Чи знаєте Ви, якими потрібними для досягнення мети якостями Ви вже володієте (Ваші сильні сторони) і над чим Вам ще треба працювати (Ваші слабкі сторони)?

Найголовніше – прагніть добитися ясності мети. Спробуйте встановити цілі, які можуть бути обернені в безпосередні дії. Це безумовна, основна передумова успіхів у роботі й у житті!

Чи обов'язково формулювати свої цілі письмово?

Письмові цілі візуально запам'ятовуються та не схильні до забуття. Якщо Ви чітко визначите свої цілі, то вони автоматично набувають обов'язкового характеру: зафіксовані на папері, вони спонукають до систематичного аналізу, повторної перевірки й ревізії. Письмова реєстрація також сприяє тому, що частенько фіксуються більш чи менш сміливі уявлення та бажання. Отже, Ви приречитесь постійно пам'ятати про свої цілі й уточнювати їх.

Чи потрібно прагнути до того, щоб усі мої цілі були реалістичними?

На етапі визначення своїх цілей неістотно, чи виявляться Ваші уявлення реалістичними чи утопічними. Значно важливіше з'ясувати, що є Вашими «життєвими лініями», що визначають Ваше існування, а також які Ваші бажання, до виконання яких Ви прагнутимете найближчими роками. Навіть ті цілі, що здаються спочатку утопічними, можуть стати стимул-реакціями й орієнтирами у Вашій подальшій роботі й Вашому подальшому житті!

Як правильно визначити мої особисті цілі?

Знаходження особистих цілей може здійснюватися за допомогою таких чотирьох пунктів:

- (1) Розробка загальних уявлень про життєві прагнення.
- (2) Розподіл життєвих цілей у часі.
- (3) Конкретизація уявлень про розвиток життєвих цілей.
- (4) Інвентаризація цілей.

Для уточнення уявлень про свої життєві прагнення спробуйте уявити собі можливу картину Вашого майбутнього життя. Проаналізуйте, як протікало до цих пір Ваше життя, у чому полягали Ваші найбільші успіхи, як Ви уявляєте собі своє майбутнє, чого ще Ви хотіли б досягти. Назвіть п'ять найважливіших цілей, які Ви хотіли б досягти до кінця свого життя.

Тепер спробуйте уточнити характер Ваших цілей. Які з них є довгостроковими (чого Ви хочете досягти на цьому світі, у цьому житті), середньостроковими (чого Ви хочете досягти в найближчих п'ять років) і короткостроковими (чого Ви хочете добитися в найближчих 12 місяців)?

І, нарешті, складіть повний список Ваших цілей:

- ❖ особисті цілі (цілі життя)
- ❖ професійні цілі (цілі кар'єри)
- ❖ досвід, який Ви ще хотіли б придбати (особистий і професійний),
- ❖ те, що Ви ще хотіли б зробити в особистому житті і у професійній сфері.

Що робити після того, як список цілей складено?

Після того, як Ви прояснили для себе питання про особисті й професійні цілі, слід зайнятись аналізом наявних у Вашому розпорядженні ресурсів, тобто засобів для досягнення цілей. Визначивши, «куди я хочу?», слід продумати відповідь на питання «де я перебуваю й чому?».

Постарайтеся пригадати всі свої найбільш помітні успіхи в роботі та в особистому житті. Подумайте, які здібності, знання й досвід необхідні, щоб досягти цих успіхів? Завдяки яким здібностям Ви досягли бажаних результатів? Що Ви взагалі можете зробити, тобто яким особистим потенціалом для досягнення своїх цілей Ви володієте?

Тепер складіть список своїх найбільших невдач і відзначте, наслідком відсутності яких якостей вони були. Подумайте над тим, як Ви свого часу здолали ту або іншу невдачу. Пам'ятаєте: знати свої слабкості – означає укріплювати свої сильні сторони!

Тепер Ви можете переходити до наступного етапу визначення своїх цілей – до аналізу «ціль–засіб».

Що таке аналіз «ціль–засіб»?

У процесі аналізу необхідні для досягнення бажаних цілей засоби (особисті, фі-

нансові, тимчасові ресурси) порівнюються з реальною ситуацією. Для цього зверніться до складеного раніше списку цілей і виберіть п'ять найважливіших. Визначте необхідні для досягнення цих цілей засоби й перевірте, чого Ви ще повинні досягти або до чого приступити, щоб ближче підійти до відповідної цілі.

Як зв'язати мої цілі з поточними життєвими планами?

Кожна мета має сенс лише тоді, коли встановлені терміни її втілення й сформульовані бажані результати. Сформулюйте тепер їх стосовно своїх бажаних і практичних цілей і перевірте ще раз свої плани із погляду того, наскільки вони реалістичні. Критерії встановлюєте Ви!

Не беріть на себе надто багато, оскільки нереальні завдання мають мало шансів бути виконаними. Установлюйте також конкретні короткострокові цілі, погоджені з досягненням Ваших довгострокових глобальних цілей. При прагненні до довгострокових цілей Ви повинні зважати на зміну зовнішніх умов і виникнення нових тенденцій. Тому поряд із загальними цілями важливо ставити перед собою й короткострокові досяжні підцілі та добиватися проміжних успіхів.

ТЕМА: ПІДГОТОВКА ДИТИНИ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Мета: визначити роль батьків у підготовці дітей до сімейного життя, формуванні готовності до створення сім'ї.

Завдання:

- ❖ обґрунтувати важливість підготовки підлітків до сімейного життя;
- ❖ обговорити розуміння критеріїв створення щасливої сім'ї;
- ❖ визначити найважливіші аспекти підготовки підростаючого покоління до сімейного життя;
- ❖ обговорити та визначити основні ризики, які існують при укладанні шлюбу за кордоном;
- ❖ сприяти осмисленню ролі батьківської родини в підготовці дитини до сімейного життя.

Ключові слова: сім'я, сімейне та подружнє щастя, готовність до сімейного життя.

Час проведення: 90 хв.

ПЛАН

1. Вступне слово (2 хв.).
2. Конфронтація «Міфи про сімейне щастя» (20 хв.).
3. Інформаційне повідомлення «Готовність до створення сім'ї: що вона включає?» (8 хв.).
4. Робота в групах «Підготовка молоді до сімейного життя» (15 хв.).
5. Дискусія «Шлюб з іноземцями – виграшна лотерея чи пастка» (20 хв.).
6. Вправа «Ризики укладання шлюбу за кордоном. Що важливо знати дітям?» (15 хв.).
7. Підбиття підсумків (10 хв.).

Вступне слово (2 хв.).

Шановні батьки! Одним з аспектів щасливого майбутнього дитини є її самореалізація в майбутніх ролях «чоловіка-дружини», «батька-матері». Ваші діти стоять на порозі дорослого життя. Зокрема досить скоро вони покинуть батьківську сім'ю і прагнутимуть створити власну. Але здібність стати щасливими в майбутній ролі (а вона не за горами) батька чи матері, чоловіка чи дружини, не приходить сама. Вона закладається в дитячі та підліткові роки, коли сім'я, як і школа, з перших кроків життя дитини виховує громадянина. Підготовка підростаючого покоління до сімейного життя повинна здійснюватися на всіх етапах його вікового розвитку. Про основні аспекти підготовки дітей до сімейного життя ми поговоримо сьогодні.

Конфронтація «Міфи про сімейне щастя» (20 хв.).

Мета: Обговорити наявні міфи та реальні факти щодо створення щасливої сім'ї.

Необхідні матеріали: таблички з надписами «міф», «дійсність».

Хід проведення:

На початку проведення вправи педагог пояснює принципи проведення конфронтації. Є дві позиції, які учасники можуть обрати відповідно до запропонованих ситуацій, обговорюючи міфи й реальність стосовно створення щасливої сім'ї. Зачитуючи кожне твердження з переліку, наведеного нижче, педагог пропонує обрати ту позицію, яку відстоюють учасники стосовно цієї ситуації, при цьому лаконічно обґрунтувавши свою точку зору. Після кожного твердження відбувається загальне обговорення.

Перелік тверджень для обговорення:

1. Сімейне щастя – це результат великого везіння.

До уваги педагога!

Важливо зауважити, що більшість благополучних сімейних пар приходять до сімейної згоди, як правило, не відразу, і їхнє щастя – це підсумок дуже великої сумісної праці в повсякденному житті, їх любові, розуміння, підтримки один одного. Сімейне щастя потрібно берегти. Щаслива сім'я – це завжди заслуга подружжя, нагорода за їхню працю.

2. Для того, щоб сім'я була щасливою, обов'язково потрібно мати багато грошей, зручне, просторе житло, хорошу машину... Без усього цього щастя просто не є можливим.

До уваги педагога!

Всі вищеперераховані блага не перешкоджають жодній сім'ї й можуть дуже допомогти подружжю стати щасливим. Але, як не дивно, можуть і ніяк не сприяти сімейному щастю. Усе залежить від самих людей. Напевно, майже кожному відомі приклади, коли дуже забезпечені сім'ї – з дітьми, квартирами, машинами, нерухомістю – почували себе не досить щасливими. Ніхто, звичайно, не заперечує, що подружжя повинне прагнути створити хороші матеріальні умови для себе і своїх дітей, але найголовнішими цінностями завжди будуть любов, мир, лад, тепло, дружня атмосфера в сім'ї. Ось без них сімейного щастя точно не побудувати.

3. Подружнє щастя – це постійне свято життя, закоханість, яка ніколи не припиняється, море пристрасті, драйву й романтики. І взагалі, життя щасливої сім'ї проходить без усяких проблем і скорботи.

До уваги педагога!

Насправді ні в одній, навіть дуже щасливій сім'ї пристрасть і закоханість вічно продовжуватися не можуть. Усе це, як правило, переходить в рівне, спокійне, радісне душевне відчуття взаємної прихильності, любові й сімейної єдності. Велике виявляється в малому, щастя завжди складається з якихось звичайних, повсякденних приємних дрібниць. Якщо не уміти бачити їх у кожному дні, то й велику радісну подію можна не помітити. Щастя – це коли знаходиш вранці записку від дружини з проханням купити продукти, а в кінці – приписка: «Я тебе люблю». Щастя – це і нова скатертину на столі, і простий, але смачний обід, і чашка гарячого чаю, подана дбайливою рукою, коли втомлений приходиш з роботи, і похід за грибами всією сім'єю... Та багато ще всього. Кожен день дає щось нове...

Що ж до проблем, скорбот, то вони, на жаль, трапляються в будь-якій сім'ї. Просто в щасливій сім'ї проблеми, труднощі не руйнують сім'ю, а тільки роблять її міцнішою, дружнішою.

III Інформаційне повідомлення «Готовність до створення сім'ї: що вона включає?» (8 хв.).

Мета: поінформувати про найважливіші аспекти підготовки підростаючого покоління до сімейного життя.

Необхідні матеріали: Інформаційні матеріали для педагога «Готовність до шлюбу. Що вона включає?».

Хід проведення:

Педагог робить невелике інформаційне повідомлення про найважливіші аспекти підготовки підростаючого покоління до сімейного життя на основі інформаційних матеріалів для педагога (див. Інформаційні матеріали «Готовність до шлюбу. Що вона включає?»).

III Робота в групах «Підготовка молоді до сімейного життя» (15 хв.).

Мета: Сприяти осмисленню ролі батьківської родини у підготовці дитини до сімейного життя.

Необхідні матеріали: аркуші альбому для фліпчарту за кількістю груп, маркери, інформаційні матеріали для педагога «Підготовка молоді до сімейного життя. Роль сім'ї».

Хід проведення:

Педагог зазначає, що на підготовку молоді до сімейного життя впливає низка факторів, і одним із головних є саме батьківська родина, де закладаються основи формування подружніх орієнтацій.

Педагог об'єднує учасників у декілька груп. Кожна група має визначити та записати конкретні чіткі речі, які мають робити батьки, аби сприяти підготовці молоді до сімейного життя. По завершенні справи відбувається обговорення напрацювань. Під час обговорення педагог може використовувати інформаційні матеріали (див. Інформаційні матеріали «Підготовка молоді до сімейного життя. Роль сім'ї»).

III Дискусія «Шлюб з іноземцями – вигршна лотерея чи пастка» (20 хв.).

Мета: обговорити та визначити основні ризики, які існують при укладанні шлюбу за кордоном.

Необхідні матеріали: інформаційні матеріали для педагога «Ризики укладання шлюбу за кордоном».

Хід проведення:

Педагог пропонує учасникам у ході дискусії обговорити ризики укладання шлюбу за кордоном.

Запитання для обговорення:

- ❖ Шлюб з іноземцями – виграшна лотерея чи пастка? Ваше ставлення до шлюбу з іноземними громадянами?
- ❖ Що гтовхає до пошуку кращої долі за кордоном, або чому має місце прагнення вийти заміж за іноземця / одружитися з іноземкою?
- ❖ Які мотиви переслідують іноземці, коли шукають другу половинку в інших країнах, особливо в Україні?
- ❖ Які приклади, історії щодо укладання шлюбів за кордоном вам відомі з реального життя? Поділіться ними.
- ❖ Якими, на вашу думку, є ризики укладання шлюбу за кордоном?

III Вправа «Способи уникнення ризиків укладання шлюбу за кордоном. Що важливо знати дітям?» (15 хв.).

Мета: визначити основні способи уникнення ризиків, які існують при укладанні шлюбу за кордоном.

Необхідні матеріали: аркуш альбому для фліпчарту, маркери.

Хід проведення:*I етап*

Педагог, використовуючи результати обговорення та висновки з попередньої вправи за допомогою методу мозкового штурму, просить учасників визначити основні способи уникнення ризиків укладання шлюбу за кордоном. Варіанти відповідей учасників педагог занотовує на аркуші альбому для фліпчарту.

II етап

Після того, як учасники визначили основні шляхи запобігання ризиків укладання шлюбів за кордоном, педагог пропонує їм разом подумати та визначити відповіді на таке запитання:

- ❖ Що важливо знати й довести до відома власних дітей, аби вони могли уникнути подібних ризиків?

■ Підбиття підсумків (10 хв.).

Підсумовуючи зустріч, педагог просить учасників висловитися по колу, продовжуючи речення «Сьогоднішня зустріч дала мені змогу...»

На завершення педагог звертається до учасників зі словом до батьків. «Шановні батьки! Ваші діти стоять на порозі дорослого життя. Вони потребують ваших порад, вашого соціального досвіду. Але ще більше вони потребують відчуття дорослості, поваги до їхнього вибору (у тому числі й до вибору об'єкта кохання). Пам'ятайте, що вимагаючи від них серйозної відповідальної поведінки, ви тим самим наголошуєте на їхньому праві на особисте, інтимне життя. Будьте послідовними у своїх вимогах, адже довіру підлітка дуже легко втратити. Сприяйте формуванню у ваших дітей уявлень про кохання на кращих зразках, які пропонує історія світової цивілізації».

Список використаної літератури

1. Борисов Г. Б. Воспитать семьянина / Борисов Г. Б. – М. : [б. и.], 2006.
2. Кинеса М. Брак под микроскопом: Физиология половой жизни человека. – К., 1992.
3. Ковалев С. В. Подготовка старшеклассников к семейной жизни: Тести, опросники, ролевые игры: Кн. для учителя. – М. : [б. и.], 2008.
4. Ковалев С. В. Психология семейных отношений / Ковалев С. В. – М. : [б. и.], 2007.
5. Лабоськіна Л. М. Статеве виховання підлітків. Батьківський лекторій / Л. М. Лабоськіна // Все для вчителя. – 2000. – № 26. – С. 11–13.
6. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : метод. посібник для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми. 10 клас ; наук. кер. та ред. І. Д. Зверева та Ж. В. Петрочко. – К. : ТОВ «Основа», 2012. – 140 с.
7. Сизанов А. Н. Подготовка подростков к семейной жизни / Сизанов А. Н. – М. : [б. и.], 2008.
8. Сухомлинский В. А. Избр. пед. соч. / Сухомлинский В. А. – К., 1980. – Т. 3. – С. 41.

9. Шнейдер Л. Б. Основи сімейної психології : учеб. посіб. для вузів: 2-е вид. / Шнейдер Л. Б. – М. : Ділова кн., 2006. – 768 с.
10. Вийти заміж за іноземця. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epochtimes.com.ua>
11. Одружся з україркою. Недорого. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pohlyad.com>

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПЕДАГОГА

ГОТОВНІСТЬ ДО ШЛЮБУ. ЩО ВОНА ВКЛЮЧАЄ?

До шлюбу потрібно дорости й дозріти. Готовність до шлюбу включає в себе фізіологічну готовність (здатність до репродуктивної функції), загальнолюдську (необхідний рівень психічного розвитку) та інші аспекти.

Зараз у нашій країні більшість шлюбів укладається за коханням. Довго й наполегливо боролися за це люди, адже без взаємної любові немає та не може бути особистого щастя. Але справа в тому, що навіть справжнє взаємне почуття любові ще не означає того, що молоді люди готові до шлюбу. Чому?

Вступ до шлюбу означає створення сім'ї й породжує нові права та обов'язки один стосовно одного й майбутніх дітей. Сьогодні в більшості держав закон вимагає реєстрації шлюбу. У багатьох країнах при оформленні шлюбу, як правило, укладають шлюбний контракт. У нашій країні шлюб – добровільний союз жінки та чоловіка, заснований на почуттях взаємної любові й поваги, вільний від матеріальних розрахунків. Визнається дійсним тільки шлюб, зареєстрований у державних органах реєстрації цивільного стану (РАЦС). Для укладення шлюбу потрібна взаємна згода тих, хто вступає в шлюб, і досягнення ними шлюбного віку, який збігається з віком громадянського повноліття.

Подружжя має рівні права й обов'язки: спільно виховують дітей, за обоюсторонньою згодою вирішують усі питання сімейного життя. Вони мають рівні права володіння, користування та розпорядження майном, яке нажили за час шлюбу. Подружжя вільні у виборі занять, професії й місця проживання.

Існують три основні ступені готовності молоді до шлюбу

1 . Фізична зрілість

У юнацькому віці завершується пубертатний період, тобто період статевого дозрівання. Фізіологи вважають його одним з найбільш відповідальних у житті людини. Це означає здатність молодих людей до зачаття дитини без шкоди для свого здоров'я, а для дівчини ще й здатність виносити й народити здорову дитину. Звичайно, статева зрілість – одна з найважливіших засад подружжя. Але статева зрілість ще не показник соціальної та психологічної готовності до шлюбу.

Для людей, які перебувають у шлюбі, дуже важливо бути, передусім, зрілими особистостями в соціально-психологічному відношенні.

Потрібна ще й етична, і економічна готовність до сімейного життя, не обійтися

й без оволодіння азбукою виховання дітей, самовиховання. Тому непросто визначити, хто з вісімнадцятирічних уже соціально й морально готовий до шлюбу, а хто ще дивиться на доросле життя очима дитини.

2. Соціальна зрілість

Серед прийнятих у суспільстві показників соціальної готовності до створення сім'ї найчастіше називаються завершення освіти, набуття професії або продовження здобуття вищої освіти, початок самостійної трудової діяльності. Із цим нерозривно пов'язана соціально-економічна готовність до шлюбу, суть якої полягає в можливості молодих людей самостійно матеріально забезпечити себе та свою сім'ю.

Однак частина молодих людей стають економічно незалежними від батьківської родини у 18–19 років, а інша частина – ще п'ять–сім років користується матеріальною допомогою батьків. Це протиріччя – серйозна перешкода на шляху зміцнення шлюбних союзів. Соціальна готовність до шлюбу включає усвідомлення молодими людьми того, що вони беруть на себе відповідальність одне за одного, за сім'ю, за дітей.

3. Етико-психологічна готовність до шлюбу

Ключовою передумовою гармонії подружжя й міцності сім'ї є етико-психологічна готовність людей, які одружуються. Юнака чи дівчину не можна вважати підготовленими до шлюбу, якщо в них не сформований ідеал сучасної сім'ї, якщо вони не мають чіткого уявлення про те, навіщо вступають у шлюб, чого чекають від сім'ї, які сімейні відносини хочуть побудувати, які обов'язки на них накладають шлюб, батьківство. Майбутнє подружжя має бути готове до того, щоб свідомими спільними зусиллями створити сприятливі умови для життя родини, для кожного її члена.

Із сім'єю людина, як правило, пов'язує своє прагнення бути щасливим. І дуже важливо вже з раннього дитинства активно прищеплювати дітям правильне уявлення про особисте щастя. Процвітання Батьківщини неможливе без дружньої родини, без дітей, без уміння робити людям добро, бути працьовитим. На відносини між подружжям, на характер сімейного життя певний вплив мають мотиви вступу в шлюб. Їх усвідомлення – важливий показник етико-психологічної готовності до сімейного життя.

Дуже важливо, щоб чоловік і дружина «підходили» один до одного за біологічними, психологічними і моральними факторами, включаючи різні аспекти виховання, соціальні, політичні, культурні й релігійні погляди, або ж щоб партнери терпляче ставилися до особливостей один одного.

Підготовка молоді до сімейного життя. Роль сім'ї.

Особливо відповідальним у плані підготовки молоді до сімейного життя є підлітковий період – пора змужніння, коли підліток не тільки усвідомлює свою приналежність до тієї чи іншої статі, але і унаслідок статевого потягу, що пробуджується, починає відчувати себе відповідно до своєї статі, чоловіком чи жінкою. Саме в цей період цементуються у фундаменті майбутньої особистості такі важливі якості, як повага до внутрішнього світу іншої людини, здібність співчуття, благородність, готовність прийти на допомогу, здатність любити, кохати.

Суперечки про те, як підготувати підлітка до нових для нього життєвих ролей, до створення міцної родини, не згасають. І ведуться вони здебільшого навколо проблем статевого виховання. Статеве виховання – невід'ємна, органічна частка морального та фізичного виховання підростаючого покоління.

На думку Л. М. Лабоськіної, статеве виховання має свою специфіку, свої завдання, свою методику, а тому може й повинно бути виділене в самостійний розділ виховної роботи, що вимагає від дорослих терпіння, такту та певної педагогічної культури. Про те, що здійснення статевого виховання в сім'ї наштовхується на численні труднощі, казати не доводиться. Одна з причин полягає в тому, що статеве виховання стосується речей інтимних, глибоко особистих, але й вимагає від дорослих знання вікової психології, індивідуальних особливостей дитини, способів установлення з ним духовного контакту, неможливого без взаємодовіри та поваги до внутрішнього світу підлітка, до його особистості. Більше того, від батьків вимагаються певні, хоча б мінімальні, знання в психофізіології підліткового віку, володіння санітарно-гігієнічною культурою. До того ж спілкуватись із підлітком про явища, які з ним відбуваються, дуже важко: соромиться і він, і його батьки. Чи не тому у зв'язуванні питань, що їх цікавлять, підлітки віддають перевагу не дорослим, а у своїм одноліткам чи старшим, більш «досвідченим» хлопцям та дівчатам?

Атмосфера, яка панує в родині, є основою морального виховання. Очевидно, що успіх справи значною мірою залежить від того, наскільки підготовлені до неї самі батьки, як вони забезпечені інформацією і за суттю, і за питанням методики статевого виховання в родині. Але не врятують положення ніякі спеціальні знання, якщо в родині, де ростуть діти, панують нездорові відносини, якщо поведінка її членів у побуті суперечить усім моральним нормам.

Піклування про моральне, а відповідно, і статеве виховання дітей в родині –

це передусім піклування про здоровий характер відносин між батьками, між ними і їхніми дітьми. Поведінка дорослих, їхній спосіб життя, моральне обличчя, відношення до праці, до своїх обов'язків у сім'ї, оцінка особистості батька чи матері оточуючими – колегами по роботі, сусідами і т. п. – усе це безпосередньо впливає на підлітка.

Коли відносини в сім'ї будуються на коханні та взаємоповазі, турботі один про одного, коли діти з малих років виховуються в атмосфері праці та гордості за її громадський результат, коли вони щасливі щастям своїх батьків, – моральний клімат родини, стиль її життя вже самі по собі виховують майбутніх творців сімейного щастя. І це зрозуміло: сприймаючи з раннього дитинства на прикладі батька чи матері відносини між хлопцем і дівчиною, чоловіком і дружиною, як благородні, чисті, красиві, люблячи своїх братів та сестер, підліток набуває твердого та високого морального критерію відносин до людини іншої статі.

Виховну значущість відносин між подружжям неодноразово підкреслював В. О. Сухомлинський: «У хорошій родині, де мати й батько живуть у згоді, де володарює чуйне ставлення до слова, до думок, почуттів, до погляду, ледве помітному відтінку настрою, у відносинах добра й згоди, взаємної допомоги й підтримки, духовної єдності й щедрості, довіри й взаємної поваги батьків, перед дитиною розкривається все те, на чому стверджується його віра у людську красу, його душевний спокій, рівновагу, його непримиренність до всього аморального, антисуспільного. Якщо віра ця зруйнована, до дитячої душі ввірветься трагедія, горе. Немає нічого найнебезпечнішого для сім'ї, ніж дитина, страждаюча, нещасна – на уламках своєї віри».

Виховна сила батьківського прикладу надзвичайно велика. У цьому постійно нас переконує практика. Приклад батьків для дитини – той перший соціальний взірць, на який вона зорієнтована і на основі якого вона оволодіває формами й змістом людських відносин, в тому числі культурою відносин статей.

Мета статевого виховання – оволодіння представниками підростаючого покоління моральною культурою у сфері стосунків статей. Статеве виховання – це насамперед моральна підготовка дитини до розуміння прихованого від нього життя дорослих. Неправильні погляди на відносини статей завжди виникають, якщо родина запізнюється зі статевою освітою, якщо дорослі в сім'ї уникають відкритої розмови на теми, що цікавлять дитину, не відповідають на «гострі питання». Якщо дитині природно й просто говорити про таємниці народження, материнство й батьківство, про кохання, серед дітей не буде циркулювати викривлена інформація про відносини статей, не стане розвиватися нездорова

цікавість. Статеве виховання буде ефективним у межах цілісного виховання особистості, формування загальної культури, вихованості дітей. Відома педагогічна істина: виховувати дитину потрібно з першого дня її життя, ця істина повною мірою стосується й сімейного статевого виховання. Уже з раннього віку важливо вимагати від хлопців, щоб вони захищали дівчат, уступали їм місце. Пропускали першими, допомагали в роботі. Нехай таке ставлення до дівчат увійде у хлопців у звичай задовго до того, як вони почнуть цікавитися питаннями статі.

Для правильного формування особистості потрібно формувати в кожній дитині поняття справжнього чоловіка (жінки) й прищеплювати поняття обов'язкової відповідності цьому уявленню. Іншими словами, сім'я з дитинства повинна виховувати дівчинку як майбутню жінку, дружину, мати, а хлопчика, відповідно, як майбутнього чоловіка, батька, слід виховувати мужнім. Дівчину слід виховувати жіночою. Виховуючи жіночість та мужність, які формують життєву силу й красу людини, батьки не повинні забувати про те, що чоловік і жінка не однакові, але рівноцінні. Звідси – виховання людської гідності, поваги прав і достоїнств особистості іншої статі – найважливіший атрибут культури стосунків статей, статевого виховання. У процесі статевого виховання до періоду статевого дозрівання потрібно сформувати такі риси характеру, як почуття обов'язку, відповідальності за свої вчинки, любов і повагу до людей.

Батьки є найкращими друзями дитини. І якщо вони не хочуть, щоб підліток шукав відповіді на проблеми, які його цікавлять «на стороні», то повинні приготуватися до того, щоб, використовуючи слушний момент та нагоду, говорити про те, що дитина хоче та повинна знати (дочка – від матері, син – від батька) про психофізіологію статевого дозрівання, про кохання, шлюб.

Принципово важливо не боятися наукового знання підлітком таких питань, але при цьому шукати тактовні, делікатні, ненав'язливі форми бесід з ним. Це стане можливим лише при повазі до його особистості та його довіри до батьків.

Розмовляючи з молодими людьми про формування статевої культури, потрібно не лише говорити про біологічні наслідки передчасного входження в статеве життя, а й про соціально-моральні аспекти цього питання. Хочеться ще раз підкреслити: розмовляти на ці теми з підлітками потрібно дуже обережно та вміло.

Важливий момент – також усвідомлення дитиною себе як особистості. Усвідомлення дитиною свого «я» в процесі формування особистості включає й від-

несення себе до тієї чи іншої статі, до засвоєння «програми», стилю поведінки хлопчика чи дівчинки. Досягається це особистим прикладом батьків, їхнім «виконанням» своїх власних ролей чоловіка й жінки, яке є для дитини взірцем для наслідування. Також велике значення мають і вимоги, які пред'являють батьки щодо дотримання дітьми правил, стилю, норм поведінки, що притаманні «хлопчику» чи «дівчинці».

Саме в підлітковому віці часто трапляється перше кохання. Закоханість підлітка – це чисті піднесені переїмання. І нехай перше почуття не досить глибоке, яким буває перше кохання в юнацькому віці, у 14–15-річних хлопчиків і дівчаток воно іноді торкається до глибинних пластів емоціональної сфери, найбільш чутливих струн духовного світу, що формується. Така закоханість може стати початком великого кохання на все життя, і відноситись до неї потрібно дуже обережно. Стан закоханості позитивно впливає на підлітка. Він внутрішньо збагачує його, породжує бажання стати краще, наповнює відчуттям сили, дорослості.

Не зневажати таким діючий мотив самовдосконалення, яким є перше кохання, а використовувати закладені в ньому можливості морального впливу на підлітка та юнака – ось на що повинні бути спрямовані думки батьків. На жаль, любовні переїмання дітей викликають у них, як правило, страх. Причина цього – нерозуміння, що статевий потяг, який виникає в період статевого дозрівання, часто не усвідомлений підлітком. Діти, як вони дорослішають? Уникають вони спокус чи, навпаки, летять на них як метелики на світло свічки? Ми – педагоги, вихователі та батьки – загалом усі – повинні допомогти підліткам зорієнтуватися у світі почуттів, навчити їх боротися зі звабами та власною слабкістю, мати почуття власної гідності.

Любовне почуття дівчини, як правило, позбавлене фізичного компонента, воно духовне. На відміну від юнака, до якого емоціональна зрілість приходить пізніше, вона сприймає любовні відносини в платонічному, ідеальному плані. Якщо вона поступається домаганням юнака, то, звичайно, не внаслідок статевого потягу, а через змішані почуття вдячності, необхідності переживань, цікавості, жалоби до «страждань» коханого.

Хлопчику потрібно з ранніх пір навіювати рицарське ставлення до жінки як до істоти, яка потребує його захисту, підтримки, чиею довірою зловживати соромно та непорядно. Дівчаткам дуже важливо мати повагу до таких якостей, як дівоча соромливість, жіноча честь і гордість.

Головне, намагатися добитися розуміння молодими людьми того, що повноцінне почуття щастя від інтимної близькості з коханою людиною можливе

лише тоді, коли фізична зрілість гармонічно поєднується зі зрілістю психологічною, духовною й громадською.

Не можна забувати про те, що ні педагогічні заборони, ні позбавлення доньки спілкування з хлопчиком-другом, ні контроль за кожним кроком дитини не гарантують від «неприємностей», якщо батько чи мати не виховували її відповідним чином. Не бережливе ж, поблажливе, а ще гірше – насмішливе ставлення до закоханого підлітка глибоко його ранив. Сприймання батьками першого почуття сина або доньки як чогось наперед небезпечного для них, більше того – «брудного», «аморального», нерідко призводить до того, що і підлітки починають сприймати свої переживання та прив'язаності як недостойні. Звідси – один крок до цинічного уявлення про кохання взагалі: якщо це почуття висміюється, значить, воно брудне.

На думку М. З. Боцманової та А. В. Захарової батькам слід визнати за дітьми, що вони вирости й мають право на особисте життя. Це наслідок самоусвідомлення підлітка, яке формується, його відносин з довкіллям, які розширюються та ускладнюються. А впусять чи ні до нього діти дорослих, буде цілком залежати від останніх. Довіра підлітка до батьків буде тим більша, чим більше чутливості проявлять вони до його першого почуття, чим із більшим тактом поставляться до його «таємниці».

Користуватися довірою дитини – це означає дати їй можливість спертися на життєвий досвід дорослого, запобігти багатьом помилкам, душевних травм, моральним переживанням у той час, коли вона стане на самостійний шлях.

Однією з найбільших цінностей людського досвіду є мораль, за якою кохання виступає як найголовніший вирішальний мотив ухвалення молодих людей до шлюбу. І не треба лякатися пробудження в підлітка першого кохання, а слід учити його розуміти та сприймати це чудове, складне, незабутнє почуття, яке окрилює людину й водночас накладає на неї обов'язок турбуватися про іншого, жити його життям. При цьому потрібно ніколи не забувати, що кохання повинно назавжди, на все життя залишитися для людини найбільш світлим, найінтимнішим та найнедоторканішим почуттям.

Отже, зміст підготовки підростаючого покоління до сімейного життя включає такі найважливіші аспекти:

Загальносоціальний, що розкриває політику держави в галузі шлюбно-сімейних відносин та демографії, про значущість сім'ї, про ідейні цінності, про соціальні ролі подружжя й батьків.

Етичний, що включає виховання таких моральних якостей: рівноправного товариського ставлення до представників іншої статі, дружби, поваги до матері, батька, старших і молодших, потреби у вихованні дітей, відповідальності, вірності, чесності, стриманості, доброти, поступливості, усвідомлення моральних основ шлюбно-сімейних відносин, любові як моральної основи шлюбу; почуття обов'язку перед дружиною (чоловіком), сім'єю, дітьми; культури інтимних почуттів, правильних уявлень про ідеального чоловіка й дружину, про батька та матір.

Правовий: ознайомлення з основами законодавства про шлюб, із найважливішими положеннями сімейного права, з обов'язками подружжя у ставленні один до одного, до дітей, до суспільства.

Психологічний: формування понять про особистість, про особливості психології міжособистісних відносин юнацтва, про психологічні основи шлюбу й сімейного життя, вміння розуміти психологію інших людей; розвиток почуттів, потрібних для подружнього й сімейного життя, володіння навичками спілкування, формування статевої культури та ін.

Ризики укладання шлюбу за кордоном.

Вийти заміж за іноземця (за матеріалами Інтернет-статті).

«Мене звати Майкл, я живу в Мерленді, США. Мені 34 роки. Мій зріст – 1,80 м, вага – 72 кг.

Я дуже чуйний, щирий, чесний і романтичний. Я завжди ношу сумку дівчини й відчиняю їй двері. Я дуже дбайливий. Я ніколи не дозволю своїй майбутній дружині прибирати вдома. Я зроблю все, щоб вона була щаслива. І я дуже хочу мати дружину-українку!»

Таку принадну пропозицію розсилає Майкл через Інтернет українським дівчатам. Він сподівається, що хтось із них погодиться з ним зустрічатися, а пізніше – створити сім'ю.

Він навіть зареєстрував свій сайт, де детально описав, чому супутницею його життя повинна стати саме українка та аж ніяк не американка.

«На мою думку, українські дівчата – освічені, слідкують за модою (мають хороший смак щодо одягу), добре готують. Вони розумні, милі, романтичні й сильні духом. Вони завжди знають, як подбати про свою сім'ю та не бояться роботи. Українські дівчата – справжні принцеси. Я впевнений: українські парубки недооцінюють їх», – пише Майкл на своєму сайті.

Українки – кращі дружини або?..

І таких заморських принців, як Майкл, в Інтернеті вистачає. Щодня вони відправляють українським дівчатам сотні повідомлень із пропозицією познайомитися. І їх анітрохи не зупиняє далека відстань. Дуже активні в знайомствах по Інтернету турки, грузини, єгиптяни та ін.

Очевидно, такий інтерес до українок викликаний не лише тим, що вони «знають, як подбати про свою сім'ю, – і не бояться роботи».

Редактор туристичного сайту Олена Підсосонна вважає, що більшість іноземних туристів ідуть в Україну, насамперед, не за культурними пам'ятками чи унікальними традиціями, а за легковажними й доступними дівчатами, при цьому українки самі створили такий імідж. «За кордоном ти не побачиш таку кількість зухвало одягнених дівчат, як у нас. Там вони виглядають і по-

водяться скромніше. Поважають себе та не дозволяють чоловікам розцінювати їх як легку здобич».

Що керує такими жінками й дівчатами? Насамперед, очевидно, бажання підвищити свій матеріальний добробут. Але все таки, чому саме таким способом? Психолог Ольга Єфремова вважає, що українські дівчата шукають іноземного чоловіка, оскільки відчувають незадоволеність своїм способом життя. «Чи то матеріальний або емоційний аспект. Чому вони шукають щастя так далеко? Тому що здалеку недоліків не видно. І вони їх не бачать, – каже психолог. Дитячі казки теж зробили свій вклад у цю ілюзію закордонного щастя. Ні в одній із них принц не живе в сусідньому замку. Він завжди – за тридев'ять земель».

Ольга відзначає, що завищені очікування від потенційного партнера породжують зверхнє ставлення до навколишніх чоловіків. І дівчина шукає. Чим далі, тим краще.

Іноземець – хороший чоловік або?..

«З моїм майбутнім чоловіком ми познайомилися, коли мені було 34. Мухаммед учився в медичному університеті на хірурга, – згадує про свій невдалий шлюб харків'янка Марія (ім'я змінене). – Він був дуже уважний до мене, залицявся красиво, дарував квіти, подарунки, а потім запропонував вийти за нього заміж».

Весілля зіграли на батьківщині Мухаммеда у Сирії, дуже пишне, відповідно до тамтешніх обрядів. Прийшло багато родичів. За словами Марії, вони надарували безліч презентів, грошей і коштовностей. Потім почалися сірі будні... «На мене одягли паранджу, нависили купу золота, як на новорічну ялинку, і я цілими днями сиділа вдома. У мене було багато грошей, але я не могла за них нічого купити, оскільки мені не можна було виходити одній на вулицю без супроводу родичів. Життя починалося, коли на Дамаск спускалися сутінки: щовечора до нас приходили родичі, яким я завжди повинна була усміхатись і тішитися з їхнього приходу, – не важливо подобається мені це чи ні. Я повинна була, як прислуга, готувати, приносити й відносити їжу. У присутності чоловіків мені не можна було перебувати, тому я сиділа в сусідній кімнаті, поки вони пили, їли й веселилися. Загалом, це було півтора року якогось пекла», – згадує Марія. Вона говорить, що вже була згодна на все: і на постійну веселість ночами, і на другу дружину, аби він відпустив її додому. Після численних прохань Мухаммед усе-таки дозволив їй виїхати.

«Єдине, що в мене залишилося після цього – дарунок родичів – фамільна коштовність, якій більше 800 років, яку Мухаммед просив йому не повертати. Вона

досі лежить у мене в серванті, як нагадування про мій третій невдалий шлюб...», – розповідає жінка.

І хоча життя в багатьох жінок у шлюбі з іноземцем складається досить успішно, усі вони переживають усякі труднощі.

Щоб максимально застерегти себе від горе-чоловіка, правозахисні організації радять укласти шлюбний договір. Наявність такого договору захистить ваші інтереси під час шлюбу й у випадку розлучення. У ньому мають указуватися права й зобов'язання кожної зі сторін. Важливо, щоб у договорі було вписано право опіки над дитиною у випадку розлучення. Перш ніж виїжджати до коханого за кордон, потрібно ознайомитися з тамошнім законодавством. Наприклад, у країнах Близького Сходу після розлучення дитина залишається з батьком тощо.

Окрім цього, ніхто не застрахований від гіршого сценарію – під принадною пропозицією познайомитися з іноземцем або роботи за кордоном українських дівчат можуть чекати і торгівля жінками, і проституція.

А якщо ви познайомилися через Інтернет, фахівці радять організувати перше побачення в Україні або ж на «нейтральній» території. У випадку, якщо ви виїжджаєте, намагайтеся дотримуватися таких правил:

- ❖ Нікому не довіряти свій паспорт. Зробіть кілька ксерокопій закордонного паспорта й візьміть їх за кордон.
- ❖ Потрібно залишати вдома детальну інформацію про перебування за кордоном та інформацію про людину, яка запрошує Вас. А саме: адресу, телефон, його фотографію.
- ❖ Домовтеся про те, як підтримуватимете зв'язок. Перед поїздкою за кордон домовтеся про слово, яке означатиме прохання про допомогу (наприклад, вночі можна сказати: «Добрий ранок!»)
- ❖ З'ясуйте номери телефонів українських посольств і консульств за кордоном. Якщо трапиться важка ситуація і хтось загрожуватиме – потрібно звернутися до представників своєї країни – вони допоможуть.

І нарешті...

Усе ж українські дівчата як виходили заміж за іноземців, так і виходитимуть. І нерідко такі шлюби виявлялися щасливими. Але не треба леліяти зайвих ілюзій. Щодо міцності таких шлюбів психолог Ольга Єфремова говорить, що все залежить від самих партнерів і того, як вони будуватимуть свої стосунки:

скільки праці в них укладуть – стільки, відповідно, й отримають. «У шлюбі з іноземцем буде багато підводних рифів: різні культури, релігії, мовний бар'єр. Усе це можна перебороти, якщо жінка згадає, що перед нею реальна людина, чоловік, а не принц, що втілює всі її рожеві мрії. Інакше та сила, яка створила цей шлюб, сама його й зруйнує, – відзначає Ольга. Надія на те, що наявність партнера змінить життя на краще, призводить до деградації пасивного партнера. Будь-які стосунки краще будувати, спираючись на потребу віддавати, дарувати, ділитися кращим.

Дівчата та молоді й не дуже жінки, які чомусь вирішили, що суспільство винне їм, а вони йому – нічогосінько, вершиною життєвого успіху й щастя уявляють шлюб з іноземцем, який неодмінно буде багатий, щедрий та виконуватиме всі їхні забаганки без жодних зусиль із їхнього боку. Нагадує людину, яка лежить під яблунею й очікує, доки яблуко впаде їй просто в руки, а ще краще – шматочками до рота, чи не так? Чи це вона така нерозумна, дурненька, дивиться на світ крізь рожеві окуляри і думає, що десь там, за далеким кордоном – чарівна казка, варто тільки перетнути його, і миттю станеш її частиною, а може, навіть головною героїнею-попелюшкою?

Ні, це чисте, відверте споживацтво, небажання займатися продуктивною діяльністю тут, в Україні, приправлене лінню, підлістю, скупістю, зрадництвом і дуже часто почуттям власної неповноцінності та незнанням справжньої психології західних чоловіків, їхніх культурних і сімейних традицій.

На Заході вже цілком оформлена та стійка модель подружнього життя: кожен сам піклується про себе, кожен сам себе забезпечує. Чоловік і жінка – партнери по бізнесу, що називається «сім'я», уклали угоду про співжиття та співпрацю. Далі від нього подружні обов'язки не поширюються – контракт цього не передбачає. Корінна мешканка Лондона сказала: «Ніколи не буде того, щоб я прала одяг мого чоловіка. Кожен сам піклується про себе, я йому нічого не винна». Цікаво, як наші чоловіки оцінять таку турботу?

Але так поведуться там свої зі своїми. Які ж мотивації має чоловік, який шукає жінку за кордоном, в економічно неблагополучній країні?

По-перше, потрібно з'ясувати, хто він і який він. У його менталітеті органічно вкорінені поняття про кредити, шлюбні контракти та інші різноманітні угоди, поняття про те, що на романтичному побаченні із жінкою в ресторані кожен платить сам за себе. Більшість не мають уявлення про духовні цінності та якості. В усьому – чіткий розрахунок, зручності для себе, повний індивідуалізм.

Усе, що нагадує про піклування, турботу, самопожертву, відданість та вірність, давно лишилося в минулому, якщо взагалі було в історії західноєвропейської цивілізації. Тепер людина людині – партнер або клієнт, навіть якщо це лицемірно ховається під словом «друг» або «коханий».

Ті чоловіки знають, що є в центрі Європи країна, де жінки найвродливіші й бідні, тому готові на все, достатньо лише поманити яскравою цяцькою, а потім отримати від неї все сповна.

Чи не з цієї самої причини в нас, в Україні, існує така неймовірна та постійно зростаюча кількість шлюбних агенцій, що пропонують знайомства з чужинцями за досить привабливими й зручними умовами? Задарма тобі зроблять портфолію, нададуть перекладача, подбають про всілякі зручності. Інтернет кишить оголошеннями про знайомства з іноземцями... Відповідь очевидна.

А як складатиметься життя жінки та її стосунки з чоловіком? Жебрацької торби ніколи не наповниш. Той іноземець насамперед знає й відчуває, що вона – неповноцінна, тому формується відповідне ставлення до неї: знає, що бере собі білу рабиню, безкоштовну служницю, якої він не знайде у власній країні серед своїх незалежних, гордих, повних самоповаги й достоїнства, затьмарених сліпим фемінізмом співвітчизниць, які добре знають собі ціну.

Дівчинка тягне «лотерейний квиток», виграш у якому мінімальний. Той шлюб з іноземцем ще більше загострюватиме її почуття меншовартості (це в кращому випадку, якщо той не буде бити та прямолінійно морально гнітити).

Інтелектуальна й моральна обмеженість, лінь і підлість не дають дійти до думки, що гідною людиною будь-де, в Україні чи за кордоном, можна почуватися лише тоді, коли ти сама чогось варта. Якщо маєш велике бажання жити в іншій країні, що здається тобі зручнішою та благополучнішою, створюй свій бізнес, розвивай його до певного рівня й переїжджай, куди душа забажає. Але в будь-якому випадку – це нахабне споживацтво, бажання скористатися тими зручностями, які до тебе створили інші.

Нам має бути соромно за ті негідні думки про те, що десь краще, десь можна заробити гроші й отримати більш вигідне положення для себе, за відсутність гордості та самоповаги. За те маніакальне бажання наших жінок будь-якою ціною вийти заміж за іноземця й довести таким самим недолугим подругам свою «вищість», ніби це є єдиною справжньою ознакою життєвого успіху та самореалізації.

Моральна, духовна слабкість, лінь і підлість – справжні причини таких вчин-

ків. Незнання або неспроможність зрозуміти, що людина приходить у цей світ для того, щоб змінити його, щоб віддати суспільству якомога більше своєї творчої енергії, та того, що те суспільство нічого не винне тобі і ти не маєш права від нього чогось вимагати. І поки кожна людина це не зрозуміє, ми будемо слабкою біомасою, якою може скористатися на свій манер і задурити кожен, хто забажає».

ТЕМА: ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКА

Мета: ознайомити батьків з особливостями проявів торгівлі людьми в Україні, надати інформацію про організацію безпечного та корисного дозвілля.

Завдання:

- ❖ ознайомити з різними проявами торгівлі людьми, визначити сучасні тенденції, причини та способи потрапляння в небезпечні ситуації;
- ❖ розглянути відповідальність, передбачену в ситуаціях, пов'язаних із торгівлею людьми;
- ❖ визначити способи формування навичок безпечної поведінки в підлітків, пов'язаних із ситуаціями торгівлі людьми;
- ❖ обговорити способи організації безпечного й змістовного дозвілля молоді та сімейного дозвілля.

Ключові слова: торгівля людьми, групи ризику, методи вербування, переміщення, експлуатація, різні форми торгівлі людьми, права людини, дозвілля, діяльність у сфері змістовного дозвілля.

Час проведення: 90 хв.

ПЛАН

1. Вступне слово (2 хв.).
2. Мозковий штурм «Що таке торгівля людьми» (8 хв.).
3. Робота в групах «Причини виникнення торгівлі людьми, шляхи потрапляння в небезпечні ситуації, різновиди форм торгівлі людьми, наслідки» (30 хв.).
4. Інформаційне повідомлення «Права, що порушуються в ситуації торгівлі людьми. Законодавство України та міжнародне законодавство щодо боротьби з торгівлею людьми» (10 хв.).
5. Вправа «Вільний мікрофон: як можна змістовно проводити дозвілля (вільний час)» (20 хв.).
6. Вправа «Способи організації дозвілля. Переваги та ризики» (15 хв.).
7. Підбиття підсумків (5 хв.).

III Вступне слово (2 хв.).

Педагог зазначає, що в сучасній Україні одним із проявів порушення прав людини є проблема торгівлі людьми.

Торгівля людьми – це сучасна форма рабства. Складна економічна ситуація в Україні, високий рівень безробіття, недосконалість законодавства та правова необізнаність громадян – основні умови, що сприяють цьому явищу. Прагнучи кращої долі, люди їдуть за кордон шукати добру роботу, де наражаються на досить великий ризик стати жертвами торгівців людьми. Про роль сім'ї у формуванні життєвої позиції дитини щодо протидії негативним явищам, зокрема торгівлі людьми а також про організацію безпечного та змістовного дозвілля молоді, сімейного дозвілля йтиметься протягом цієї зустрічі.

III Мозковий штурм «Що таке торгівля людьми» (8 хв.).

Мета: сфокусувати увагу на проблемі торгівлі людьми, дати визначення цього явища.

Необхідні матеріали: аркуш паперу для фліпчарту, маркери, інформаційні матеріали для педагога «Торгівля людьми».

Хід проведення:

Педагог зазначає, що ця вправа буде проходити з використанням техніки «мозкового штурму», коли всі бажаючі можуть вільно висловлюватися, думки та висловлення не критикуються, не коментуються тощо. Педагог запитує в учасників:

- ❖ Які думки, асоціації у вас виникають, коли ви чуєте вислів «торгівля людьми»? Що це, на вашу думку.

Відповіді учасників педагог фіксує на аркуші альбому для фліпчарту. По завершенні вправи учасники разом із педагогом мають дати визначення поняття «торгівля людьми».

До уваги педагога!

Під час виконання даної вправи у нагоді педагогу можуть стати інформаційні матеріали (див. Інформаційні матеріали «Торгівля людьми»).

III Робота в групах «Причини виникнення торгівлі людьми, шляхи потрапляння в небезпечні ситуації, методи вербування, різновиди форм торгівлі людьми, наслідки» (25 хв.).

Мета: сфокусувати увагу на проблемі торгівлі людьми, дати визначення цього явища.

Необхідні матеріали: аркуш альбому для фліпчарту, маркери.

Хід проведення:

Педагог об'єднує учасників у п'ять груп. Кожна із них отримує завдання визначити та занотувати на аркуші альбому для фліпчарту відповіді на запитання:

- 1-ша група: Причини поширення торгівлі людьми.
- 2-га група: Методи вербування.
- 3-тя група: Різновиди форм торгівлі людьми.
- 4-та група: Основні групи ризику.
- 5-та група: Наслідки торгівлі людьми.

До уваги педагога!

Під час виконання вправи в нагоді можуть стати інформаційні матеріали, розміщені в додатку. Детальніше за інформацією про причини виникнення торгівлі людьми, способи потрапляння в небезпечні ситуації, методи вербування, різновиди форм торгівлі людьми, наслідки можна звернутися до матеріалів посібника Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : метод. посібник для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми: 10 клас ; наук. кер. та ред. І. Д. Зверева та Ж. В. Петрович. – К. : ТОВ «Основа», 2012.

На завершення вправи, педагог має зазначити, що однією з причин поширення такого ганебного явища, як торгівля людьми, є низька поінформованість, правова необізнаність. Тому у формуванні активної життєвої позиції дитини щодо протидії негативним явищам є поєднання зусиль сім'ї і школи в цьому напрямку.

IIII Інформаційне повідомлення «Права, що порушуються в ситуації торгівлі людьми. Законодавство України щодо боротьби з торгівлею людьми» (10 хв.).

Мета: сфокусувати увагу на проблемі торгівлі людьми, дати визначення цього явища.

Необхідні матеріали: аркуш альбому для фліпчарту, маркери, інформаційні матеріали для педагога «Базові права, що порушуються у ситуації з торгівлею людьми».

Хід проведення:

Педагог, використовуючи інформаційні матеріали, робить невелике інформаційне повідомлення про права, що порушуються в ситуації торгівлі людьми, про законодавство України та міжнародне законодавство щодо боротьби з торгівлею людьми.

IIII Вільний мікрофон «Як можна змістовно проводити дозвілля (вільний час)» (20 хв.).

Мета: обмін досвідом щодо різних шляхів організації дозвілля молоді, сімейного дозвілля.

Необхідні матеріали: аркуш альбому для фліпчарту, маркери, інформаційні матеріали для педагога «Дозвілля».

Хід проведення:

Педагог пропонує учасникам висловитися з приводу того, як вони розуміють такі слова:

*Мы знаем – время растяжимо.
Оно зависит от того,
Какого рода содержимым
Вы наполняете его.* (Н. Заболоцкий.)

Під час обговорення важливо визначити, що означає термін «дозвілля», чим дозвілля відрізняється від вільного часу. Що таке змістовне та сімейне дозвілля? У нагоді педагогу стане глосарій та інформаційні матеріали.

Далі педагог пропонує учасникам уявити, що вони беруть участь у ток-шоу на соціальну тематику «Дозвілля моєї родини» у форматі «вільний мікрофон» (коли учасники, дотримуючись певного ліміту часу, висловлюють свою думку, аргументують її, дискутують з приводу інших думок тощо). Педагог пропонує обмінятися досвідом стосовно різноманітних варіантів проведення сімейного дозвілля.

Запитання для обговорення:

- ❖ Яким чином проводять вільний час ваші діти? Чим вони люблять займатися? Як проводить дозвілля ваша сім'я?
- ❖ Як ви вважаєте, який вид сімейного відпочинку та проведення вільного часу є найкращим, найцікавішим?
- ❖ Як би ви хотіли проводити дозвілля всією сім'єю? Які ідеї для організації та проведення дозвілля молоді та сімейного дозвілля інших учасників викликали у вас інтерес?

До уваги тренера!

У випадку, коли хід справи буде розвиватися мляво, педагогу варто активізувати увагу учасників різноманітними способами, мотивувати до обміну досвідом, пошуку різноманітних варіантів змістовного дозвілля.

У підсумку педагогу важливо підвести учасників до розуміння того, що:

- досить важливим є не стільки кількість вільного часу, скільки його змістовне наповнення;
- спосіб проведення дозвілля в сім'ї – деякою мірою індикатор її

благополуччя. Через дозвілля можна прослідкувати, як реалізуються основні функції сім'ї, зокрема емоційна й функція духовного спілкування, а також соціалізуюча (як чудова нагода залучити дітей до праці, розвивати їх пізнавальні здібності та творчий потенціал тощо);

- культура проведення дозвілля закладається насамперед в сім'ї й формується протягом усього життя. Чим більше різноманітних видів діяльності пізнає й оволодіє ним дитина, тим різноманітнішими будуть її інтереси, тим цікавішим буде її дитинство та життя в подальшому;
- культура сімейного дозвілля неодмінно залежить від культури самих батьків, чим і як вони заповнюють свій вільний час. Якщо в батьків є багато цікавих захоплень, діти з радістю розділяють їх. Але це в тому випадку, коли вони (діти) є їх активними учасниками, а не пасивними спостерігачами. Величезний вплив на дітей має те, як самі батьки проводять своє дозвілля;
- видів проведення дозвілля є досить багато. Організовувати дозвілля потрібно з найбільшою користю для усіх членів сім'ї. Не варто вдаватися до так званого «одомашнення» сімейного дозвілля (тобто обмеження лише проведенням вільного часу вдома). Є безліч варіантів організації та проведення цікавого, корисного вільного часу всією сім'єю. Зрештою, завжди можна знайти цікаві ідеї, як кожного разу по новому усією сім'єю можна здійснювати один і той самий вид дозвіллевої діяльності.

III Вправа «Способи організації дозвілля. Переваги та ризики» (15 хв.).

Мета: обговорити основні ризики діяльностей у сфері дозвілля, акцентувати увагу на перевагах організації змістовного, безпечного дозвілля.

Необхідні матеріали: стікери двох кольорів, ручки, аркуш альбому для фліпчарту.

Хід проведення:

Педагог звертає увагу учасників, що діяльність, що входить до сфери дозвілля, про яку говорилося під час виконання попередньої вправи, можна умовно розділити на кілька взаємопов'язаних груп. Зокрема:

- ❖ активна творча або суспільна діяльність;
- ❖ додаткове навчання, самоосвіта;

- ❖ індивідуальне та публічно-видовищне культурне (духовне) споживання (читання літератури, відвідування кіно, театрів, музеїв, виставок й ін.);
- ❖ споживання продукції засобів масової інформації (радіо, телебачення, Інтернет тощо);
- ❖ фізичні заняття (фізкультура, спорт та ін.);
- ❖ туризм і екскурсії;
- ❖ любительські заняття й захоплення (хобі);
- ❖ дружні зустрічі, спілкування з іншими людьми;
- ❖ пасивний відпочинок;
- ❖ антикультурні й антисоціальні дії (зловживання алкоголем, наркотиками тощо).

Різновиди діяльності у сфері дозвілля педагог заздалегідь занотує на аркуші альбому для фліпчарту у 1-й колонці таблиці «Діяльність у сфері дозвілля». Таблиця загалом має складатися з трьох колонок. Дві наступні колонки – «Переваги» та «Ризики».

Педагог об'єднує учасників у 10 мікрогруп, кожна із них отримує на аркуші формату А4 назву певної зі сфер дозвілля. Протягом 5 хв. у групах на стікерах одного кольору вони мають занотувати переваги цієї діяльності у сфері дозвілля, на стікерах іншого кольору – ризики.

По завершенню роботи групи презентують свої напрацювання. Педагог має підвести учасників до висновку важливості допомоги батьків підліткам в організації змістовного, корисного дозвілля та уникнення ризиків, які були визначені.

III Підбиття підсумків (5 хв.).

Учасники по колу продовжують незакінчене речення: «Сьогоднішнє заняття для мене було...»

Список використаної літератури

1. Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей: навч.-метод. посібник / заг. ред. К. Б. Левченко та О. А. Удалової. – К. : Міленіум, 2005. – 210 с.
2. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 року N 3739-VI
3. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності.
4. Надання соціальних послуг різним групам осіб, які постраждали від торгівлі людьми : [метод. рек.]. – К. : Фенікс, 2011. – 64 с.
5. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми: 10 клас ; наук. кер. та ред. І. Д. Зверева та Ж. В. Петрочко. – К. : ТОВ «Основа», 2012. – 140 с.
6. Права людини в Україні – 2006. Доповідь правозахисних організацій. – Х. : Права людини, 2007. – С. 395–406.
7. Протидія торгівлі людьми : навч.-метод. посіб. /за ред. Т. Семигіної. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 166 с.
8. Форми організації дозвілля дітей та молоді : метод. матеріали до тренінгу / упоряд. : В. В. Молочний, С. О. Моньков, О. В. Безпалько ; за заг. ред. І. Д. Зверевої. – К. : Наук. світ, 2004.
9. Як підвищити рівень усвідомлення проблеми торгівлі людьми : посіб. для тренера. Міжнародна організація з міграції в Україні, 2005.

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПЕДАГОГА

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ

Поняття «торгівля людьми» охоплює широке коло соціальних явищ. Предметом торгівлі може бути будь-яка особа незалежно від статі та віку: чоловіки – із метою експлуатації в праці, діти – для використання в жебрацтві, жінки – для сексуального рабства, будь-які особи – для вилучення й трансплантації органів.

Торгівля людьми означає здійснення з метою експлуатації вербування, перевезення, передачі, приховування або одержання людей через погрозу силою, її застосування або інші форми примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою, вразливістю положення або через підкуп у вигляді платежів чи вигод, для отримання згоди особи, що контролює іншу особу. (ст. 3 Протоколу про попередження й припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, і покарання за неї, котрий доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 року (ратифікований Законом України від 04.02.2004 №1433-IV).

Із приведених вище визначень випливає, що торгівля людьми – це сукупність таких ознак: вербування, перевезення, передача, продаж, усиновлення (удочеріння) у комерційних цілях, використання в порнобізнесі, використання у військових конфліктах, залучення до злочинної діяльності, трансплантація чи насильницьке донорство, примус до заняття проституцією, рабство й ситуації, подібні до рабства, примусова праця, залучення в боргову кабалу, використання шантажу, погроз, насильства.

Існує багато *причин торгівлі людьми*, які є комплексними та взаємопов'язаними. Потраплянню людей в ситуації торгівлі людьми сприяє чимало чинників – як зовнішніх (на міжнародному рівні), так і внутрішніх (всередині країни).

До внутрішніх чинників належать:

- ❖ Економічна нестабільність у державі;
- ❖ Соціальна нерівність та низький рівень життя населення;
- ❖ Насильство в сім'ї й інші прояви гендерної нерівності;
- ❖ Девіантна поведінка членів сім'ї (вживання алкоголю, наркотичних речовин тощо);

- ❖ Викривлення моральних цінностей та відсутність духовних принципів певної частини населення;
- ❖ Привабливість уявного кращого життя за кордоном та погана обізнаність українських громадян щодо можливостей працевлаштування й перебування за кордоном та їх наслідків;
- ❖ Відсутність належної системи захисту постраждалих і системної превентивної роботи.

Щодо зовнішніх причин торгівлі людьми, то серед них можна визначити такі:

- ❖ спрощення можливостей для подорожування;
- ❖ брак механізмів реалізації законів і корумпованість певних органів, які забезпечують дотримання законності;
- ❖ лояльність законодавства до заняття проституцією в багатьох країнах світу;
- ❖ інтернаціоналізація тіньової економіки;
- ❖ попит на низькооплачувану працю та комерційну сексуальну експлуатацію, особливо дітей;
- ❖ попит на працю в галузях, де основне населення не бажає працювати через низку причин, зокрема небезпечні умови праці;
- ❖ мінімальний ризик настання негативних наслідків для самих торгівців та відсутність справедливості для постраждалих і потенційних жертв, що дає можливість торгівцям маніпулювати своєю безкарністю.

Методи вербування. Вербування в ситуації торгівлі людьми може здійснюватися через:

- ❖ ЗМІ (оголошення про працевлаштування або навчання за кордоном);
- ❖ різноманітні агентства (туристичні, модельні, шлюбні тощо, фірми з працевлаштування за кордоном);
- ❖ оформлення фіктивних шлюбів;
- ❖ викуп дітей в опікунів/батьків;
- ❖ запрошення по програмі AUR PAIR;
- ❖ приватних осіб (випадкових знайомих, близьке соціальне оточення);
- ❖ соціальні мережі /Інтернет;
- ❖ викрадення людини тощо.

Вербування може здійснюватися через обман і в насильницький спосіб. Обов'язковий елемент торгівлі людьми – *переміщення особи* – процес, під час якого постраждалих перевозять (переміщують) у межах та / або за межі країни походження (через країну / країни транзиту) до остаточного місця призначення.

Торгівля людьми є комплексним злочином, що відбувається в декілька етапів, тому інколи досить важко відрізнити торгівлю людьми від інших подібних злочинів. Часто торгівлю людьми плутають із нелегальною міграцією.

Відмінності між торгівлею людьми й нелегальною міграцією:

- *згода* (при нелегальній міграції мігрант повністю поінформований про умови надання йому «послуг» нелегального перетину кордону, передбачає наявність небезпеки або неналежні умови під час перевезення й погоджується з цим. З іншого боку, згода, яку постраждали від торгівлі людьми давали на етапі вербування, вони ставили до обманних обіцянок вербувальників і, таким чином, ця згодане є дійсною);
- *експлуатація* (дії посередника щодо нелегального ввозу мігрантів закінчуються після прибуття до місця призначення, тоді як торгівля людьми пов'язана з подальшою експлуатацією людини);
- *транснаціональний характер* (нелегальна міграція завжди містить елемент перетину кордону, адже потрапляння до іншої країни є метою мігранта, а торгівля людьми може здійснюватися і в межах однієї країни, якщо таким чином злочинці можуть досягнути мети).

Різні форми торгівлі людьми

Торгівля людьми може мати різні форми, у тому числі:

- ❖ секс-індустрія (у тому числі сексуальна експлуатація та виготовлення порнопродукції);
- ❖ примусова праця на виробництві, у ресторанах та на сільськогосподарських роботах;
- ❖ домашня праця на рабських умовах у ролі домашніх служниць, покоївок чи гувернанток;
- ❖ торгівля нареченими;
- ❖ торгівля органами;
- ❖ торгівля людьми з метою використання в жебрацтві.

До *основних груп ризику* щодо торгівлі людьми можуть належати:

- ❖ незаміжні (у тому числі розлучені) жінки або одинокі матері;
- ❖ молодь, зокрема діти вулиці, діти-сироти, діти – вихідці із неблагополучних сімей;
- ❖ трудові мігранти (зокрема нелегальні);
- ❖ особи, які зазнали насильства в сім'ї;
- ❖ члени малозабезпечених сімей;
- ❖ особи з проблемами здоров'я;
- ❖ безробітні особи працездатного віку;
- ❖ особи, які нелегально виїжджають за кордон або нелегально в'їхали чи перебувають на території України;
- ❖ особи, які користуються послугами знайомств (у тому числі за кордоном), посередництва в укладанні шлюбів;
- ❖ особи, які працюють у модельній сфері та сфері розваг;
- ❖ особи, які займаються проституцією;
- ❖ особи, які постраждали від торгівлі людьми;
- ❖ особи, які мають проблеми залежностей (у тому числі споживачі психоактивних речовин).

Наслідки торгівлі людьми. Торгівля людьми – це кримінальна індустрія, яка стрімко розвивається в усьому світі, із таких двох основних причин:

1. Можна швидко заробити високі прибутки, із мінімумом чи відсутністю будь-якого стартового капіталу. Також довгий час прибутки можна отримувати від експлуатації одних і тих самих жертв (на відміну від наркотиків, які швидко закінчуються).

2. Незважаючи на те, що торгівля людьми є правопорушенням, ризик переслідування законом за цей злочин є дуже незначним.

Трафікери використовують різноманітні засоби для того, щоб залякувати та контролювати свої жертви. Головною ознакою цієї кримінальної індустрії є витончене використання механізмів психологічного та фінансового контролю, що зменшує чи ліквідує потребу в застосуванні фізичного насильства й ув'язнення жертв. Методи контролю, якими користуються трафікери, включають у себе:

- боргову кабалу – фінансові зобов'язання, де праця жертви використовується для того, щоб виплатити борг, який видано на невизначений термін;
- ізоляція – жертв часто ізолюють для того, щоб вони не могли попросити чи отримати допомогу. Їхня діяльність суворо обмежується та, як правило, перебуває під наглядом, супроводом і захистом трафікерів;
- конфіскація паспортів, візових документів та / чи документів, які встановлюють особистість жертви;
- використання погроз насильства стосовно до жертв та / чи членів родин жертв;
- жертв торгівлі людьми можуть шантажувати трафікери, які користуються тим, що жертви не мають імміграційних документів або використовують те, що вони займаються «незаконною» діяльністю. Під загрозою переслідування правоохоронними органами чи імміграційними службами, жертви погоджуються на будь-які умови трафікерів;
- контроль фінансів жертви, наприклад, коли трафікери забирають зарібок у жертв для «зберігання грошей у сейфі».

Особи, які потерпіли від торгівлі людьми, платять жакливу ціну. Фізичні та психологічні травми, у тому числі хвороби та зупинка росту в неповнолітніх, створюють тим, хто постраждав від торгівлі людьми, небезпеку бути відкинутими своїми родинами та оточенням. Жертви торгівлі людьми часто не мають можливостей для соціального, морального та духовного розвитку.

Жертв торгівлі людьми, яких примусили працювати в сексуальному рабстві, часто змушують вживати наркотики, а також вони страждають від неймовірного насильства. Жертви сексуальної експлуатації страждають від фізичних та емоційних травм, які спричинені ранньою статевою активністю, примусовим вживанням алкогольних та наркотичних засобів, та зараженням хворобами, які передаються статевим шляхом, у тому числі ВІЛ-інфекціями та СНІД.

БАЗОВІ ПРАВА, ЩО ПОРУШУЮТЬСЯ У СИТУАЦІЇ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

У ситуації з торгівлею людьми порушуються такі базові права:

- ❖ **Право на життя, свободу та особисту недоторканість:** безпідставне затримання чи арешт означають, що вони були здійснені з порушенням чинного законодавства, строк затримання не вказується та не висуваються конкретні звинувачення.
- ❖ **Свобода від рабства:** серед видів насилля – примусова праця без оплати чи боргова залежність.
- ❖ **Право на свободу від катувань, жорстокого чи нелюдського поводження:** особи, які потерпіли від торгівлі людьми, дуже часто підлягають фізичному та психологічному насиллю. Під час затримання вони інколи зазнають принизливого ставлення до себе. Потерпілі від торгівлі людьми зазнають фізичного насильства, гвалтування й тортур.
- ❖ **Рівність перед законом:** дуже часто ставлення суддів та представників судової влади до осіб, які потерпіли від торгівлі людьми, залежить від статі, раси, національності, наявності чи відсутності легального статусу або походження. Представники судової влади й судові органи нерідко висувають звинувачення не проти торговців людьми, а проти осіб, які потерпіли від торгівлі людьми.
- ❖ **Свобода пересування та проживання:** це право порушується, коли в особи відбирають паспорт і документи для в'їзду й перебування за кордоном чи тримають її ув'язненою.
- ❖ **Право на працю, створення профспілок та приєднання до профспілок:** особи, які були продані, не можуть створити чи приєднатися до профспілки, а також нічого не можуть зробити для покращення умов праці.
- ❖ **Право на відповідний рівень життя:** особи, які потерпіли від торгівлі людьми, дуже часто не мають можливості нормально харчуватися, змушені жити в поганих умовах, їм може бути відмовлено в медичній допомозі. Їм загрожує інфікування у випадку заборони використання контрацептивів.
- ❖ **Право на відпочинок:** порушенням прав людини є примушування людей працювати більшу кількість годин на день без вихідного дня.

Цей пункт дуже часто порушується стосовно до хатніх робітниць.

- ❖ **Свобода одруження:** права жінок порушуються, коли в шлюбі вони не мають рівних прав із чоловіками або коли жінок змушують укласти шлюб проти волі.

Торгівля людьми сама по собі є порушенням прав людини. Але, крім того, вона є наслідком порушення інших прав людини. Так, дані громадських організацій свідчать, що більшість жінок, потерпілих від торгівлі людьми, регулярно потерпали від домашнього насильства. Чинники поширення торгівлі людьми також можна проінтерпретувати через комплексне порушення людських прав.

Проблема торгівлі людьми з різною гостротою виявляється в різних регіонах України. Особливо складне становище в західних областях – Рівненській, Тернопільській, Чернівецькій, Волинській, Закарпатській, Львівській, де на обліку в центрах зайнятості перебуває по декілька членів однієї родини.

Законодавство України щодо протидії торгівлі людьми

Прийняття Україною у вересні 2011 року Закону «Про протидію торгівлі людьми» суттєво наблизило українське законодавство до найкращих міжнародних стандартів у цій сфері.

Відтак, українське законодавство в цілому відповідає положенням Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (стаття 149 Кримінального кодексу України, Закон України «Про протидію торгівлі людьми»).

В Україні передбачено достатньо суворі та адекватні санкції за торгівлю людьми й пов'язані з нею злочини.

У законі «Про протидію торгівлі людьми» міститься низка інноваційних положень, які стосуються захисту потерпілих від торгівлі людьми. Наприклад, із метою ефективної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, та для їх захисту створюється Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми (ст.13).

Особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, має право звернутися до місцевої державної адміністрації із заявою про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та до органів внутрішніх справ щодо захисту прав і свобод (ст. 14).

Статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, устанавлюється на строк до двох років (ст.15).

Особа, якій установлено статус постраждалої від торгівлі людьми, має право на забезпечення особистої безпеки, поваги, а також на безоплатне одержання (ст.16): медичної, психологічної, соціальної, правової й іншої необхідної допомоги; тимчасового розміщення, за бажанням постраждалої особи та в разі відсутності житла, у закладах допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, на строк до трьох місяців, що, в разі необхідності, може бути продовжено за рішенням місцевої державної адміністрації, зокрема у зв'язку з участю особи в якості постраждалого або свідка в кримінальному процесі; відшкодування моральної й матеріальної шкоди за рахунок осіб, які її заподіяли, у порядку, установленому Цивільним кодексом; одноразової матеріальної допомоги у тому ж порядку; допомоги в працевлаштуванні, реалізації права на освіту та професійну підготовку тощо.

Закон містить також положення, які стосуються захисту прав іноземних громадян, які постраждали від торгівлі людьми й звернулися за встановленням статусу особи, потерпілої від торгівлі людьми, а також забороняють видворення таких осіб за межі України.

Дозвілля

Дозвілля — це час, вільний від роботи, занять, будь-якої справи. Так пояснює це поняття «Короткий тлумачний словник української мови».

Отже, роботу, заняття, справи — геть з вільного часу, з дозвілля? Чим же тоді заповнити останнє? Нічогонеробленням? Чи не занадто звужене за змістом це тлумачення?

Сьогодні нараховується досить багато різних форм і видів дозвілля. Тут і участь у художній самодіяльності, у роботі клубів та гуртків за інтересами, заняття спортом, праця в саду й на городі, конструювання, рукоділля, відвідування театрів, кіноконцертних залів, бібліотек, парків, музеїв, подорожі, походи, рибальство та багато-багато інших форм і видів.

Більшість дослідників об'єднують усі форми й види дозвілля в чотири загальні: створення культурних цінностей, споживання духовних цінностей, відпочинок і розваги, самовдосконалення.

Дозвілля — це справді вільний час, змістом якого є реалізація людських захоплень, тобто певна діяльність людини. Бездіяльне дозвілля — не дозвілля, а відпочинок, під яким розуміють стан спокою або від діяльності, що забезпечує зняття втоми й відтворення працездатності організму.

Яка ж мета дозвілля? До найпростішої можна віднести відпочинок. Він буває активним і пасивним. Пасивний передбачає такі форми занять, ігор, діяльності, при яких відтворюється здатність людини до праці без перевершення її попереднього рівня. Прогулянки, пасивні ігри за столом, легке читання, в'язання, вишивання — усе це мало що додає до розвитку її продуктивних сил. Останні лише поновлюються. Воно мало сприяє також і формуванню нових фізичних та психічних якостей особи. Тому пасивний відпочинок може сприйматися як перерва в роботі, спад напруги, розслаблення м'язів і психіки. Він є відпочинком від чогось. Правильно використаний, тобто в поєднанні з активною формою, він приносить людині фізичне й моральне задоволення.

Активний відпочинок відтворює сили людини в новій якості, із перевершенням їх попереднього рівня, оскільки приводить у дію фізичні та психічні резерви. Свідомо вибираючи заняття, ігри, тренування, людина добивається прискореного розвитку умінь і здібностей, зміцнює здоров'я, збагачується ду-

ховно. До активного відпочинку відносяться усі фізично й духовно активні види занять (фізкультура, спортивний туризм, у тому числі й такі ігри, як шахи, шашки, відвідування кіно, театрів, музеїв тощо). Активний відпочинок інтенсифікує проведення вільного часу, вимагаючи від людини значних витрат енергії, що посилює її трудову діяльність, а тим самим і її вплив на соціальні процеси.

До розваг відносимо все те, що здатне захопити чим-небудь, відвернути від чогось обтяжливого, а то й гнітючого, дати можливість забутись, розвеселитись. Ігри, атракціони, естрадні шоу, видовища, танці — це ті форми, у яких зазначена функція найбільш виражена.

Духовне спілкування — це особливий вид взаємодії людей. Чим воно характеризується? Невимушеністю, розважністю та прямою залежністю від схильностей і настрою діючих осіб. На дозвіллі функціонально-рольові «відстані» між людьми зникають, вони набувають симпатії, спільності захоплень, інтересів, комунікабельності.

Дозвілля стає тільки тоді й часом для відпочинку та саморозвитку, коли вибір діяльності заснований на цілковитій добровільності, на зацікавленні, інтересі, задоволенні й відчутті психологічного комфорту.

Дозвілля можна вважати справжнім багатством тоді, коли воно використовується в інтересах всебічного розвитку людини, її здібностей і тим самим сприяє примноженню матеріального та духовного потенціалу всього суспільства.

ТЕМА: ПОЇЗДКА ЗА КОРДОН: ЗА ТА ПРОТИ

Мета: ознайомити з основними міжнародними документами та діяльністю міжнародного співтовариства щодо протидії торгівлі людьми, основами безпечної поведінки в разі працевлаштування й виїзду за кордон.

Завдання:

- ❖ сприяти усвідомленню основних проблем, труднощів, ризиків, небезпек, з якими може зіткнутися людина, яка планує поїздку за кордон;
- ❖ визначити основні принципи здійснення безпечної поїздки за кордон для працевлаштування;
- ❖ з'ясувати поняття міжнародне співтовариство, ознайомити з основними інститутами міжнародного співтовариства, які надають допомогу за кордоном у ситуаціях торгівлі людьми;
- ❖ обговорити види допомог, які можуть отримати особи, які потерпіли від торгівлі людьми в Україні та за кордоном.

Ключові слова: міжнародне законодавство, законодавство України, міжнародне співтовариство, торгівля людьми, легальне працевлаштування.

Час проведення: 90 хв.

ПЛАН

1. Вступне слово (2 хв.).
2. Вправа «Подорож за кордон. Ризики та небезпеки» (20 хв.).
3. Скарбничка «Поради з легального працевлаштування за кордоном. Що потрібно знати для здійснення безпечної поїздки» (20 хв.).
4. Вправа на активізацію «Розірви коло» (5 хв.).
5. Робота в групах «Ознайомлення з діяльністю міжнародних організацій щодо протидії торгівлі людьми» (20 хв.).
6. Обговорення «Допомога, яку може отримати людина за кордоном у випадку торгівлі людьми» (20 хв.).
7. Підбиття підсумків (3 хв.).

III Вступне слово (2 хв.).

На сьогодні вся світова спільнота долучилася до боротьби з таким ганебним явищем, як торгівля людьми. Напрацьовано низку міжнародних та національних законодавчих актів щодо протидії торгівлі людьми, різних форм експлуатації. Функціонує ряд правозахисних організацій, які надають допомогу потерпілим від торгівлі людьми, членам їхніх сімей, здійснюють роботу у сфері профілактики торгівлі людьми.

III Вправа «Подорож за кордон. Ризики та небезпеки» (20 хв.).

Мета: визначити та обговорити основні проблеми, труднощі, ризики, небезпеки, із якими може зіткнутися людина, яка планує поїздку за кордон.

Необхідні матеріали: аркуш альбому для фліпчарту, маркери.

Хід проведення:

I етап

Педагог просить учасників по черзі назвати країну, у якій вони хотіли б деякий час попрацювати чи пожити. Після того, як кожен учасник назвав країну, педагог просить підняти руку:

- ❖ тих, хто вже бував раніше в цій країні;
- ❖ тих, хто знає мову, якою розмовляють у цій країні, та вільно володіє нею;
- ❖ тих, хто знає законодавство визначеної країни;
- ❖ тих, хто обізнаний із культурними, релігійними, місцевими традиціями тощо.

II етап

Педагог, використовуючи метод мозкового штурму, просить учасників назвати основні проблеми, труднощі, ризики, небезпеки, із якими може зіткнутися людина, яка планує поїздку за кордон.

Відповіді учасників педагог фіксує на ватмані.

III Скарбничка «Поради з легального працевлаштування за кордоном. Що потрібно знати для здійснення безпечної поїздки» (20 хв.).

Мета: визначити, що потрібно людині для здійснення поїздки за кордон з

метою працевлаштування.

Необхідні матеріали: аркуш альбому для фліпчарту, маркери, стікери.

Хід проведення:

Педагог на аркуші альбому для фліпчарту малює скарбничку і просить учасників заповнити її порадами людині, яка планує шукати роботу за кордоном. Свої поради учасники можуть писати на стікерах, причому кожна має занотуватись учасниками на окремому стікері. По завершенні учасники презентують свої напрацювання, заповнюючи скарбничку.

До уваги педагога!

Поради з легального працевлаштування

1. Якщо ви вирішили влаштуватися на роботу за кордоном через фірму, то самперед перевірте в Державному центрі зайнятості, чи має ця фірма відповідну ліцензію. Є фірми, які не спеціалізуються на працевлаштуванні людей, а укладають договір з іноземною фірмою про виконання певного обсягу роботи (із залученням невеликої кількості спеціалістів-професіоналів). Такі фірми не мають ліцензії. Тому попросіть показати цей договір.
2. Попросіть представників фірми показати ліцензію нового зразка й зробіть із неї ксерокопію. Зверніть увагу, чи відповідає назва в ліцензії назві фірми, чи збігається адреса, як давно працює фірма на українському ринку працевлаштування, коли вона отримала ліцензію. Порівняйте ці відомості з тими, які надали працівники фірми.
3. Зверніть увагу! Умови та перелік послуг, які надає фірма, мають бути розміщені в офісі на видному місці.
4. Попросіть показати контракт із працевлаштування з іноземною фірмою, що має бути легалізованим у тій країні, у якій пропонують роботу.
5. Іноземні фірми не мають права займатися вербуванням українських громадян на роботу за кордон без дозволу України, навіть якщо мають дозвіл іноземної країни. Тобто всі іноземні фірми обов'язково мають зареєструвати в Україні своє представництво або діяти через українські фірми. І, звичайно, усі вони повинні мати ліцензію Міністерства праці та соціальної політики України.
6. Будьте уважним, влаштовуючись на роботу в Росії! Торговці людьми дедалі частіше використовують цю країну як проміжний пункт, де жертвам змінюють

паспорти й перепродають на Схід та на Захід.

7. Коли свої послуги з працевлаштування вам пропонують «агенти», з'ясуйте прізвища й адреси цих людей. Перевірте їхню легальність: фірма-посередник має видати їм нотаріально засвідчену довіреність або договір-доручення, які передбачають право цих конкретних осіб на вербування людей для працевлаштування за кордоном.

8. Зверніться до комерційного відділу посольства чи консульства країни, до якої збираєтеся їхати. Довідайтеся, чи реально ця фірма або особа, що пропонують вам роботу, працюють в Україні й чи можна їм довіряти.

9. Попросіть телефони іноземних фірм, які вас запрошують, і зателефонуйте туди. Дізнайтеся, чи справді вони мають договір із фірмою у вашій країні, на яких умовах вони запрошують громадян.

10. У жодному разі не сплачуйте гроші фірмам-шахраям, які обіцяють клієнтам візову підтримку для виїзду в інші країни. Гроші, які беруть на гостьову візу, фірми, як правило, не повертають. Зверніть увагу! За законом отримати візу можна тільки особисто. Анкети на одержання візи в посольствах видають безплатно.

11. Коли вам пропонують роботу, це має бути не на словах – обов'язково підписуйте / укладайте контракт!

12. Контракт на роботу або навчання за кордоном читайте дуже уважно, зверніть увагу на дрібні примітки. Бажано проконсультуватися з юристами.

13. Контракт має бути написаний українською мовою. Зверніть увагу на пункт, де йдеться про оплату ваших послуг. Особливо, якщо згідно з контрактом гроші зберігаються в роботодавця. Пам'ятайте! Забороняється стягування будь-яких попередніх оплат, зокрема за посередництво в працевлаштуванні, до укладання / підписання контракту особою, яка наймається.

14. Контракт на працевлаштування чи навчання за кордоном повинен містити такі положення:

- 1) країна перебування;
- 2) ім'я чи назва роботодавця, його адреса, номер телефону та факсу;
- 3) опис роботи й умов праці;
- 4) умови оплати;
- 5) умови проживання;

- 6) термін дії контракту;
- 7) умови соціального захисту;
- 8) умови перебування в іноземній країні та відомості про відповідальну особу в цій країні; про повноваження цієї особи.

15. Потрібно також укласти письмовий договір про надання послуг із працевлаштування безпосередньо з фірмою-посередницею. Цей договір повинен містити повну та достовірну інформацію про послуги посередника в працевлаштуванні, порядок оплати, термін дії договору, а також обов'язки та відповідальність сторін.

16. Коли фірма вимагає гроші за оформлення документів – отримайте документ, що підтверджує сплату грошей (касовий ордер, квитанцію банку). Гроші безпечніше переказувати на розрахунковий рахунок фірми через банк. Тоді ви зможете довести, що заплатили. На жаль, в Україні трапляються випадки, коли фірми обманюють: гроші забирають, а на роботу не влаштовують.

17. Зверніть особливу увагу на оплату праці, яку вам пропонують. Чи відповідає вона справжній оплаті такої праці в країні, куди вас обіцяють працевлаштувати. Можете з'ясувати необхідну інформацію в посольстві цієї країни в Україні.

18. Гроші безпечніше отримувати на рахунок у банку. Цей рахунок можна відкрити тут, у країні. Усю докладну достовірну інформацію з цього приводу ви зможете отримати в банках України.

19. Докладну консультацію з працевлаштування за кордоном ви можете отримати в Міністерстві праці та соціальної політики України, інших організаціях, про які йтиметься пізніше.

III Вправа на активізацію «Розірви коло» (5 хв.).

Мета: на емоційно-смысловому рівні усвідомити відчуття людини, яка потрапляє в ситуацію ризику.

Хід проведення:

Педагог пропонує учасникам утворити коло. Одному бажаючому пропонується вийти за коло. Решта учасників стають дуже близько один до одного, плече до плеча. Завдання учасника, який перебуває поза колом, – потрапити всередину, а завдання інших – не дати йому цього зробити. Через 2–3 хвилини, коли

гравцю вдасться чи не вдасться потрапити в коло, пропонується ще комусь із бажаючих виконати це завдання.

Запитання для обговорення:

- ❖ Як ви почували себе, коли були ланкою цього кола?
- ❖ Як ви почували себе, коли перебували поза колом?
- ❖ Із чим можна порівняти ці кола у світі проблем торгівлі людьми?

До уваги педагога!

Аналогією з цими колами може бути наступне: людина, яка стоїть усередині, – особа, яка потрапила в ситуації ризику, коло навколо неї символізує своєрідні проблеми, що стоять перед нею, які їй досить важко розв'язати самостійно, особливо, якщо вона перебуває за межами власної країни.

III Робота в групах «Ознайомлення з діяльністю міжнародних організацій щодо протидії торгівлі людьми» (20 хв.).

Мета: з'ясувати поняття міжнародного співтовариства, ознайомити з міжнародними організаціями, які надають допомогу за кордоном у ситуаціях торгівлі людьми.

Необхідні матеріали: аркуші альбому для фліпчарту, маркери, інформаційні матеріали для педагога, роздатковий матеріал.

Хід проведення:

Педагог пропонує учасникам об'єднатись у групи та пропонує кожній групі матеріали щодо діяльності однієї з відомих міжнародних організацій, які працюють у сфері протидії торгівлі людьми.

До уваги педагога!

Роздаткові матеріали для учасників щодо діяльності міжнародних організацій, які працюють у сфері протидії торгівлі людьми, розміщені на ст. 123–132 матеріалів посібника «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» (метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми. 10 клас; наук. кер. та ред. І. Д. Зверева та Ж. В. Петрочко. – К.: ТОВ «Основа», 2012. – 140 с.)

IIII Обговорення «Допомога, яку може отримати людина за кордоном та в Україні у випадку торгівлі людьми» (20 хв.).

Мета: обговорити види допомог, які можуть отримати особи, що потерпіли від торгівлі людьми в Україні та за кордоном.

Необхідні матеріали: аркуші альбому для фліпчарту відповідно до кількості груп, маркери, інформаційні матеріали для педагога «Організації, які можуть надати допомогу за кордоном постраждалим від торгівлі людьми».

Хід проведення:

Педагог об'єднує учасників у дві групи. Кожна група отримує для заповнення таблицю.

I група працює над визначенням організацій та послуг, які надаються особі, яка потерпіла від торгівлі людьми в Україні.

II група працює над визначенням організацій і послуг, які надаються особі, яка потерпіла від торгівлі людьми та перебуває за кордоном.

Зразок таблиць для заповнення подано нижче:

Організації, у які може звернутися людина, яка потерпіла від торгівлі людьми	Яку допомогу надають ці організації?
--	--------------------------------------

У процесі роботи над цією вправою педагогу в нагоді можуть стати інформаційні матеріали (див. Інформаційні матеріали «Організації, які можуть надати допомогу за кордоном постраждалим від торгівлі людьми»).

IIII Підведення підсумків (3 хв.).

Педагог дякує учасникам за активність та роботу й зауважує, що обізнаність про діяльність міжнародного співтовариства щодо протидії торгівлі людьми та про основи безпечної поведінки в разі працевлаштування та виїзду за кордон є досить важливою й допоможе уникнути ризику потерпіти від торгівлі людьми.

Список використаної літератури

1. Міжнародна організація з міграції (МОМ). Представництво в Україні [електронний ресурс]. – Режим доступу : www.iom.org.ua
2. Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.la-strada.org.ua
3. Надання соціальних послуг різним групам осіб, які постраждали від торгівлі людьми : [метод. рек.]. – К. : Фенікс, 2011. – 64 с.
4. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми: 10 клас ; наук. кер. та ред. І. Д. Зверева та Ж. В. Петрочко. – К. : ТОВ «Основа», 2012. – 140 с.
5. Протидія торгівлі людьми : навч.-метод. посіб. /за ред. Т. Семигіної. – К. : Вид. дім «Киево-Могилянська академія», 2008. – 166 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПЕДАГОГА

ОРГАНІЗАЦІЇ, ЯКІ МОЖУТЬ НАДАТИ ДОПОМОГУ ЗА КОРДОНОМ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.

Громадянин України за кордоном може:

- ❖ Звернутися до поліції й отримати довідку про втрату паспорта.
- ❖ Заповнити бланк особистої заяви громадянина України, який втратив свій паспорт.
- ❖ Зареєструватися в країні перебування в консульській установі України.
- ❖ Мати із собою ксерокопії всіх документів, принаймні українського або закордонного паспорта.
- ❖ Звернутися до поліції у випадках втрати паспорта незалежно від способу втрати (крадіжка, вилучення, загублення).
- ❖ Зробити фотокартки відповідного розміру для документів.
- ❖ Дізнатися адреси неурядових організацій, які допомагають жінкам.
- ❖ Мати телефони й адреси консульських установ України в країні перебування.

Консульська установа України за кордоном може або зобов'язана:

- ❖ Видати свідоцтво на повернення в Україну.
- ❖ Направити за місцем проживання особи запит до паспортної служби, яка з'ясує відповідність обличчя та паспортних даних на підставі поданих документів.
- ❖ Прийняти на зберігання гроші, коштовності, цінні папери й документи, що належать громадянам / громадянкам України.
- ❖ За своєю ініціативою відвідувати громадян України, які перебувають під арештом, затримані чи позбавлені волі в іншій формі або відбувають покарання.
- ❖ Мають право деякий час представляти інтереси особи в установах держави перебування, але не мають права звільняти від юридичної відповідальності за законами країни перебування та не надають послуг адвоката.
- ❖ Мають право нотаріально завірити або легалізувати певні документи.

- ❖ Мають право відправити громадян України, пошту й вантажі на транспортних засобах України, що прямують на територію України.
- ❖ Зобов'язані стежити за дотриманням законодавства держави перебування та міжнародних договорів, особливо щодо вимог гігієни та санітарії, стосовно громадян України, які заарештовані, затримані за підозрою в скоєнні злочину чи піддані іншим заходам, що обмежують свободу особи, або відбувають покарання у вигляді позбавлення волі.
- ❖ Можуть поінформувати про особливості законодавства країни перебування та місцеві звичаї.
- ❖ Можуть перевірити достовірність інформації.
- ❖ Можуть передати повідомлення родині або іншим особам.

Неурядові організації за кордоном можуть:

- ❖ надавати консультації з правових питань щодо легальності працевлаштування й перебування в країні, а також щодо повернення на батьківщину;
- ❖ надавати консультації та допомогу у сфері соціальних питань;
- ❖ надавати психологічну допомогу;
- ❖ надавати фінансову та матеріальну допомогу;
- ❖ організувати медичне обслуговування та надання медичної допомоги;
- ❖ займатися реабілітацією жертв торгівлі людьми;
- ❖ надавати допомогу у зверненні до офіційних інстанцій, допомагати у встановленні контактів із поліцією та органами юстиції;
- ❖ забезпечувати необхідною правовою інформацією й здійснювати посередництво при веденні справ у суді;
- ❖ відвідувати людей в закритих установах для депортованих і допомагати у в'язниці;
- ❖ надавати тимчасове приміщення або забезпечувати безпечним притулком;
- ❖ проводити підготовку й організацію можливого повернення на батьківщину;
- ❖ надавати різноманітні поради з приводу того, що робити в надзвичайних випадках;

- ❖ допомагати у вивченні мови та національних особливостей країни.

Правоохоронні органи за кордоном можуть і зобов'язані:

- ❖ захистити громадян від погроз і домагань «господарів»;
- ❖ притягати до кримінальної відповідальності торговців людьми;
- ❖ проводити рейди по криміногенно-небезпечних місцях, під час яких розшуковуються жертви торгівлі жінками й затримуються до з'ясування обставин;
- ❖ повідомляти до посольства чи консульства про затриману особу, допомагати депортації в рідну країну;
- ❖ діставши запит від консульської установи України за кордоном або Інтерполу, ужити оперативно-розшукових заходів на території своєї країни або передати необхідну інформацію;
- ❖ співпрацювати з Інтерполом у пошуку зниклої особи;
- ❖ здійснювати «захист свідків».

ІІІ. ПРИКЛАДИ ДЕЯКИХ СТРУКТУРНИХ ВПРАВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГУ

Під час проведення тренінгу педагог може використовувати деякі вправи для досягнення найрізноманітніших цілей – наприклад, для заохочення слухачів до відвертого спілкування, оприлюднення ними перед групою набутого професійного та життєвого досвіду; розв’язання специфічних навчальних завдань щодо закріплення тренінгового матеріалу та вироблення потрібних навичок тощо. Удало підібрані вправи роблять тренінг приємним і цікавим, створюють атмосферу дружнього ставлення до учасників середовища навчання. Далі в цьому додатку представлено найбільш поширені структурні вправи для проведення тренінгу.

Вправи для сприяння знайомству учасників

■ «Інтерв'ю» (5 хв.).

Мета: сприяти знайомству учасників.

Учасники стоять по колу. Педагог пропонує кожному обрати незнайомого партнера (або, якщо всі незнайомі й вагаються обрати пару, проводить вправу «розрахунок на перший-другий»). Учасники по черзі беруть один в одного інтерв'ю, щоб дізнатися про іншого щонайменше три будь-яких факти. Далі кожний учасник пари по черзі представляє іншого всій групі й розповідає, про що зміг дізнатися.

■ «Цікаве ім'я» (5 хв.).

Мета: сприяти знайомству за допомогою розповіді про своє ім'я.

Педагог пропонує кожному розповісти щось цікаве, кумедне, незвичайне про своє ім'я, щоб допомогти іншим запам'ятати ім'я промовця та асоціювати його з конкретною особою члена тренінгу.

■ «Моменти в житті» (5 хв.).

Мета: сприяти знайомству учасників.

Педагог пропонує кожному сформулювати тему щодо особистого життя (про незвичайний факт біографії, кумедну, дивовижну історію тощо), яку учасник може розповісти іншим членам групи.

■ «Знаки Зодіаку» (5 хв.).

Мета: сприяти знайомству за допомогою рухів.

Педагог пропонує учасникам вишикуватися в лінію відповідно до місяця народження кожного (наприклад, щоб ліворуч стояли народжені в січні, далі – у лютому тощо), але повідомляти іншим свій місяць / день народження дозволяється лише мовчки, використовуючи рухи, міміку. Коли учасники вишикувалися, педагог просить їх назвати вголос день свого народження. Педагог сприяє тому, щоб можливі помилки й непорозуміння слугували створенню веселої атмосфери, сприймалися з гумором, без образ.

IIII «Візитівка» (5 хв.).

Мета: сприяти знайомству учасників.

Необхідні матеріали: папір, клей, олівці, фломастери, ножиці.

Учасники розташовані на стільцях по колу, мають вільний доступ до канцелярського приладдя. Педагог пропонує кожному зробити графічне зображення візитівки для свого сусіда й представити його всій групі.

IIII «Це чудово!» (5 хв.).

Мета: сприяти знайомству учасників.

Учасники стоять півколом, достатньо великим, щоб промовцям було зручно виступати. Педагог пропонує кожному по черзі вийти в центр півкола й розповісти про якусь свою якість, уміння чи талант (наприклад, «я люблю танцювати», «я вмію вишивати бісером» тощо). У відповідь на кожне таке висловлювання всі, хто стоїть у півколі, повинні хором відповісти: «Це чудово!» та одночасно підняти вгору великий палець.

IIII «Компліменти» (5 хв.).

Мета: надати можливість учасникам висловитися на адресу колег по групі.

Необхідні матеріали: м'яч.

Учасники стоять у колі. Педагог пропонує придумати компліменти партнерам, перший говорить комплімент і кидає м'яча учаснику, якому цей комплімент адресований. Той кидає м'яч іншому, якому хоче сказати свій комплімент, і так далі. Педагог стежить, щоб комплімент отримав кожний учасник.

IIII «П'ять добрих слів» (15 хв.).

Мета: надати можливість учасникам висловитися на адресу колег по групі.

Учасники діляться на підгрупи по п'ять осіб, розташовуються на стільцях колами, отримують вільний доступ до приладдя для письма й малювання. Педагог пропонує кожному учаснику обвести свою долоню на аркуші паперу та позначити на малюнку своє ім'я. Далі аркуш передається сусідові праворуч, натомість попередній учасник одержує малюнок від сусіда ліворуч. В одному з «пальців» отриманого малюнка позначається якась приваблива риса власника «долоні»

(наприклад, «ти дуже добрий», «ти завжди заступаєшся за слабких», «мені дуже подобаються твої історії» тощо). Вправа триває, поки заповнена записами «долоня» повернеться до власника. Коли всі п'ятірки закінчили вправу, педагог збирає малюнки й зачитує «компліменти», а учасники групи повинні здогадатися, кому записи призначаються. Наприкінці вправи педагог повертає власникам їхні «долоні». Якщо регламент тренінгу дозволяє збільшити час на цю вправу, можна провести усне обговорення або письмово відповісти кожному учаснику на запитання: «Які почуття у Вас виникли, коли Ви читали записи на своїй паперовій долоні? Чи всі Ваші чесноти, які написали інші, Вам відомі?».

Вправи для з'ясування очікувань учасників та визначення правил роботи.

Це особливо важливо, коли тренінг триває довше, ніж один день. Якщо учасники висловлюють свої сподівання й очікування щодо занять кожного дня, це допомагає педагогу визначити, на чому робити наголос, і створює певну особисту відповідальність учасників стосовно мети їхнього навчання.

III «Незакінчені речення» (10 хв.).

Мета: дати можливість учасникам визначити свої очікування.

Необхідні матеріали: аркуші паперу, відповідно до кількості учасників, ручки, стікери.

Педагог роздає кожному учаснику аркуш паперу, на якому можуть бути написані такі незакінчені речення:

- а) від семінару я очікую...;
- б) від інших учасників я очікую...;
- в) від себе я очікую...; тощо.

Твердження щодо визначення очікувань може бути як одне, так і декілька. Можливий варіант виконання цієї вправи зі стікерами.

Коли тренінг завершиться, до цих очікувань потрібно повернутися разом з учасниками, щоб вони могли вирішити, якою мірою тренінг задовольнив їхні очікування. Це допоможе учасникам у виробленні підсумкової оцінки тренінгу.

III «Мої очікування» (10 хв.).

Мета: допомогти учасникам семінару усвідомити власні очікування від заняття, скоригувати план роботи відповідно до очікувань учасників.

Необхідні матеріали: стікери, аркуші альбому для фліпчарту із задалегідь намальованою річкою на березі Надій.

Педагог пропонує кожному учасникові заняття написати на стікерах кількома словами свої очікування від заняття. Учасники по черзі озвучують свої очікування та клеять їх на плакаті із задалегідь намальованою річкою на березі Надій.

III «Прийняття правил роботи в групі» (10 хв.).

Мета: установити спільно з учасниками чіткі та зрозумілі правила роботи в групі.

Педагог пропонує спільно з учасниками визначити правила, якими керуватиметься група протягом усіх занять. Правила роботи мають бути сформульовані коротко, чітко й зрозуміло.

Основними правилами в процесі тренінгу можуть бути:

Цінування часу. За будь-якої програми тренінгу завжди існує ліміт часу. Усім учасникам потрібно бути уважними, не відволікатися від теми обговорення, прагнути дотримуватися регламенту, говорити згідно з темою та без відволікань, висловлювати свою думку коротко й чітко.

Увічливість. Сприяє створенню позитивної атмосфери взаємної поваги, а також збереженню часу. Учасники, поважаючи себе та інших, мають говорити по черзі, не перебивати один одного, пам'ятаючи, що думка кожного цінна й необхідна для поповнення спільної скарбнички групового досвіду.

Позитивність. Учасникам завжди краще висловлювати позитивні ідеї, здійснювати позитивні дії, ніж ініціювати негативні прояви – це непродуктивно, заважає досягненню мети тренінгу.

Говорити від свого імені. Вислови на зразок «Всі так думають» не несуть конкретної інформації, найчастіше не відповідають дійсності, зазвичай потребують багато часу для підтвердження чи спростування. Тому їх застосування на тренінгу вважається помилкою. Слід користуватися «Я-висловлюваннями» («Я вважаю», «Я так думаю», «На мій погляд» тощо). Якщо потрібно навести не власну думку чи інформацію, потрібно послатися на конкретне джерело (людину, документ, книгу, статтю тощо).

Правило додавання. Нові вислови, думки додаються до тих, що були оприлюднені раніше, але не заперечують, не спростовують, не нівелюють їх. На одне запитання може бути багато різних відповідей, і кожний має право на власну думку та її висловлювання. Виняток становлять лише такі, які не стосуються теми тренінгу або принижують людську гідність (дискримінують когось за ознаками статі, національності, релігійних переконань, зовнішності, віку тощо).

Правило добровільної активності. Якщо для виконання якогось завдання тренера потрібна особлива участь когось із учасників, присутні мають право пропонувати лише свою кандидатуру. Визначення міри власної активності в тренінгу є цілком добровільним й індивідуальним.

Конфіденційність. Усі учасники зобов'язуються у власних інтересах залишати у своєму колі й не виносити за його межі інформацію особистого характеру, яка може бути оприлюднена учасниками про себе в процесі тренінгу.

Правило «СТОП». Дає можливість будь-якому учаснику не виконати якусь тренінгову дію («пропустити хід») без додаткових пояснень причин цього.

Правило піднятої руки. Сигнал про наявність повідомлення учасник подає лише мовчки, піднімаючи руку вгору.

Зворотний зв'язок. Зворотний зв'язок – це висловлювання учасників щодо своїх міркувань стосовно сенсу та способів розв'язання завдань, власного стилю навчальної діяльності, пошуку ефективних шляхів вирішення проблем тощо. Такі висловлювання дають можливість учасникам пізнавати унікальний досвід інших людей, бачити себе їхніми очима. Педагог має стежити, щоб висловлювання були описовими, а не оцінювальними; конструктивними, мали позитивну спрямованість, не містили негативних указівок тощо. За необхідності він повинен «вирівнювати ситуації», коригуючи висловлювання учасників, змінюючи акценти, наголошуючи на позитиві й конструктиві. Зворотний зв'язок здійснюється безпосередньо по ходу обговорення теми, виконання вправи чи завдання.

Вправи для згуртування групи

III «Прядіння пряжі» (5 хв.).

Мета: дати можливість учасникам ближче познайомитися в процесі виконання спільної справи.

Необхідні матеріали: клубок довгої мотузки, килим на підлогу.

Учасники групи сидять на килимі по колу, у центрі якого лежить клубок мотузки. Педагог пропонує уявити, що група разом зараз прядтиме пряжу. Перший учасник бере клубок, перебирає кінець мотузки пальцями, імітуючи прядіння, та одночасно розповідає про себе. За сигналом педагога кінець мотузки передається сусіду, той розповідає щось про себе, і так далі, доки коло замкнеться.

III «Емоції та ситуації» (5 хв.).

Мета: дати можливість учасникам спільно переживати якусь ситуацію.

Учасники стоять у колі. Педагог інструктує: «Зараз ми ходитимемо по кімнаті, і той, чие ім'я я назву, має запропонувати продовження ситуації, яку я розповідатиму, та продемонструвати її. Усі інші повинні повторити рух. Я починаю: «Ми йдемо в гущавину лісу...».

Далі, через кожні 20–30 секунд, педагог називає ім'я наступного учасника.

III «Щоб говорити правду» (5 хв.).

Мета: дати можливість учасникам, які вже знайомі й були разом упродовж певного часу, дізнатися один про одного щось нове.

Учасники розташовані на стільцях по колу, по черзі повідомляють про себе чотири твердження. Три з них – правильні, одне – неправильне. Інші учасники, які слухають повідомлення, занотовують те, що вони вважають неправильним твердженням. Після того, як усі повідомлення зроблено, учасники порівнюють свої здогади. Під час цієї вправи інколи трапляються справжні сюрпризи.

III «Чим ми схожі?» (5 хв.).

Мета: дати можливість членам групи відчутти подібність одного до одного.

Учасники сидять на стільцях по колу. Педагог запрошує в центр кола одного з учасників, підкреслюючи його подібність до себе за якоюсь більш чи менш узагальноною ознакою (наприклад, «Надіє, вийди, будь ласка, до мене, тому що у нас із тобою однаковий колір волосся», «Іване, вийди, будь ласка, до мене, тому що ми обидва є жителями Землі» тощо). Означений учасник виходить у центр кола, і своєю чергою запрошує вийти наступного, схожість із яким називає.

Вправа триває, поки всі члени групи опиняться разом у центрі кола. Педагог підкреслює, що всі учасники подібні, тобто вони – гурт.

III «Перетворення» (5 хв.).

Мета: надати можливість членам групи виразити себе через різні асоціації, підкреслюючи елементи подібності.

Учасники сидять на стільцях по колу. Педагог пропонує завершити кілька речень на кшталт: «Якби я був книгою, то був би...». Усі відповідають по черзі (відповіді, природно, зводяться до небагатьох варіантів, наприклад словник, книга поезій, енциклопедія тощо). Так само педагог пропонує ще кілька речень, замінюючи ключове слово, яким є узагальнена категорія (книга, пісня, музика, явище природи тощо). Наприкінці вправи педагог підкреслює, що при всій індивідуальній різниці асоціативного ряду відповіді належать до спільних категорій, тобто всі учасники – особистості, але вони подібні один до одного, тому являють собою команду.

Вправи, що сприяють засвоєнню знань

III «Завершення речення» (10 хв.).

Мета: забезпечити зворотний зв'язок щодо основних моментів вивченого матеріалу.

Педагог пропонує учасникам по черзі дати відповідь на незавершені речення, наприклад: «Я дізнався що...», «Мене здивувало, що...», «Мені сподобалося, що...». Так можна обговорити та узагальнити найбільш актуальні відповіді, дізнатися про думки більшості учасників, виявити нез'ясовані питання.

III «Оцінювання» (15 хв.).

Мета: вивільнити творчу енергію групи, оцінити ефективність засвоєння матеріалу силами самих учасників.

Необхідні матеріали: приладдя для письма, ресурсні матеріали (роздаткова інформація, документи тощо) за темою матеріалу.

Педагог розподіляє учасників на три малі групи, присвоює кожній групі влас-

ний символ (номери – від 1 до 3; літери – від А до В; назви, які групи самі собі оберуть, наприклад «професори», «магістри», «бакалаври» тощо); пропонує кожній малій групі сформулювати запитання за тематикою заняття. Коли запитання підготовлено, перша мала група ставить своє запитання другій, яка має сформулювати максимально повну відповідь. Третя група після відповіді критикує другу й оцінює її відповідь за десятибальною шкалою, обґрунтовуючи свою оцінку. Далі групи міняються ролями: друга ставить третій своє запитання, а перша оцінює відповідь і пояснює, як її можна поліпшити. Потім своє запитання третя група ставить першій, а друга оцінює відповідь. Корисно влаштувати символічний приз для членів групи, яка набере найбільшу загальну кількість балів, виставлених колегами.

Рухавки

Рухові вправи є обов'язковою частиною будь-якого тренінгу, адже, окрім того, що вони активізують психофізіологічні процеси організму, підвищують увагу учасників, сприяють створенню невимушеної довірливої атмосфери тренінгу, певні рухавки демонструють людям форми й методи фізичної активності, які варто застосовувати в житті постійно.

Існує кілька загальних порад щодо проведення рухавок. Небажано, щоб рухавки виконувало лише кілька учасників, а інші виступали в ролі спостерігачів. Корисно кожний черговий блок (частину) тренінгу (заняття) починати й завершувати руховими вправами. Рухавки допомагають тоді, коли група стомлена або малоактивна. Не варто одразу після рухової вправи пропонувати міні-лекцію: учасникам потрібен деякий час, щоб заспокоїтися, налаштуватися на інтелектуальну працю. Краще після рухавки влаштувати групову дискусію або іншу вправу, яка не вимагає фізичної активності.

Рухові вправи можуть виконуватися в різних формах: у парах; усіма учасниками групи, які стоять колом; усіма учасниками групи, які хаотично пересуваються в приміщенні тощо. Основне завдання педагога щодо рухавок – дати учасникам чітку інструкцію та стежити за дотриманням умов безпеки під час виконання вправ.

III «Загальний ритм»

Педагог кілька разів поспіль плескає в долоні з певною швидкістю, задаючи тим самим ритм, який учасники, розташовані колом стоячи, повинні відтворити й підтримувати в такий спосіб: учасник, який стоїть праворуч від тренера, робить один оплеск, наступний за колом учасник також один оплеск, і так далі, кожен по черзі робить один оплеск у ритмі, заданому тренером. Правильне виконання вправи справляє враження, начебто в заданому ритмі плескає одна людина, а не всі члени групи по черзі. Варіант виконання вправи. Ведучий виконує оплесками нескладну музичну композицію – коротку, з чітким ритмом. Потім кожен учасник по черзі повторює її. Ще варіант: можна одночасно вбивати композицію всією групою.

III «Шикуймося за зростом»

Педагог розміщує учасників колом і пропонує заплющити очі. Не розплющуючи очей, учасники мають вишикуватися за зростом. Можна робити кілька спроб.

III «Порадуй мене»

Педагог розміщує учасників на стільцях колом, у центр якого запрошує одного члена групи; решті учасників пропонує уявити, що в цієї людини сьогодні день народження. Завдання групи – порадувати його подарунками. Один із членів кола мовчки презентує свій подарунок протягом 5–10 секунд, користуючись рухами, мімікою, позами тіла тощо. Потім називає, що він хотів зобразити, міняється місцями з «іменинником». Далі кожний учасник по черзі повторює вправу, останнім виступає той, хто був спочатку «іменинником». Якщо подарунок учасника виявився зрозумілим іншим членам групи, вони нагороджують цього учасника бурхливими гучними оплесками. Якщо ні – оплески лунають тихо, ледве-ледве.

III «Заморожений»

Педагог розміщує учасників на стільцях колом, пропонує розділитися на пари. У кожній парі один учасник відіграє роль «замороженого», а другий – «реаніматора». За сигналом тренера «заморожений» завмирає, а «реаніматор» упродовж хвилини має «оживити» його, не торкаючись, не звертаючись до нього словами. Можна діяти тільки за допомогою рухів, погляду, міміки, рекоменду-

ється користатися засобами веселої, смішної пантоміми. Критерій «розморожування» – зміни виразу обличчя, посмішка, особливо цінно, якщо буде викликано сміх «замороженого».

III «Оплески»

Педагог розміщує учасників на стільцях колом, послідовно кілька разів пропонує підвестися тим, хто має певне вміння чи якість, щось любить або бажає чогось навчитися; інші учасники групи активно аплодують тим, хто підвівся. (Наприклад, «Підведіться з місць усі ті, хто вміє вишивати». Оплески! «Дякую, сідайте». «Підведіться з місць усі ті, хто вміє кататися на гірських лижах». Оплески! «Дякую, сідайте». Далі: «Підведіться з місць усі ті, хто любить дивитися серіали...», «Підведіться з місць усі ті, хто мріє навчитися грати у великий теніс...» тощо).

III «Броунівський рух»

Педагог розміщує учасників стоячи колом; роздає шарфи, хустинки, якими можна зав'язати очі (якщо їх немає, можна заплющити очі); пропонує повільно розпочати рух у будь-якому напрямі, змінюючи його, як завгодно, намагаючись нікого не штовхнути; попереджає, що рух припиняється за його сигналом. Протягом трьох хвилин тренер стежить за безпекою виконання вправи, потім дає сигнал до завершення. Учасники повертаються на свої місця; коротко обговорюють, що вони відчували під час руху, яку роль відіграє групова довіра для створення безпечного середовища.

III «Оптимальна дистанція»

Педагог розміщує учасників стоячи колом; пропонує розділитися на пари; повідомляє завдання: спілкуючись у парах, постійно змінюючи партнерів, знайти з кожним оптимальну відстань. Через одну-дві хвилини тренер дає сигнал припинити рух, зберігаючи оптимальні дистанції. Вправа повторюється кілька разів.

III «Перебудова»

Педагог пропонує учасникам безперервно хаотично рухатися; попереджає, що кожні 10–15 секунд за сигналом потрібно негайно утворити пару з тим, хто опиниться найближче, зупинитися й виконати одну з наступних інструкцій: а)

узятися за руки; б) стати ногою впритул до ноги партнера; в) стати носом упритул до носа партнера; г) стати спиною впритул до спини партнера. Коли учасники добре засвоїли вправу, можна ускладнити її дуже веселим компонентом: після того, як пари утворили певну позицію, запропонувати рухатися в парах, не змінюючи позиції протягом 5–10 секунд.

III «Тиснемо – висімо!»

Педагог просить учасників стоячи колом торкнутися долонями один одного та за сигналом спробувати розсунути своїх сусідів за три секунди. Педагог попереджає, що учасники відчуватимуть опір сусідів, але й самі докладатимуть зусилля, щоб не зрушити з місця. Вправа повторюється 2–3 рази. Потім завдання змінюється: педагог просить учасників узятися під руки, міцно затиснути руки сусідів та спертися на цю зчіпку з рук. Учасники відчуватимуть підтримку сусідів, дехто може й «зависнути» на руках сусідів, підігнувши ноги. Педагог виконує вправу разом з усією групою, потім, під час короткого обговорення, наголошує на проблемах опору та підтримки.

III «Ситуації та емоції»

Учасники стоять колом; педагог просить кожного по черзі назвати одну емоцію, почуття тощо й одночасно спрямувати м'яч комусь іншому. Кожний учасник має запам'ятати ту емоцію, яку йому передав одночасно з кидком м'яча інший учасник. Коли всі по одному разу назвали якусь емоцію, передали її іншим, які запам'ятали сказане, тренер змінює завдання, наприклад: «А тепер кожен одночасно з киданням м'яча іншому називає не емоцію, а ситуацію. Той, хто спіймав м'яча, має повторити ситуацію та назвати емоцію, яку запам'ятав раніше». Тепер можливі веселі сюрпризи щодо повторюваних речень, наприклад: «Коли я стою в черзі (ситуація), то відчуваю любов (емоція)» тощо. Ця вправа, окрім рухового компонента, корисна ще й для тренування навички внутрішнього контролю емоцій, незалежно від зовнішніх ситуацій.

Вправи на зняття ролей з учасників під час проведення рольової гри

Для проведення рольової гри педагог може запропонувати учасникам ситуацію для програвання або використати ситуацію, яку пропонують самі учасники. Си-

туація програється в ролях за допомогою учасників групи. Педагог допомагає зрозуміти почуття, які виникають під час виконання ролей, а також допомагає учасникам знайти нові способи реагування або поведінки в тій чи іншій ситуації.

Після завершення рольової гри важливо допомогти учасникам вийти з ролі за допомогою деролінгу. Деролінг – це зняття з учасників ролей після завершення проведення рольової гри. Педагогу слід пам'ятати про важливість деролінгу. Адже досить часто учасники швидко та емоційно занурюються в рольову гру. Якщо комусь із них дістанеться роль, наприклад, дитини, ображеної на батьків, та якщо учасник із неї не вийде, то почуття образи стосовно того, хто виконував у вправі роль батьків, може залишитися до кінця тренінгу.

Для проведення деролінгу педагог може запропонувати кожному учаснику, який виконував ту чи іншу роль, вимовити ритуальну фразу «Я не (ім'я персонажа), я – (власне ім'я)».

Можна також зняти із себе роль, не лише вимовляючи слова, які допомагають вийти з ролі, а й своєрідно «струсити» її та промовити «Я більше не..., я – (власне ім'я)».

Для візуалізації зняття ролей у процесі рольових ігор педагог може запропонувати учасникам таблички із підготовленими надписами ролей, які кріпляться за допомогою скотчу до бейджа. Таким чином, коли завершиться рольова гра, учасники можуть не лише проговорити про те, що вони знімають роль, а й візуально зняти її.

Вправи для завершення тренінгу

III «Підбиття підсумків» (15 хв.).

Мета: отримати зворотний зв'язок від учасників щодо заданої теми та підсумувати проведену роботу.

Учасники по черзі висловлюються щодо практичної значущості отриманої інформації, відповідаючи на запитання:

- ❖ Що сьогодні я дізнався нового, цікавого, важливого?
- ❖ Із якими почуттями, настроєм я завершую роботу?
- ❖ Що з отриманої інформації я застосовуватиму у вихованні дитини?

IIII «Мої очікування» (15 хв.).

Мета: визначити, наскільки справдились очікування кожного учасника семінару.

Необхідні матеріали: плакат з очікуваннями учасників.

Учасникам пропонується пригадати свої очікування, які вони зазначали на початку семінару, та визначити, наскільки виправдались їхні очікування.

IIII Обговорення в колі «Продовжуємо речення» (15 хв.).

Мета: проаналізувати результати роботи на занятті.

Необхідні матеріали: аркуш альбому для фліпчарту з переліком речень.

Педагог пропонує обговорити результати роботи. При цьому кожен учасник по колу (або за бажанням) висловлює свої думки, відчуття щодо виконання конкретних вправ, отриманої інформації протягом дня та продовжує речення, перелік яких тренер заздалегідь зафіксував на аркуші фліпчарту:

- ❖ Я радий сьогодні з того, що
- ❖ Я пишаюся тим, що
- ❖ Я ще довго буду обмірковувати те,

Залежно від кількості часу, педагог на власний вибір визначає кількість та зміст речень, які просить учасників завершити.

IIII «Портфель, м'ясорубка, посмішка» (15 хв.).

Мета: отримання зворотнього зв'язку від учасників, підбиття підсумків тренінгу.

Необхідні матеріали: аркуші альбому для фліпчарту, маркер, стікери 3-х кольорів для кожного учасника.

Педагог проводить рефлексію, щоб отримати зворотний зв'язок від учасників. Він презентує аркуш фліпчарту, на якому зображено три символи: портфель, м'ясорубку та усміхнене обличчя. До кожного символу кріпить стікер відповідного кольору й просить учасників записати на кожному стікері, які заздалегідь роздані учасникам, таке:

- ❖ **портфель** – які знання з тренінгу ви берете до власного «життєвого багажу»?

- ❖ **м'ясорубка** – над чим ще потрібно подумати, поміркувати?
- ❖ **усміхнене обличчя** – які теми були особливо важливими саме для вас як для особистості?

Усі учасники наклеюють свої стікери на відповідні малюнки. Кожен сам озвучує свої відповіді (за бажанням). Педагог дякує учасникам за спільну роботу.

IIII Завершення, підбиття підсумків. Зворотний зв'язок (10 хв.).

Мета: підбиття підсумків та отримання зворотного зв'язку.

Необхідні матеріали: блокнот для фліпчарту, маркери.

Педагог пропонує учасникам по колу продовжити речення:

1. Я хочу... .
2. Я можу... .
3. Я буду... .

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ-УПОРЯДНИКІВ

Мирошніченко Т. І. – директор приватної школи «Перша ластівка» м. Івано-Франківськ	Матеріали для роботи з батьками учнів 8 класу Матеріали для роботи з батьками учнів 9 класу
Руда О. В. – начальник відділу Хмельницького обласного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді	Пояснювальна записка Матеріали для роботи з батьками учнів 10 класу Матеріали для роботи з батьками учнів 11 класу
Румак О. М. – головний спеціаліст відділу методичного забезпечення соціальної роботи Івано-Франківського обласного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, практичний психолог	Матеріали для роботи з батьками учнів 7 класу Матеріали для роботи з батьками учнів 9 класу

Автори-упорядники: Мирошніченко Т. І., Руда О. В., Румак О. М.

«ТВОРИМО РАЗОМ СВІТ, БЕЗПЕЧНИЙ ДЛЯ ДИТИНИ»
Програма та зміст тренінгових занять для батьків

Інформаційно-методичні матеріали

Наук. кер. та ред. І. Д. Звереві

Редактор: О. В. Рустамова

Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум.-друк. Арк.. 8,25 Обл. – вид. арк. 4,8 Наклад 1000 пр.